

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ BİLİM DALI

İNSANIN ÖLÜMSÜZLÜK ARAYIŞI OLARAK
TRANSHÜMANİZM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Semanur AKPINAR

İstanbul
Aralık-2024

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ BİLİM DALI

İNSANIN ÖLÜMSÜZLÜK ARAYIŞI OLARAK TRANSHÜMANİZM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Semanur AKPINAR

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Abuzer DİŞKAYA

İstanbul
Aralık-2024

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Bilimleri Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman Dr. Öğr. Üyesi Abuzer DİŞKAYA

Üye Prof. Dr. Turan KOÇ

Üye Prof. Dr. Mustafa TEKİN

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Erhan İÇENER

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “**İnsanın Ölümsüzlük Arayışı Olarak Transhümanizm**” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Semanur AKPINAR

ÖN SÖZ

Araştırmamdaki her aşamada bana yardımcı olan değerli tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Abuzer DİŞKAYA'ya, Bilim Kurgu sinema yorumlama da ufkumu açan öğrencilerim Elif Sude NALBATCI ve Tuğba TAMGÜÇ'e, Yüksek Lisans eğitimim boyunca benden desteklerini esirgemeyen sevgili eşim Şevket AKPINAR'a teşekkürlerimi sunarım.

Semanur AKPINAR
İstanbul-2024

ÖZET

İNSANIN ÖLÜMSÜZLÜK ARAYIŞI OLARAK TRANSHÜMANİZM

Semanur AKPINAR

Yüksek Lisans, Felsefe ve Din Bilimleri

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Abuzer DİŞKAYA

Aralık, 2024 - 114 Sayfa

Bu çalışmada Transhümanizm düşüncesinin ölümsüzlüğe ulaşma çabası ve bu çabanın insan için oluşturduğu imkân ve tehdit boyutları ele alınmaktadır. Ölümsüzlük arzusunun insanlık doğasına derc edildiği inancı ve kadim geçmişi Transhümanizm felsefesinin anlaşılmasına önemli katkı sağlamaktadır. Fakat Transhümanistlerin ölümsüzlük düşüncesini soyut düzlemde somut alana çıkarmak istemesi onu farklı bir konuma oturtmaktadır. Transhümanizm ölümsüzlüğün dijital sahada mümkün olacağına inanmaktadır. Bu sebeple şu an ki insanı bu dijital ölümsüzlük evreni için biyolojik, fizyolojik ve zihinsel olarak eksik görmekte ve onu dönüştürerek dijital evrene hazırlamak istemektedir. Bu radikal değişimi yapabileceği inancını ona veren teknolojinin durdurulamaz gelişimidir. Teknoloji ile tıp ve bilim alanında ümit verici gelişmeler yaşanması, iletişimde, günlük yaşamda konfor ve kolaylıkların sağlanması imkân olarak görülmektedir. Bununla birlikte hızla seyreden teknolojik ilerlemeler, belirsizlikleri olan bir geleceğe doğru akmakta ve insan ön göremediklerinden dolayı kaygı duymaktadır. Esasen insan belirsizlikle ilk kez karşı karşıya kalmamaktadır. Fakat bugün yaşadığı bu belirsizliğin içinde ontolojik varlığının yok olacağı endişesi de yatmaktadır. Transhümanizmin insanın biyoloji ve fizyolojisine dair radikal değişim girişimleri bilhassa dini çevrelerle karşı karşıya gelmesine ve tehdit olarak algılanmasına sebep olmaktadır. Bu sebeple Transhümanizm düşüncesi imkân ve tehdidin iç içe geçtiği arafta bir yerde durmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Transhümanizm, Ölümsüzlük, Teknoloji, Dijital Yaşam, Tekillik

ABSTRACT

TRANSHUMANISM AS A QUEST FOR HUMAN IMMORTALITY

Semanur AKPINAR

Master, Philosophy and Religious Studies

Thesis Advisor: Asst. Prof. Dr. Abuzer DİŞKAYA

December, 2024 - 114 Pages

This study examines the Transhumanist idea's effort to achieve immortality and the dimensions of the possibilities and threats this effort poses for humans. The belief that the desire for immortality is embedded in human nature and its ancient past contribute significantly to the understanding of the Transhumanist philosophy. However, the fact that Transhumanists want to take the idea of immortality from the abstract plane to the concrete field places it in a different position. Transhumanism believes that immortality will be possible in the digital field. For this reason, it sees the current human as biologically, physiologically and mentally deficient for this digital immortality universe and wants to transform it and prepare it for the digital universe. It is the unstoppable development of technology that gives it the belief that it can make this radical change. With technology, promising developments in the fields of medicine and science, and the provision of comfort and convenience in communication and daily life are seen as opportunities. However, rapidly progressing technological advances are flowing towards a future with uncertainties and humans are anxious about what they cannot foresee. In fact, humans are not faced with uncertainty for the first time. However, within this uncertainty that it is experiencing today lies the concern that its ontological existence will be destroyed. Transhumanism's radical attempts to change human biology and physiology cause it to come into conflict with religious circles in particular and to be perceived as a threat. For this reason, the idea of Transhumanism stands somewhere in the limbo where possibility and threat are intertwined.

Keywords: Transhumanism, Immortality, Technology, Digital Life, Singularity

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	ii
ÖN SÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	ix
BİRİNCİ BÖLÜM	
GİRİŞ.....	1
1.1. Tezin Konusu	4
1.2. Tez Konusunun Amacı	4
1.3. Tezin Kapsamı ve İçeriği	6
1.4. Tezin Hipotez/Hipotezleri.....	7
1.5. Tezin Temel Soruları.....	7
1.6. Tez Konusunun Önemi ve Özgün Değeri.....	8
1.7. Tezin Araştırma Yöntemi.....	9
İKİNCİ BÖLÜM	
İSLAM’ DA ÖLÜMSÜZLÜK DÜŞÜNCESİ.....	10
2.1. Kavramsal Çerçeve.....	12
2.1.1. İnsan.....	12
2.1.2. Ölüm.....	12
2.1.3. Ecel.....	13
2.1.4. Ebed.....	14
2.1.5. Huld.....	14
2.1.6. Beka.....	14
2.2. Kur’an ve Sünnete Göre Ölümsüzlük.....	14

2.2.1. Hz. Adem’le Ebedilik Ağacı.....	16
2.2.2. Ölümlü İnsanın Uzun Yaşam İstenci.....	17
2.2.3. Dünyanın Faniliği ve Ahiret Hayatının Ebediliği.....	21
2.3. İslam Düşüncesinde Ölümsüzlük.....	23
2.3.1 Felsefi Bakış Açısıyla Ölümsüzlük.....	25
2.3.2. Kelami Bakış Açısıyla Ölümsüzlük.....	28
2.3.3 İrfani Bakış Açısıyla Ölümsüzlük.....	30
2.4. Dinlerde Ölümsüzlük İnancının Teolojik Temelleri.....	33
2.4.1. Semavi Dinler	33
2.4.2. Uzak Doğu Dinleri.....	34
2.5. Din Felsefesinde Ölümsüzlük Kanıtlarından Bir Kesit.....	36

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TRANSHÜMANİZM DÜŞÜNCESİ.....	38
3.1. Transhümanizmin Tarihçesi.....	39
3.2. Transhümanizm Felsefesi.....	41
3.3. Transhümanizm ve Teknoloji.....	43
3.4. Transhümanizmin Ölümsüzlük Hedefi.....	47
3.4.1. Teknolojik Evrimle Yeni Form.....	49
3.4.2. Yeni Evren / Teknolojik Tekillik.....	52
3.4.3. Tanrısal Güce Ulaşma.....	53
3.5. Transhümanizmde Teolojik Esintiler.....	55
3.5.1. Transhümanizm ve İslamiyet.....	56
3.5.1.1. İnsan-ı Kâmil / Transhuman.....	56
3.5.1.2. Ashab-ı Kehf / Kriyonik.....	58
3.5.2. Transhümanizm ve Hristiyanlık.....	59
3.5.2.1. İmago Dei ve Transhümanizm.....	60
3.5.2.2. Eskatoloji- Kurtuluş (soterioloji) ve Transhümanizm.....	62
3.5.2.3. Hristiyanlıkta Ölümsüzlük Düşüncesi ve Transhümanizm.....	63
3.5.2.4. İsa Mesih’in Özellikleri ve Transhümanizm	64

3.6. Transhümanizmin Ön Habercisi: Bilim Kurgu.....	65
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
İNSANIN ÖLÜMSÜZLÜK ARAYIŞI OLARAK TRANSHÜMANİZM İNSAN İÇİN İMKÂN MIDİR? TEHDİT MİDİR?.....	70
4.1. Transhümanizmde Ölümsüzlük Arayışının İmkân Boyutu.....	70
4.2. Transhümanizmde Ölümsüzlük Arayışının Tehdit Boyutu.....	82
5. SONUÇ.....	89
6. KAYNAKÇA.....	92
7. ÖZGEÇMİŞ.....	105

KISALTMALAR LİSTESİ

RFID	:(Radio Frequency Identification) Radyo frekansıyla tanımlama
NBIC	:(Nano, Bio, Info, Cogno) Nanoteknolojiler, Biyoteknolojiler, Bilgi teknolojileri ve Bilişsel bilimler arasındaki yakınsama
CRISPR	:(Clustered Regularly Interspaced Palindromic Repeats) Düzenli Aralıklı Palindromik Tekrar Kümeler
YZ	:Yapay Zekâ
VR	:(Virtual Reality) Sanal Gerçeklik
AI	:(Artificial Intelligence) Yapay Zekâ
As	:Aleyhisselam
Çev	:Çeviren

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

İnsanoğlunun binlerce yıllık tecrübe ve birikiminde yer edinmiş olan ölümsüzlük düşüncesi (arayışı) zengin bir kronolojiye sahiptir. Tanrı'nın insana yaratılışta üflediği ruh ile başlatılan dini tarihçe bu arayışta önemli bir inanç olarak karşımıza çıkar. İslam'da evrenin geçiciliğinin yanında insan ruhunun genel olarak ölümsüz olduğuna inanılır. Onun ruhundan bir parça taşıyan insanın bu saikle Yaratıcısıyla irtibatı mutlak ve sonsuz boyutta seyreder. Ruhun ebediliği ilahi lütuf olarak değerlendirildiği için ölümsüzlüğü arzulamak bizatihi kötü kabul edilmez. İnsana bir beşerden daha çok şey olduğunu hatırlattığı için hatta olumlu bir yere sahiptir. Bu arzu Tanrı karşısında had aşmadan öte insanı kemâl noktaya götüren zihin ve duygu egzersizi olarak kabul edilebilir (Kalın, 2021: 17-18). Semavi dinlerde yer eden; Hz. Âdem ve eşinin, ölümsüzlük ağacı imtihanı ile dünyaya gönderilişi, Hızır (as), İlyas (as) ve Lokman Hekim'le devam eden ab-ı hayat arayışı, İsa Mesih'in çarmıhtan sonra dirilişi ile tekrar dünyaya gelip insanları yeni bir bedende ölümsüzleştireceği beklentisine kadar bu ilahi arayış sürdürülebilir. Mitoslarda ise bu arayışın; Gılgamış destanında ölümsüzlüğü arayan kraldan, Utnapiştimden alınan ama yılanla kaptırılan sonsuzluk bitkisine, Tanrılardan ateşi çalan Prometheus'a kadar uzandığı söylenebilir (Kızıldağ, 2021: 81-82). Yunan mitolojisi en zengin arşive sahip olmakla birlikte Türk, Çin ve Japon kaynaklarında da bu anlatılar genişçe yer bulmaktadır. İnsanın ölümsüzlüğe ulaşma çabası her dönemin kendine has özellikleriyle sürekliliği olan bir arayıştır. Dün iksirlerin, büyülerin izinde bugün de teknolojinin gücüyle bu arayış, ümitli bir şekilde devam etmektedir (Karademir, 2021: 9-22).

Ölümsüzlük düşüncesinde bir diğer önemli husus insanın öleceğinin bilincinde olmasıdır. Z. Bauman'a göre, ölümün bilincinde olmak rahatsız edici bir duygudur. Bauman, insanın öleceğini bilmesini aklın mağlubiyeti olarak görürken ölmeyecek gibi davranmasını iradenin akla karşı galibiyeti olarak değerlendirir (Bauman Z., 2018: 25-30). Bilhassa modern, kapitalist insan ölüm düşüncesinin dinamik yaşamı (üretim-tüketim) sekteye uğratacağını düşündüğü için ölümü hatırlatacak objeleri de gözden uzaklaştırmak

istemektedir. Eğlence, alışveriş merkezleri gibi insanı yaşama bağlayacak mekanları şehrin merkezine yerleştirirken ölü iskanı mezarlıkları şehrin dışına konumlandırır. Bunun sonucunda gözden ırak bu sessiz mekanlar zihinlerde simgesel olarak silik ve daha az yer kaplamak durumunda kalır (A.g.e.: 188-189). Yine de insan ölümü bir şekilde hatırlar ve ölüm karşısında çaresizliğini başka alemde elde edeceği ebedilikle ötelir. Bu sebeple öldükten sonra ebedi bir hayat anlayışı hemen hemen tüm toplumlarda olumlu şekilde yer edinir. Bu düşünceye agnostik ya da şüpheli bakan yok denecek kadar azdır (Frazer, 2021: 455). Ölümsüzlük düşüncesinin bu dünyada mümkün olmadığına inanan bu insanlar bir nevi ölümü ölümsüzlük ile kabul eder ve anlamlaştırır. Yani ölümsüz olmak bilincin arka planında sürekli canlı tutulur. Transhümanistler ise bu dünyada ölümsüzlüğe ulaşabileceğine inanarak çalışmalarını sürdürür ve bu arzuya hiç ölmeden kavuşmayı hedefler. Ölümsüzlük isteğinin sebepleri arasında Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu'nun belirttiği gibi belki de insanın var olmaktan değil yok olmaktan korkuyor olabileceği düşüncesi de eklenebilir (Fazlıoğlu, 2021: 59).

İnsanın doğasında olan eylemlilik ve hareket onu sürekli üreten, geliştiren konuma yerleştirmektedir. Hareket ve canlılık yaşamın, hareketsizlik ise ölümün bir özelliğidir denilebilir. İnsan tercihini yaşamdan yana kullanarak devamlı üreten, geliştiren ve değiştiren pozisyonda konumlandırmıştır kendisini (Düzgün, 2021). İnsan hep üretimin içinde olmuştur fakat sanayileşme ile başlayan İnsan Çağı (antroposen), çok büyük bir ivme kazanarak teknolojik yeni bir çağa (antropoteknik) geçiş yapmıştır (Dağ, 2020: 129). Makinelerle ontolojik bütünleşme aşamasına giren insan, düalitesine (ruh-beden) yeni bir paradigma eklemeye yolundadır. Sürecin felsefesini de bugün Transhümanizm düşüncesi üstlenmiş gözükmektedir. Transhümanizm, biyolojik insanı eksik ve kusurlu gördüğü için onun fiziksel ve bilişsel güçlenmesini istemektedir. Bu da ancak teknoloji eliyle yapılabilecek bir çalışma sonucu elde edilebilecek bir durumdur. Son aşamada da zihnini (bilinç) bilgisayar ortamına yükleyerek bedensiz, dijital evrimini tamamlamalıdır (Kurzweil, 2021: 546). Esasen Transhümanizm düşüncesinde ana hedef ölümsüzlüğe ulaşmaktır. Fakat bu hedef bilindik ölümsüzlük arayışından farklı olarak teknoloji yoluyla ilk kez pratik sahada bu kadar görünürlüğe sahip olmaktadır. Bilgi ve tekniğin simbiyotik ilişkisinin hızla sahaya yansması insanoğlunu teknolojik aygıt veya uygulamaları

tanıyamadan ve eskitmeden başka bir yeniyle karşı karşıya bırakmakta ve adeta büyü altına almaktadır. Bu durum çift kutuplu söylemlere neden olmakla birlikte bilinemezci duruşlara da salık vermektedir. Örneğin teknoloji ile birlikte insanın anlamsızlık duygusuyla karşı karşıya geldiğini söyleyen Alman filozof Günther Anders *İnsanın Eskimişliği* eserinde Endüstri Devrimiyle yapay bir dünyaya girildiğini söyler. Anders'e göre bu çağın insanının bir kısmı bu talihsiz anlamsızlıktan bihaber, bir kısmı terapistlerde anlam arayışı içindeyken bir kısmı da uyuşturucu ya da mistik, dini gruplarda arayış içindedir (Anders, 2018: 463). Rosı Braidotti internet sitelerinde kullanıcıların karşısına çıkan “Ben robot değilim” uyarısına şöyle yaklaşır; “Kişinin insanlığını kanıtlamak zorunda bırakılması, ana referans noktasının insan değil, bilişim ağlarının algoritmik kültürü olduğunu gösterir. Bu gündelik örnek, çağdaş toplumda insanın bir soru işaretine dönüştüğüne işaret eder”. (Braidotti, 2021: 11) Transhümanist felsefeye hizmet edenler dahi teknolojinin ana arteri yapay zekâ hakkında öngörülemezliklerin tehlikesine dikkat çekmekte ve insanları uyarmaktadır (Reese, 2022: 9). Bu eleştirilerin yanında Transhümanizm düşüncesi ölümsüzlük üzerine çalışırken insan ömrünü uzatmanın yollarını keşfetmiş gibi duruyor. Yapılan NBIC tabanlı teknolojilerde insanlık için birçok olumlu gelişmeler de elde edildiği bilinmektedir. Bu açıdan Transhümanizmin ölümsüzlüğe ulaşmak için ortaya koyduğu her türlü çabada imkân ve tehdidin iç içe olduğu bir durum söz konusudur. Sadece tehdit boyutuna odaklanmak var olan birçok imkânın göz ardı edilmesinin önünü açabilmektedir. Bu sebeple tezin ana hedefi imkân ve tehdit paradoksuna objektif bir değerlendirme ile yaklaşarak alanyazına katkıda bulunmaktır.

Çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde tezin konusu, amacı, içeriği, hedefleri ve önemi yer almaktadır. İkinci bölümde ise İslam Düşüncesinde ölümsüzlük konusu iki ana başlıkta değerlendirilmektedir. İkinci bölümün birinci kısmında ayet ve hadislerde bu konunun nasıl yer edindiği ikinci kısımda da bu düşüncenin İslam düşünürleri tarafından nasıl değerlendirildiği ele alınmaktadır. Ayrıca semavi ve uzak doğu dinlerinde ölümsüzlüğün anlamına ve din felsefesinde ölümsüzlük kanıtlarına hulusa bir şekilde yer verilmektedir. Üçüncü bölümde Transhümanizm düşüncesinin çeşitli başlıklar altında tanımlanması yapılmaktadır. Dördüncü bölümde ise Transhümanist

düşüncenin ölümsüzlük çalışmaları serencamında, insanın nasıl bir imkân ve tehditle karşılaşacağıın objektif bir zeminde sunulması hedeflenmektedir.

1.1. Tezin Konusu

Bu çalışmada insanın ölümsüzlük arayışında Transhümanizmin, insan varlığı için bir imkân mı yoksa bir tehdit mi olduğu konu edilmiştir. Transhümanistler tarafından ölümsüzlüğe adım adım yaklaşıldığının iddia edilmesi ve bu iddiayla insan varlığı için ortaya çıkması muhtemel paradoks durum (imkan-tehdit) ele alınacaktır. Ölümsüzlük düşüncesinin insanoğlunun kadim bir isteği olması Transhümanizm akımının anlaşılmasını kolaylaştırırken aynı zamanda bu isteğe yaklaştıkça ortaya çıkan bilinmezlikler, sürece kuşkuyla yaklaşılmasına sebep olmaktadır. Dini ve felsefi köklere sahip olan Transhümanizmin, teknoloji-tıp ve bilimle özdeşleşmiş entelektüel, güncel bir akım olduğu söylenebilir. Bu düşüncede insan; biyolojik olarak sınırlı, noksan, kusurlu ve yetersiz görülmektedir. Bunun yerine teknoloji ile sınırlarını aşan, eksikliklerini tamamlayan, kusurlarını bertaraf eden, yetersizliğini gideren ve biyolojik kordonlarından sıyrılarak hastalıkların, yaşlılığın hatta ölümün dahi üstesinden gelen mükemmel bir insan veya insan ötesi bir form hedeflenmektedir.

İnsanın, ölümü öteleme veya tamamen ret talebine tıp ve bilim dünyasının sessiz kalmadığı görülmektedir. Örnek olarak Kriyojenik uygulamayla Amerika ve Rusya'da özel tasarımı laboratuvarlarda teknolojinin ve tıbbın daha ileriye gittiği bir zaman diliminde uyanmak için bekleyen 300'e yakın dondurulmuş insan vardır. Aynı zamanda dondurulmayı bekleyen yüzlerce insanın olması Transhümanist hedeflerin bir gün muhakkak gerçekleşeceğine inanıldığıının somut örneklerindedir.

1.2. Tez Konusunun Amacı

Bu araştırmanın amacı, insanın ölümsüz kılınmasını nihai hedef olarak koyan Transhümanizmin insan varlığı için bir imkân mı yoksa bir tehdit mi olacağını incelemek ve bunu objektif bir zeminde tartışmak olacaktır. Bununla da alanyazına kapsamlı bir bakış açısı kazandırmak amaçlanmaktadır.

Ölümsüzlüğe ulaşma isteği insanoğlunda var olan çok eski bir düşüncedir. Sümerlerin Gılgamış Destanı başta olmak üzere, Çin, Hint ve birçok Orta Asya medeniyetlerinde ölümsüzlüğe ulaşmak için verilen mücadeleleri görmek mümkündür. Bunların yanında çoğu tanrısal mitlerde -Marduk (Babil), Yunan Dionis (Yunan), Osiris (Mısır), Adonis (Fenike)- ölümsüzlük ana tema olarak karşımıza çıkmaktadır. Dini metinlerde yer alan İblis'in Hz. Âdem ve eşine yaklaşması kıssası insanın ebedi olma arzusu ve bu arzu için göze aldıkları açısından önemlidir (Kızıldağ, 2021: 81; Karademir, 2021: 115; Çadır, 2023: 15).

Bugün ise Transhümanizm hareketiyle bu arkaik düşüncenin yeniden gündeme geldiği görülmektedir. Bilim ve teknolojinin desteğiyle bu akımın hızla ilerleyişi Transhümanistlerin ilerleyen zaman içinde ölümsüzlüğün insan eliyle gerçekleştirilecek bir olgu olabileceği söylemlerini güçlendirmektedir. Uzun yaşama isteğiyle dopdolu olan insana bu fikir hem çok cazip gelmekte hem de onu bilinmezlik sorunsalıyla karşı karşıya bırakmaktadır. Çalışmamızın amaçlarından biri de insanın kaldığı bu ikircikli durumda alabileceği pozisyonları tartışmak ve makul bir sonuca ulaşmaktır. Teknolojik çalışmalara bakıldığında insanlığın Transhümanizmin hedeflerine ne kadar yakın olduğu görmezden gelinemez. Çeşitli kimyasallarla zihin kontrolünün yapılması, vücudun ihtiyaç duyduğu önemli kimyasalların sentetik olarak üretilmesi, memelilerin klonlanması, nanoteknolojik araçların insan bedenine girebilecek boyutlara ulaşması, ruh halini değiştiren ve kas kütlesini artıran, hafızayı geçici olarak silen ilaçların kullanılması, farklı insan zihinleri veya insan zihni ile mekanik sistemler arasında ağlar kurulması, doğum öncesi genetik tarama veya gen terapisi yöntemlerinin ilerletilmesi, yaşlanmanın kalıcı olarak iyileştirilmesi gibi çalışmalar sayılabilir. Mezkûr veya benzer bilimsel gelişmelerle ortaya çıkabilecek imkân ve tehditleri değerlendirerek insan ve yaşam için yeni bir şeyler söylemek gerekmektedir.

Ölümsüzlüğe ulaşmak için atılan her adım muhtelif alanlarda -sosyal, siyasi, felsefi, dini-radikal değişimleri de yanında getirecek ve birçok argüman sil baştan kendini yeniden tanımlamak zorunda kalacaktır.

1.3. Tezin Kapsamı ve İçeriği

21. yüzyılın insanlığa teknoloji ile iç içe bir yaşam sunması çoğu alanda güncellemeler yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Teknolojiyi sadece hayatı kolaylaştırıcı argüman veya bedenün uzantısı olarak tanımlayamayacağımız bir zaman dilimine girmiş bulunmaktayız. Öyle ki yapılan her teknolojik, bilimsel çalışmalar soyut-somut hududunu aşarak ilerlemekte ve sanal gerçeklikle, bildiğimiz birçok kavram buharlaşmaktadır. Tüm yaşamı kuşatan ve etkisi altına alan dijitalleşme ile birlikte karşımıza yeni düşünceler ve bu düşünceleri temsil eden çeşitli akımlar çıkmaktadır. Bunlardan biri olarak kabul ettiğimiz ölümsüzlük arayışıyla Transhümanizm hareketi, tezimizin ana içeriğini oluşturmaktadır. Bu düşünce, insanın yaşamı boyunca şuhudi ve semai olarak tecrübe ettiği, inanç portföyünde de güçlü bir anlama sahip ölüm fenomenini sonlandıracağını söyleyerek dikkatleri üzerine çekmektedir.

Çalışmamızda Transhümanizmle ölümsüzlük arayışı ve bu arayışın insanın karşısına çıkarabileceği muhtemel imkân ve tehditler detaylı bir şekilde incelenecektir. Ayrıca İslam filozoflarının insan varlığı ve insanın ölümsüzlüğü üzerine düşünceleri de konu kapsamında yer alacaktır. Transhümanizm akımı, teknoloji ve bilimin ilerlediği Batı ülkelerinde ortaya çıkıp geliştiği için yabancı kaynak ve düşünceler tanımlarımızda ve atıflarımızda yerli kaynaklara göre daha fazla yer almıştır. Yabancı kaynaklarda Transhümanizmin insan için imkân boyutu konuşulmakla birlikte orada da bu görüşü sadece olumlayan bir kitlenin olmadığını da belirtmekte fayda vardır. Transhümanizmin geleneksel inançlarda ki alışlagelmiş insan ve düzen fikrine aykırı düşüncelere sahip olması ona eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşılmasına sebep olmaktadır. Araştırmanın içeriğinde Transhümanizm ile İslam arasındaki ayrışma ve uzlaşma zeminlerine de yer verilecektir. Ayrıca bilim ve teknoloji transhümanizmin hedeflerini gerçekleştirmede etken güç olduğu için bu alandaki gelişmelerde çalışmamızda işlenecektir.

1.4. Tezin Hipotezi/Hipotezleri

Tezimizin özellikle ana sorusuna bağlı araştırmalarda 3 temel hipotezi bulunmaktadır.

1. Ölümsüzlük isteği ve ölümsüzlüğü arama insan doğasının doğal bir uzantısıdır ve meşrudur.

a) İnsanın ölümsüzlük arzusu semavi dinler tarafından da kabul edilmekte ancak bu amacın bu dünyada değil öte dünyada gerçekleşeceği kabul edilmektedir.

b) Ölümsüzlük düşüncesi, gücün simgesi olan tarihi kişiliklerde, filozoflarda ve sıradan insanlarda dahi görülen etkili ve güncelliğini daima koruyan bir arzudur.

2. İnsan açısından meşru olan bu isteğin ne şekilde tahakkuk edeceği insanın bedenlen mi ruhen mi yoksa her iki cihetten mi ölümsüz olduğu felsefi açıdan tartışılmakla birlikte konumuz açısından önemli değildir. Zira hangi boyutuyla olursa olsun bizim açımızdan önemli olan insanın ölümsüzlüğü elde etmesinin teorik ve pratik açıdan mümkün olup olmamasıdır. Mümkünse bile bunun matlup olup olmadığı tartışılması gereken bir konudur.

3. Transhümanizmin hedefleri incelendiğinde imkân ve tehdit boyutunu oluşturan durumların birbirine yakın olduğu görülmektedir. Dolayısıyla olgunun kendisi daha baştan olumsuzluğa mahkûm edilmemelidir.

1.5. Tezin Temel Soruları

Ana Soru

1. Ölümsüzlüğe ulaşmayı nihai hedef olarak belirleyen Transhümanizm, insan varlığı için bir imkân mıdır yoksa bir tehdit midir?

Yan Sorular:

2. Bu dünyada ölümsüzlüğü elde eden insan, ölümlü insanın sahip olamadığı hangi imkanlara sahip olacak ve hangi tehditlerle karşı karşıya kalacaktır?

3. Transhümanistlerin ölümsüzlük çalışmaları için uyguladıkları yöntemler, teknolojik ürün ve çalışmalar tüm dünya insanların da aynı imkanlarla karşılık bulabilecek mi?

5. Bugün Transhümanizm, vadettiği ölümsüzlüğün ne kadar yakınında veya ne kadar uzağındadır?

6. Yaşlanmamak, hasta olmamak, mükemmel olmak yolunda ilerleyen Transhümanizmle insan varlığı yeniden mi tanımlanacaktır?
7. Ölüm ve ölümsüzlük ikilemi arasında insan varlığının sorgulanması bitecek midir?
8. İslamiyet, Hristiyanlık ve diğer inançlar ile Transhümanizm düşüncesinin ayrıştığı ve örtüştüğü konular nerelerdir?

1.6. Tez Konusunun Önemi ve Özgün Değeri

Teknoloji, tıp ve bilimsel uygulamaların hızla geliştiği ve bir o kadar da dünyanın birçok noktasına ulaştığı görülmektedir. Bu gelişmelerden hem beslenen hem de onları güç olarak kullanan Transhümanizm düşüncesi insanlık için yeni bir (d)evrim planı sunmaktadır. Bildiğimiz evrim düşüncesinden farklı olarak tekno-evrim yaşayacağını iddia eden bu akım insanı olabileceği en mükemmel formda hayal etmektedir. Teknoloji ve bilimin geliştiği ülkelerde konu ile ilgili nitel ve nicel anlamda yeteri derecede çalışma varken ülkemizde araştırmaların istenilen düzeyde olmadığı görülmektedir. Gelişmiş ülkelerin dünyaya bu güçlerle hükmetmeye çalıştığı şu zamanda onlarla paralel çalışmalar yapmak Müslümanlar için zaruri bir durumdur. Aynı zamanda Transhümanizm hareketinin, dini inançların ilgilendiği birçok konuyla yakın ilişkisi göz ardı edilmemelidir. Tekno-ülkeler bilimsel her adımın aynı zamanda felsefi alt dökemesini de yapmakta kadim ve yeni inançlardan faydalanarak gerek derneklerle gerek akademik çalışmalarla bu alanda hızla ürün ortaya koymaktadır. İslam felsefesinde ölümsüzlük ve kâmil varlık konusu önemli bir yere sahiptir. Filozofların bu konular hakkında teoriler ürettiği ve bunları kendi dönemlerinde tartıştıkları görülmektedir. Geçmişle bugünün bilgisini harmanlayarak makul bir şekilde yaşanan çağın gerisinde kalmamak ve diyalektik bir bakış açısıyla bu alanda iş görür kalıcı çözümler ortaya koymak gerekmektedir. Ülkemizde bu konuyla ilgili yapılan çalışmaların önemli bir kısmı Transhümanizm akımına ve düşüncelerine olumsuz yaklaşmakta ve daha çok tehdit yönünü vurgulamaktadır. Bu tez ise müstakil olarak ilk kez imkân ve tehdit konusuna mümkün olduğunca objektif-rasyonel yaklaşarak özgün bir çalışma olmayı hedeflemektedir.

1.7. Tezin Araştırma Yöntemi

Araştırmada kuramsal ve derinlemesine analiz yönteminden faydalanılmıştır. Konuyla ilgili literatür ve belge taraması yapılıp, basılı kaynaklar, yerli ve yabancı makaleler, yüksek lisans ve doktora tezleri incelenmiştir. Teknolojik gelişmeler ile ilgili bilgi toplama, verileri sınıflandırma; transhümanizm ve ölümsüzlük ile ilgili ise kavramsal ve mantıksal çözümler yapma, anlama, açıklama, karşılaştırma, betimleme ve yorumlama genel olarak çalışmamızı şekillendirmektedir. Ayrıca tezimizde analitik (çözümleyici) ve eleştirel yöntemlerle, nesnel yaklaşım benimsenecektir.

Ölümsüzlük ve Transhümanizm kavramlarının kullanıldığı bir alan da görsel yapımlardır. Bu konular hakkında beyaz perdeye yansıyan çokça bilim kurgu filminin olduğu görölmektedir. Konu ile ilgili bilim kurgu yapımlardan faydalanırken Transhümanizmin felsefik alt yapısının iyi anlaşılmasının yanında eleştirel bir bakış açısının da elde edilmesi hedeflenmektedir. Aynı zamanda teknolojinin ileri boyutlarının pratik sahada görmenin geleceği daha iyi yorumlama ve analiz etme konusunda yardımcı olacağı düşünölmektedir.

Tez konumuza imkân ve tehdit bağlamında bir rota çizdiğimiz için karşıt görüşlere yer verirken dengeli bir tutum izlenmesi esas alınmıştır. Konunun güncel olması ve teknolojiyle yakın ilişkisi internet üzerinden bilgi edinmeyi zorunlu hale getirmiştir. Bu durum da güvenli ve doğru haberlere ulaşmanın her zaman mümkün olmamasına sebep olmuştur. Ülkemizde Transhümanizm üzerine henüz yeterince eser olmaması bizi daha çok yabancı kaynaklara yönlendirmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

İSLAM'DA ÖLÜMSÜZLÜK DÜŞÜNCESİ

İnsanın “ben” olarak varlığından söz edebilmek için öncelikle canlılığa (hayat) ve bilince ihtiyacı vardır. Canlılık ve bilincin yokluğunu temsil eden kavram ise “ölüm” fenomenidir. İnsan yok olma olgusuna hem zihinsel hem de ameli olarak direnç gösterir. Zihinsel direnç, Freud’un, “ölüm paradoksu” diye kavramlaştırdığı; insanın çevresinde tecrübe ettiği ölüme rağmen kendisinin ölmeyeceğine olan inancıdır (Freud, 1957: 275-300). Ameli direnç ise daha uzun yaşamak için başvurduğu, tıp, bilim, sanat, teknoloji gibi muhtelif alanlarda ortaya koyduğu ürünler/çıktılar sayılabilir. Tüm çabalarına rağmen dünyada sonsuzluğa ulaşamayacağına kanaat getiren insan ölüm sonrası ebedi olmasını talep ettiği bir hayata inanarak bu duygusunu ötelemeye çalışır. Yani ölüm kabulünü dahi ölümsüzlük üzerine inşa eder. Ahiret ideasının birincil teması Tanrı ise ikincil teması ebedilik müjdesidir. İslam’da ahiret inancı itikadi olarak üst bir konuma sahiptir. Bu inanç bir Müslüman için “anlam arayışını” temellendirdiği en güçlü nosyonlardan biridir. Bu açıdan ölüm veya ölümsüzlük İslam düşüncesinde ahiretten bağımsız ele alınmamaktadır (Sönmez, 2020:87). İmani anlayışla dünyanın fani ve imtihan yurdu olması; ahiretin ise kıyametten sonra yaşanacak ebedi bir yer olması bir Müslümanın tüm yaşantısını dizayn eder ve kuşatır. Bununla birlikte, içinde barındırdığı bitmez tükenmez yaşama arzusu da Yaratıcı tarafından insanın doğasına derc edilen sonsuzluk düşüncesinin bir nüvesidir (Söylemez, 2021: 238). İnsanın sonsuz ve mutlak olan Yaratıcıdan ruh taşıdığını belirten ayetler, ölümsüzlük duygusunun fitri bir talep olduğunu düşündürmektedir. *“Sonra onu düzeltip tamamlamış, ona kendi ruhundan üfürmüştür. Sizin için kulaklar, gözler ve kalpler yaratmıştır. Siz pek az şükrediyorsunuz.”* (es-Secde 32/9)

Ölümün ve ölümsüzlüğün muhatabı insan olduğu için onun tanımlanması da önem arz etmektedir. İslam felsefesi insanı akıl üzerinden “düşünen canlı” olarak ifade ederken, kelam geleneği “bilgi sahibi” ve “iradeli” vurgusuyla onu mükellefiyeti üzerinden betimlemiştir. Tasavvufi düşünce ise ilâhi esmaları üzerinde cem eden varlık mesabesinde insana yaklaşmıştır (Türker, 2022: 54).

İslam düşüncesinde insan tanımları ruh-beden bütünselliği veya düalitesi içinde ele alınmakla birlikte bunlardan ruhun (nefs) ayrıcalıklı bir konuma sahip olduğu görülmektedir. Beden, eylemlerinden sorumlu araz bir varlık iken; ruh ise ona bu canlılığı veren cevher yönüdür. İnsanda canlılık başlangıcının ona ruh üflenmesinden itibaren başladığı kabulü de bu bağlamda önemlidir (Demir 0.N., 2019: 231).

Ruh hakkında insana az bir bilgi verildiği söylenmiş olmasına rağmen yine de tüm odak ona çevrilmiştir. *“Birde sana ruhtan soruyorlar. De ki: "Ruh, Rabbimin emrindedir. Size ilimden pek az bir şey verilmiştir.”* (el-İsrâ 17/85)

İslam anlayışında, beden bu dünyadaki konumu belli çerçevelerin dışına taşınmamıştır. Kahir ekseriyet, bedenin bu dünyada ruha araçsallığıyla, ruhun taşıyıcısı ve görünürlüğüyle; ahirette ise (yeniden diriliş) ruhla birlikteliğinin veya ayrılığının mümkünlüğü veya olasılıksızlığı üzerine görüşler belirtmiştir. Doğumdan ölümüne kadar çeşitli fizyolojik aşamalardan geçen insanın bedeninden ziyade bozulmayan, değişmeyen ve ölümsüz olan neliği (nefs-ruh) ile öncelikli olarak ilgilenmişlerdir (Düzgün, 2010: 11-42).

İslam düşüncesi haricinde insana bakış açısı dönemsel farklılıklar içermektedir. Klasik dönemde Tanrı eksenli insan anlayışı kabul görürken, Rönesans ve Reformla insanı merkeze alan görüşlerin revaçta olduğu görülür. Günümüzde ise insanın aşılması gereken biyolojik bir form olduğu düşüncesinin yaygınlaştırılmaya çalışıldığı söylenebilir. İslam’da insanın ruhi yönüne olan vurgu onu canlılar içinde seçkinleştirirken, bedende emanet bilinciyle yüceltilmiştir. Modernitenin ruhu öteleyip insanı mekanikleştirmesiyle o üstün yanının bir nevi törpülediği düşünülebilir. İnsanı salt bir makine ya da fizyolojik bir canlı olarak kabul etme düşüncesi ikisi arasında farklı değerler dizisi oluşturabilir.

2.1. Kavramsal Çerçeve

2.1.1. İnsan

“İnsan” kavramı sözlükte, yakınlık gösteren (ünsiyet), dayanışma içinde yaşayan (insiyanun) vicdanlı, akıllı, şuurlu, düşünen, karar veren, iradeli, sağduyulu olmasının yanında kibirli, adavetli, kıskanç, cimri, isyankâr, cahil, tembel gibi çift kutuplu özelliklere sahip bir varlıktır (Narol, 2018: 477-504).

Allah’a muhatap, aktif-iradeli bu varlık; dünyayı imar etme (halife-sorumlu-yönetici) ve bozma-değiştirme (kan dökücü-hırslı-kibirli) özellikleriyle sınanmaktadır. Ondan istenen ve beklenen müspet potansiyelini açığa çıkarıp (akıl yoluyla) bununla yaşamını devam ettirmesi yönündedir. Bu saikle ahlak, hukuk ve norm gibi mefhumlar canlılar için de sadece insana mahsus hususlardır.

İmam Maturidi, insanı düşünen ve ölümlü bir varlık olarak tanımlamıştır. Ayrıca ruh-beden ikilemi üzerinde değerlendirme yapmış fakat çok ayrıntıya girmemiştir. Maturidi, insanın canlılar hiyerarşisinde üstün konumunu; onun aklı ve dili kullanışı, doğada var olan ona has nimetlerin çokluğu, güzel yaratılışı ve onuru üzerinden anlamaya çalışmaktadır (Alper, 2022: 105-138). Aynı zamanda insan, varlık alemindeki konumu ve irtibatıyla çok yönlü kompleks bir canlıdır. Fizik ve metafizik boyutu yanında sosyal yönünün göz ardı edildiği bir tavsif ise eksik bir tanımlama olmaktadır. Kendilik bilgisine sahip tek canlı olan insan sosyal çevreye ihtiyaç duymaktadır. Çünkü kendilik bilgisinin açığa çıkacağı ve yaşamını idame ettirmek için yeteneklerini ifşa edeceği yer sosyal yaşamıdır (Fazlıoğlu, 2023: 51). Kur’an’da “insan” kelimesi tekil ve çoğul olarak 330’u aşkın yerde geçmektedir. Tekil kullanımından ziyade çoğul babın ekseri kullanılması yine onun sosyolojik yönüne yapılmış vurgulardan biri olarak düşünülebilir (Öztürk Y.N., 2012: 3).

2.1.2. Ölüm

Sözlükte, herhangi bir canlı (insan, hayvan, bitki) yaşamının tam ve kesin bir şekilde sonlanmasına ölüm denir. Kur’an-ı Kerim de “mevt, imate” ismiyle, canlılığın ve gücün

nihayetlenmesi, ruhun bedenden ayrılması anlamlarında kullanılmaktadır (İsfahani, 2010: 1022).

Kur'an-ı Kerim'de ölüm, tüm canlılar için bir gerçeklik olarak anlatılır. Bu bağlamda insanların bu gerçeklikten kaçınmasını, çareler aramasını nafile bir çaba olarak görür. *"De ki: Haberiniz olsun! O sizin kaçıp durduğunuz ölüm mutlaka başınıza gelecektir. Sonra gizliyi, aşıkarı bilen (Allah)'a döndürüleceksiniz de O size neler yapar olduğunuzu haber verecektir."* (el-Cuma 62/8)

Ayrıca Yüce Allah'ın (cc), *"Biz, senden önce hiçbir insana ebedilik vermedik. Şimdi sen vefat edersen, onlar ebedi mi kalacaklar?"* (el-Enbiyâ 21/ 34) ayetinde Hz. Muhammed'e (sav) hitaben, ondan önceki hiç kimseye ölümsüzlük vermediğini söylemesi bu dünyada hiç kimseye ölümsüzlük iltimasının söz konusu olmadığını göstermektedir.

2.1.3. Ecel

"Ecel" kelimesi "İnsan ve herhangi bir şey için belirlenmiş süre, belirlenen sürenin sonu, ölüm vakti, yaşamın sona ermesi" anlamına gelmektedir (İsfahani, 2010: 69).

"Ecel" kavramı bilhassa kelami tartışmalarda karşımıza çıkmaktadır. Ehl-i sünnet ekolünde (Selefiyye, Mâtürîdiyye ve Eş'ariyye) bu kavramlar daha çok kader konusu etrafında tartışıldığı ve ecel-i müsemma, ecel-i kaza gibi isimlendirmelerle ayetlerin anlaşılmasına çalışıldığı görülür. Aynı zamanda ecel kavramını yorumlarken Allah tarafından canlılar için belirlenen sürenin ileri ve geri alınmasının muhal olduğuna ittifak etmişlerdir. Rivayetlerde geçen, sağlık koşullarına uygun hareket etmenin, sıla-i rahim yapmanın yaşamı uzatması; kaza, öldürülme gibi olaylarla da yaşamın kısalmasının Allah'ın belirlediği ve bildiği sürede herhangi bir değişiklik meydana getirmediği ve buna zarar vermediği görüşündedirler (Yıldırım M., 2006: 99).

Kur'an'da; belirlemek (el-En'âm 6/128; Al-i İmrân 3/145), ertelemek (el-Mürselât 77/12), sebep-neden (el-Mâide 5/32), süre (el-Kasas 28/28), ecel (el-Münafikun 63/11) gibi anlamlarda kullanıldığı görülür (Okuyan, 2019: 53-54).

2.1.4. Ebed

Ebed kelimesi daha çok “sonsuz zaman”, “kesintisiz ve daimî süre” gibi anlamları ifade eder (İsfahani, 2010: 61). Kur’an-ı Kerim’de genellikle “hâlidîn” sözcüğüyle kullanılmakta ve ahiret yurdunda daimî kalmayı işaret etmektedir. Aynı zamanda olumsuzluk anlamına gelen “hiçbir zaman”, “asla” anlamında kullanıldığı görülür. Bunun yanında ebed kelimesinin bölünmeden kesintisiz sonsuzluk gibi bir anlama geldiği için mutlak zamanı ifade ettiği de belirtilmiştir. Bu minvalde de Cenab-ı Hakkın bir sıfatı olarak tanımlanmıştır. Kelamcılar bu kavramın yerine “beka” ismini kullanırken filozof ve irfan ehli “ebed” kelimesini kullanmayı tercih etmektedirler.

2.1.5. Huld

Uzun süre tabii olduğu halde kalıp değişmemesi ve bozulmaması anlamlarında kullanılmaktadır. Bazı dil alimleri “huld” kavramının ebediyet anlamını içermediği bazıları da ayetlerden yola çıkarak bu anlamda da kullandığını belirtmiştir (Akbaş, 2007: 36). “Allah Teâlâ buyurdu ki, Allah'ın dilediği hariç, içinde ebedî kalacağınız yer ateştir. O Hakîm ve Alîmdir.” (el-En’âm 6/128)

2.1.6. Beka

İsfahani, bu kavramın hem Allah için hem yarattıkları için kullanıldığını belirtir. Fakat zamana bağlı olmadan varlığını devam ettirenin ve bizatihi baki olanın Allah olduğunu söyler (el-Furkan 25/58; el-Kasas 28/88; er-Rahmân 55/26; el-Hadid 57/3). Bazı varlıkların bizatihi değil Allah’ın istediği süreye kadar baki olan varlıklar (gök cisimleri) ve tür ile cinsi üzerinden baki kalanlar (insan ve hayvan) olarak iki maddede isimlendirmiştir (İsfahani, 2010: 161).

2.2. Kur’an ve Sünnete Göre Ölümsüzlük

Tabiatta var ve yok oluşların daimî şahidi olan insan ölüm bilincine sahip tek canlıdır. Bu bilinçle sorgulamak, şüphe etmek İbrahimi bir mirastır insana. Bu Yaratıcı tarafından

kınanan yasaklanan bir durum da değildir. Aksine kalbin (aklın) mutmain olması somut delillerle desteklenmektedir. “*Hani bir zamanlar İbrahim: Ey Rabbim! Ölülerini nasıl dirilttiğini göster! demişti. Allah: Yoksa inanmadın mı? buyurdu. İbrahim: Yok inandım, lakin kalbim iyice yatışsın diye (sordum).*” (el-Bakara 2/260)

Birçok ayette ölümsüzlük ya da sonsuzluk Yüce Yaratıcıya mahsus bir özellik olarak bildirilir. “*Allah ile birlikte başka bir tanrıya ibadet etme. O'ndan başka ilah yoktur. O'nun yüzü (zâtı) hariç, (geri kalan) her şey yok olacaktır. Hüküm, O'nundur. Siz ancak O'na döndürüleceksiniz.*” (el-Kasas 28/88)

İnsanın ebedi kalma isteği bilinçli olarak dünyadan başka yaşam alanı tecrübesi olmaması bağlamında da değerlendirilebilir. Farz-ı muhal Âdem ve eşi cennetten buraya geçiş yapmamış olsaydı cennet için; anne karnında ki yaşam bir şekilde devam etseydi o kese için de aynı duyguların olabileceği aklen mümkündür. Şu an insanın duyusal ve bilişsel tecrübe ettiği tek yaşam alanı dünya olduğu için süresiz yaşamayı da burası için arzuladığı söylenebilir.

İnsan bilmediği, belirsiz bir yaşam için endişe duymakta ve doğal olarak kaçınma, ret-inkâr ya da akli-imani kabul eylemlerine sığınmaktadır (Hökelekli, 2017: 59-77). İslam düşüncesinde dünya ve ahiret algısı nasların odağa yerleştirilmesiyle şekillenmiş ve gelişmiştir. Naslar, geçici ve imtihan yurdu olarak dünyayı; ebedi ve ödül-ceza yeri olarak ta ahireti karşımıza çıkarır. Bu açıdan insana ve insana dair eylemlere yön veren imtihan, irade, özgürlük, sorumluluk gibi dominant kavramlar İslam geleneğinde çok önemli bir yere sahiptir. Yine insanın halifeliği, ulvi ve süfli yönü de bu mefhumlar üzerinden tartışılır ve konuşulur.

Zamanı gelince bilinen her şeyin zeval bulacağı toplu bir ölüm halinin (kıyamet) akabinde tüm insanların dirileceği (ba's) mutlak adaletin vuku bulacağı yeni bir hayat (ahiret) inancı İslam'ın temel dinamiklerindedir.” *Kıyamet muhakkak gelecektir, onda hiç şüphe yoktur. Lakin insanların çoğu inanmazlar.*” (el-Mü'min 40/59)

Kur'an-ı Kerim ışığında bakıldığı zaman insanın ölümlü bir varlık olduğu sonucuna ulaşılır. Bunun yanında ahiret temasında ebedi bir yaşam vurgusu insan için ölümsüzlüğün mümkünlüğüne de işaret etmektedir. İlk yaratılışta Yaratıcıdan aldığı ruh ile insanın ölümsüzlüğü istemesi de İslam inancında gayet makul karşılanır. İslam'da karşımıza çıkan bu anlayışlar Transhümanizm düşüncesinde ki ölümsüzlük talebi ile örtüşmektedir. Ayrıldıkları nokta ölümsüzlüğün nerede, ne şekilde olacağı ile ilgili tavidir. İslam Düşüncesinde ölümsüzlük, bu dünya hayatının son bulmasıyla başlayacak yeni bir hayatta mümkündür.

2.2.1. Hz. Adem'le Ebedilik Ağacı

Hz. Âdem ve eşinin cennetten dünyaya geçişini anlatan ayetlere yorumlayıcı bir gözle bakıldığı zaman ölümsüzlük arzusunun çok güçlü ve çeldirici bir duygu olduğu sonucuna varılabilir. Âdem ve eşi tüm nimetlerin verildiği bir bahçede yaşarken şeytan onlara sinsice gelip yasak ağaca yaklaşmalarını fısıldamıştır. İblis'in öne sürdüğü gerekçe ise, Allah'ın onları melekleştirmemek için bu ağaca yaklaşmalarını yasakladığı eğer yaklaşırlarsa ebedileşmekten ve yıkılmaz saltanattan mahrum kalacaklarını söylemesiydi. *"Derken şeytan ona vesvese verdi. "Ey Âdem! Sana ebedilik ağacını ve bir de tükenmez mülkü göstereyim mi?"* (Tâ-Hâ 20/120) Bunlar şeytanın insan zaafını bilmesiyle kendiliğinden ortaya attığı iddialardı. O an yaşananlar insanın ilk imtihanını "ölümsüzlük arzusu" üzerinden kaybetmesi anlamına geliyordu. Ayrıca bu kaybetme sonucu yeryüzü sınavının başlaması, şeytanın da kıyamete kadar mühlet talebinin kabul edilmesi manidardır. Bu sebeple insanın cennetten zorluklar dünyasına gelişine sebep olan bu arzusunun yadsınamaz gücü göz ardı edilmemelidir. Akabinde gelinen yer cennetten çok farklıydı ama insanın taşıdığı duyguları aynıydı ve bu aynilikle de dünyaya yayılmıştı. Hiç ölmeyeceğini düşünen insan hala yıkılmaz hükümdarlığa ulaşacağı düşüncesini devam ettirmektedir (İskeçeli, 2023: 260). Atasından taşıdığı bu istekle ab-ı hayat suları, ölümsüzlük iksirleri peşinde dolaşıp durmaktadır. Esasen Yaratıcı tarafından insanın doğasına yerleştirildiği düşünülen bu arzusunun ameli karşılığının ne olduğu önem arz etmektedir. Çünkü bu duygu ile insan dünyaya hırsıyla bağlanma, ahireti unutma ve yaratılışa müdahale etme gibi amellerle asıl vazifesinden uzaklaşabilmektedir. Ya da aksi

bir duyguyla Baki olan Yaraticısıyla bağ kurmakta cenneti arzulamakta ve insan-ı kâmil olma noktasında ilerlemektedir.

Ayette bahsi geçen yasak ağaç için İslam düşünürlerinde farklı yorumlar elbette görülmektedir. Misal; İblis'in Âdem ve eşine yaklaşımları için fısıldadığı “ebedilik ağacının” mahiyeti hakkında İmam Mâturidi *Tev'ilâtü'l Kur'an* tefsirinde; bazılarının bu ağaç için bilgi ağacı yorumu yaptığı görülse de kesin anlama ulaşılamayacağını belirtir (Mâturidi, 2021: 122). Muhammed İkbal ise “sonsuz mülk” kavramını insanın sonu gelmez “hakimiyet arzusu” olarak değerlendirir ve insanın dünyada neslini çoğaltarak buna ulaşabileceğinin farkında olduğunu düşünür. Bu sebeple yasak ağaca yaklaşıncı avret yerlerinin açılmasını ve utanarak onu kapatmaya çalışmalarını cinsel farkındalık kazanma şeklinde anlar (Çıkışır, 2017: 76). Fakat kahir ekseriyet ulemanın “ebedilik, ölümsüzlük” anlamı üzerinde mutabık olduğu görülmektedir (Kahraman, 2013: 199). Hz. Âdem ve eşinin ilk imtihanı süregelen zamanlarda insanların da imtihanı olmaya devam etmektedir. İnsanın içindeki bu temel güdünün hiç eskimeden nesilden nesile genetik miras gibi devredildiği görülmektedir.

2.2.2. Ölümlü İnsanın Uzun Yaşam İstenci

İnsanın, doğumuyla aslında ölüme yolculuğu da başlamaktadır. Yaşam ve ölüm madalyonun iki yüzü gibidir. İnsan öleceğini bilen tek canlı olduğu için ister istemez çeşitli sorgulamalar içinde bulur kendini. İnsanın en çok üzerinde durduğu konulardan biri ölüm ve sonrası için ne olacağı sorunsalıdır (Hökelekli, 2017: 21-23). Çünkü insan var oluşundan bu yana asla yok olmak istememektedir. Bu onun için kişisel benliğinin korunması noktasında çok önemlidir. Diğer taraftan ölüm sonrası var olan hayatın nasıl bir hayat olacağı merakı ve kaygısını taşır içinde. Ölüm sonrasında neliği duyuların konusu olmadığı için bu noktada akaidin devreye girmesi gayet tabiidir. Öldükten sonra bedeninin veya çoğunlukla da ruhun (benlik-bilinç-kendi) ölümsüzlüğünü kanıtlamak için ontolojik, epistemolojik, psikolojik ve ahlaki çabalara rağmen varılan sonuç kesin ve net değildir. Ölümsüzlüğü kanıtlamaya çalışmak bir nevi insanın ölümsüzlüğe olan güçlü inancından kaynaklanan bir durumdur. Ampirik sahada karşılığı yoksa da ölümsüzlüğü, var oluşun zaruri sonucu, kişisel benliğin vazgeçilmezi olarak kabul edenler hep vardı ve var olmaya

da devam edecek görünmektedir (Koç T, 2021: 197). Burada bahsi geçen ölümsüzlük tabii ki ölüm sonrası olacak hayat için düşünüldür. Bu dünya için talep edilen ise uzun yaşama isteğidir. Yaratılıştta insana Allah'ın ruh üflemesinin geçtiği ayetler tabii olarak hem ölümsüzlük hem de uzun yaşam isteğinin kaynağı olarak yorumlanmaktadır (Geçdoğan, 2005: 72).

Kur'an-ı Kerim'de insanın biyolojisi; doğum, bebeklik-çocukluk (Lokman 31/14; el-Ahkaf 46/15; el-A'râf 7/189), gençlik ve yaşlılık (el-İsrâ 17/23; Meryem 19/4-8; er-Rûm 30/54) ve ölüm ile sonlanan fizyolojik bir süreç çizgisiyle anlatılır. Fakat bireysel yaşam süreleri değişiklik göstermektedir. Hatta çağlara göre de bu inişli çıkışlı bir seyir içinde devam eder. Şimdiki zamana nispetle daha kısa veya daha uzun yaşamlar söz konusu olmuştur (Gedik, 1998: 75). Muhtelif sebeplere bağlanarak açıklanmaya çalışılan bu yaşam süresinin değişimi ile ilgili değinmeler Kur'an'da da yer bulur. *“Yemin olsun! Biz Nuh'u kavmine gönderdik de içlerinde elli yıl müstesna bin sene (950 yıl) kalmıştır. Derken onları zulmettikleri halde tufan yakalayiverdi.”* (el-Ankebût 29/14)

Kur'an-ı Kerim'in yaşamın uzun veya kısa olmasıyla değil bunun nasıl değerlendirilmesi gerektiğiyle ilgilendiği görülmektedir. *“O Allah ki amelce hanginiz daha güzeldir diye sizi imtihan etmek için ölümü ve hayatı yaratmıştır. O, güçlüdür ve bağışlayıcıdır.”* (el-Mülk 67/2)

İnsanın uzun yaşaması şu an ki biyolojik süreçte sağlıklı olmakla çelişik gözükmektedir. Yaşlılık ile birlikte hücrel ve moleküler düzeyde oluşan bir dizi hasarla birlikte yaşam kalitesinin düşmesi, fiziksel bağımlılığın artması ile kişi ve yakınları için zor süreçler başlar. Yaşlı olan kişi sadece fiziksel anlamda değil (geriatri) psikolojik ve sosyal uzamlarla da (gerontoloji) tıp alanına dahil olur (Bilir, 2021: 13). Kur'an-ı Kerim'de de bu sürece dikkat çekerek bu doğal süreci en sıkıntılı zaman olarak betimlemektedir. *“Sizi Allah yarattı, sonra da sizi O öldürecektir. İçinizden, (sahip oldukları) bilgiden hiçbir şeyi bilmeyecek yaşa, ömrün en düşkün çağına kadar yaşatılanlar da vardır. Kuşkusuz Allah ilim ve kudret sahibidir.”* (en-Nahl 16/70)

Kur'an-ı Kerim'de dikkatimizi çeken bir anlatı da Kehf süresinde "Ashab-ı Kehf" ismiyle bahsi geçen gençlerdir. Bu gençler yıllarca uyuyup sonra aynı fiziksel ve bilişsel halleriyle uyanan mağara arkadaşlarıdır. Burada ki ilk dikkat çekici olan uyudukları zaman ile uyandıkları zaman arasındaki geçen süre zarfında insanların, şartların ve çevresel birçok faktörün kökten değişmiş olduğudur. Ve bu yeni toplum onlara, onlarda bu yeni topluma yabancı kalmıştır (el-Kehf 18/10-20). Burada konumuz bağlamında şunu söylemek gerekir, insan çok uzun süre yaşadığı zaman yenilenen teknolojiye, topluma ve birçok değişkene uyum sağlaması zorlaşır ve bir noktadan sonra o toplumdan tecrit edilir. Artık yaşamanın güçlüğü ve imkansızlığıyla kendi mağarasına (iç dünyasına) geri döner ve ölümünü bekler. Farklı kuşaklarda ki anlaşmazlık ve uyuşmazlık sebeplerinden biri işte bu ara mesafede ortaya çıkan değişkenlerin etkisidir (Ulus, 2020: 1156). Bu bağlamdan hareketle şunu söyleyebiliriz ki insan bu hayatta çok şeyler talep edebilir. Fakat çoğu zaman isteklerinin ve ihtiraslarının nelere sebep olacağını kestiremeyebilir. Öldürdüğü kardeşinin cesedini ne yapacağını bilmeyen Kabil'e Yaratıcının kargayı misal kılması gibi bu anlatılan mağara arkadaşlarından da günümüz bilim insanlarının alması gereken bazı hisseler vardır. İnsanları uzunca süre yaşatmak veya daha iyi bir zaman diliminde uyandırmak için uyutmak ileri bir teknoloji olarak kullanılmaya başlanmıştır. Lakin dondurdukları insanların uyanacakları zaman diliminde hem sosyolojik hem de psikolojik adaptasyonlarının nasıl olacağı hesap edilmelidir. O kapsüllerde bedeninin ve bilincinin durağan olmasının yanında evrenin dinamik süreci devam etmektedir. Bir başka açıdan da dünyada çok uzun bir müddet kalmak yani çok yaşamak kişinin hayatına artı bir değer katar mı? Allah Resulü (as), bir hayatı anlamlı ve değerli kılan şeyin zamansal çokluğu veya azlığı ile değil onun niteliği üzerinden değerlendirilmesi gerektiği buyurmaktadır. *"Sizin hiçbiriniz sakın ölüm temenni etmesin. Eğer o, salih bir kimse ise (hayatta oldukça) salah ve faziletini arttırması umulur. Eğer fena bir kimse ise, onun da tövbekâr olup Allâhu Teâlâ'nın rızasını kazanması umulur."* (Buhari "Temenni" 2170)

Kişinin eylemleri iyilik üzerine ise uzun yaşamak nimete, değilse külfete inkılap eder. Hassaten sağlık konusunda beden-ruh birlikteliğini esas alan İslam sadece ruha önem verip bedeni ötelemez. İslam dininin beden üzerine telkinleri konumuz bağlamında önemlidir. İnsanın somut varlığını temsil eden bedeninin korunması teminat altına

alınmıştır. *“Kim cinayet suçu işlememiş veya yeryüzünde fesat çıkarmamış bir kişiyi öldürürse bütün insanlığı öldürmüş gibi olur. Dahası kim de bir hayat kurtarırsa, bütün insanlığı kurtarmış gibi olur.”* (el-Mâide 5/32)

Hadis literatüründe “Kitabu’t-tıbb” veya “Tıbb-ı nebevî” diye bölümler bulunmakta ve beden sağlığı üzerine Resulullah’ın (as) hadisleri ve uygulamaları aktarılmaktadır (Tekineş, 1998: 60-61). *“Resulullah (as) buyurdular ki: “Allah hiçbir hastalık indirmedik ki şifasını da indirmemiş olsun.”* (Kütüb-i Sitte terc. 17/ 1032)

Kur’an’da geçen temiz yiyeceklerin helal kılınması da bu minvalde değerlendirilebilir. *“Ey insanlar! Yeryüzünde bulunan şeylerin helal ve temiz olanlarından yiyiniz. Şeytanın adımlarına uymayınız. Çünkü o size apaçık bir düşmandır.”* (el-Bakara 2/168)

Eğer ki sağlıklı yaşamın uzun yaşamaya etkisi varsa İslam bundan imtina göstermez aksine teşvik eder. Bir Müslüman düşüncesinin membaini Kur’an ve Sünnet oluşturur. Mü’min ölüm konusunda da bu iki ana kaynağın önderliğinde bir bilinç oluşturarak fikre varır ve bunu amele dönüştürür. Bu kaynaklar ışığında Müslüman ölümün muhakkak gerçekleşeceğine inanır ve ölümden sonraki hayata hazırlık yapar. Ölümsüzlüğün bu dünyada mümkün olmayacağını kabul eder. Kıyametin vuku bulmasıyla Allah’tan başka her şeyin zeval bulacağına inanır. *“Yerin üstünde olan her canlı fânidir. Yalnız azamet ve ikram sahibi Rabbinin Zâtı bâkidir.”* (er-Rahmân, 55/ 26-27) Daha sonra ba’s ile sorgusual aşamasına geçilir ve yine Yaratıcının murad buyurmasıyla ebedi hayat başlar. O ölüm için değil ölüm sonrası hayat için endişe duyar ve ona göre bir şeyler yapmak ister.

“Her canlı ölümü tadacaktır. Sizi bir imtihan olarak kötülük ve iyilik ile deneyeceğiz; hepiniz de sonunda bize döndürüleceksiniz.” (el-Enbiyâ 21/35) Dünyadaki zorluklara sabır ve ölüm karşısında tevekkül hali, mutlak adaletin sağlanacağı ve kavuşmaların olacağı ölüm sonrası hayat içindir. *“Nerede olursanız olun, sağlam ve tahkim edilmiş kaleler içinde bulunsanız bile ölüm size ulaşacaktır.”* (en-Nisâ 4/78).

Uzun yaşama isteği doğal olarak Müslümanlarda da vardır. Fakat bunu da yine Kur’an ve Sünnet dairesinden ayrılmadan, bunlara ittiba ederek sürdürmek ister (Sönmez, 2020: 48).

2.2.3. Dünyanın Faniliği ve Ahiret Hayatının Ebediliği

İnsanın bilinç sahibi bir varlık olması ona sorgulama, araştırma ve tercih etme (iradi seçim) gibi çok önemli eylemlerin kapısını aralamıştır. Bilinci sayesinde sadece olanı değil olması gerekeni de tartışır. Bu saikle çeşitli yöntem, delil ve çıkarımlar üzerinden fizik ve metafizik aleme dair her şeye dokunmak, uzanmak ister. Fakat nereye varmak isterse istesin varlık-yokluk şahitliğinde olan insan eninde sonunda, dünyanın anlamı ve ölümden sonra ne olacağına düğümlenir kalır. Beşerî buluşlar şuhut alemleri için olmasa da gayb alemleri için çoğu zaman noksan kalır. Bu aşamada imanın devreye girmesi insana suhulet sağlar. Bir Mümin nasların dünya ve ahiret için söylediklerini bağlayıcı olarak kendi zihin dünyasına alır ve yoluna devam eder.

Kur'an-ı Kerim'de coğrafi anlamda dünya için "arz" kelimesi kullanılırken, dini ve ahlaki anlam olarak ise "dünya" kelimesi kullanılmıştır. Bu bilgiyle eylemler üzerinden değer kazanan dünya kavramı kozmik terimden bir adım öne çıkar. Ayetlerde dünyevi olanlar için "meta" sözcüğü kullanılmaktadır. Meta kavramının, bazı ayetlerde "geçip giden, faydasından yararlanılan fakat bu faydanın kalıcı olmadığı" anlamında kullanılırken bazı ayetlerde de "dünya ihtiyaçları" anlamında kullanıldığı görülür (Öztürk M., 2006: 65-86). Kur'an-ı Kerim'de dünya hayatı, bir kazanç ve çabalama yeri olarak olumlanırken, dünyada sonsuza kadar yaşama arzusu ise olumsuzlanır. *"Elbette onları insanların hayata en hırslı, en düşkün olanları olarak bulacak, hatta müşriklerden bile daha düşkün bulacaksın. Onların her biri bin sene ömür sürmeyi arzular, oysa uzun yaşamak kendisini azaptan kurtarıp uzaklaştıracak değildir."* (el-Bakara 2/96) Burada devreye "gaye" kavramıyla niçin bu dünyanın ve insanın yaratıldığı konusu girer. Onun için insanın bu dünyada bu şekilde sonsuz olması; mutlak adaleti, imtihanı, ödül ve cezayı yani ahireti devreden çıkartır ve anlamsız kılar. Esasen naslarda dünyevi ihtiyaçların karşılanması, güvenli, adaletli ortamların sağlanması, iyiliğin çoğaltılması, maddi kazanç ile birtakım güçlere sahip olunmasının gerekliliği üzerine teşvik ayetleri görülebilir. Burada daha çok dünyaya ait olanların elde edilme şekli ve bunların kullanımında dengenin doğru sağlanmasının önemli olduğu unutulmamalıdır. Sürekliliği olmayan yönü ile dünya ve dünyevi her şey bir gün son bulacağı için Kur'an'da asıl vurgu sürekli ve sonsuz olana (ahirete) yapılmaktadır.

“Size verilen şeyler, yalnızca dünya hayatının geçici malı ve süsüdür. Allah yanındaki ise hem daha hayırlı hem kalıcıdır; artık düşünmeyecek misiniz?” (el-Kasas 28/60) Kur’an’ın indiği sosyal yaşamda dünyevi olana aşırı düşkünlük (kadın, altın, gümüş, evlat), bunları çoğaltma hırsı ve ahiret yokmuş gibi ortaya koyulan davranışlar müteaddit karşımıza çıkmaktadır. Fitri ihtiyaçlar bundan müstağnidir elbette ama insanın hırsı, kendini beğenme duygusu ve güç tutkusu onu istenmeyen birçok şeyi yapmasına yönlendirmektedir. Yaratıcı da bu sebeple onu tekraren dünya hakkında uyarmakta ve asli vazifesini unutmaması gerektiğini hatırlatmaktadır (A.g.e.: 67-69). “Dünya hayatı aldatıcı bir metâdir.” (Âl-i İmrân 3/185) “Dünyanın metâi azdır, Allah’a karşı saygısı olanlar için ahiret daha hayırlıdır.” (en-Nisâ 4/77)

Dünya hayatının tasvir edildiği şu ayet ise gayet manidardır. “(Ey Peygamber!) Onlara dünya hayatının tıpkı şöyle olduğunu anlat: Gökten yağdırdığımız bir su ki yeryüzündeki bitkiler onu emerek zengin bir çeşitlilik içinde boy verip yeşerir. Derken, bütün bu canlılık rüzgârın savurduğu çerçöp hâline gelir.” (el-Kehf 18/45) Kur’an ve hadislerde çift kutuplu bir anlatımla dünya hayatının geçiciliği-ahiret hayatının kalıcılığı genellikle birlikte anlatılır. “Devamlı kalacağınız ümidiyle sağlam binalar mı ediniyorsunuz?” (eş-Şuarâ 26/129) “O gün varıp durulacak yer sadece Rabbinin huzurudur.” (el-Kıyâme, 75/12) Dünyayı ve ahireti anlamlandırmak iki hayata bütüncül bakışla mümkündür. İkisi birlikte anlam ifade etmektedir. İnsan bilinç düzeyine bu dünyada ulaşmış ve teklifi bu dünyada yüklenmiştir. Sebep-sonuç ilişkisiyle dünya ve ahireti birbirlerinin alternatifi değil tamamlayıcısı olarak düşünmek gerekmektedir. İnsanın yapıp-ettiklerinin yeri bu dünya; semeresini alacağı ve mutlak ilahi adaletin sağlanacak yer de ahirettir. “Artık hepsi sıra sıra Rabbinin huzuruna çıkarılmışlardır (onlara): Andolsun ki sizi ilk defasında yarattığımız gibi (tek başınıza) bize geldiniz. Oysa size asla bir buluşma zamanı tayin etmediğimizi sanmıştınız.” (el-Kehf, 18/48)

Bizzat Kur’an’ın insana öğrettiği dua cümlelerinde de dünya-ahiret güzellik ve nimetleri birlikte istendiği görülür. “Ey Rabbimiz! Bize dünyada güzel hâl, ahirette de güzel hâl ver. Ve bizi cehennem azabından koru.” (el-Bakara/ 201)

Hem dünya-ahiret dengesi açısından hem de öncelik açısından ne olması gerektiğini anlatan şu ayet bunu dile getirmektedir. *“Allah’ın sana verdiği şeyleri (kendisi için harçayarak) ahiret yurdunu iste. Ancak dünyadan da nasibini unutma.”* (el-Kasas 28/ 77) Ahireti unutup, dünyanın daim olacağını düşünerek hareket etmek bu sebeple zemmedilmiştir. Bununla birlikte illa biri diğerine tercih edilecekse makul olan ahiret hayatının tercih edilmesidir. Ebedi yaşama ulaşılması, mutlak adaletin sağlanması, akla hayale gelmez nimetlerin sunulması ve en önemlisi Allah’ı müşahede (O’nun istediği şekilde) ümidi olması ahiret yurdunu mutlak surette dünya hayatından önemli ve üstün bir konuma oturtmaktadır. Öyle ki Kur’an’da Allaha iman ve ahirete iman 26 kez birlikte anılmaktadır. Bunun için iki inanç arasındaki önemli ilişki de göz önünde bulundurulmalıdır (Öztürk M., 2006: 65-86; Yavuz, 2006: 161; Söylemez, 2021:229).

2.3. İslam Düşüncesinde Ölümsüzlük

İslam düşünce geleneği önce Tanrı’yı akabinde insanı odağa koyan bir anlayışla çıkmış ve gelişmiştir (Polat, 2021:77). Ölümsüzlük konusu öncelikle Tanrı’nın bir özelliği olarak ön plana çıkar ve daha sonra ölümsüzlük parçacığını (ruh üflenmesi) Tanrı’dan alması yönüyle insan bu konunun öznesi olur. Tanrı; yokluğunun düşünülemediği, varlığının hiçbir nedene, dayanağa ihtiyacının söz konusu olmadığı, her şeyin yaratıcısı ezeli ve ebedi zattır. O, “Vacibu’l-Vücut” olan zorunlu varlıktır (Türker; 2021: 59-78). İslam düşüncesinde Tanrı’nın ebediliğinin tartışmasız tam kabulü birincil konumda kendine yer bulurken; insan ruhunun mahiyeti (nefs) ve beden ahirette dirilişi ikinci sırada karşımıza çıkmaktadır (Akbaş, 2007: 111-114)

İslam düşüncesinde genellikle hayatın bitişi (kıyamet) anlamında “mead” kavramı kullanılmaktadır. Bunun içeriğinde ruhun mahiyeti ve ahiret hayatı da bulunmaktadır. “Ölüm” kavramının terimsel ifadesinde (canlılık hayatının son bulması ve ahiret hayatına bir geçiş) bir birlik söz konusuysen ruh ve beden durumu üzerine ise ihtilaflar olduğu görülmektedir (Çavuşoğlu, 2019: 116). İnsana niçin var olduğunu sorgulatan en güçlü fenomenin ölüm olduğu söylenebilir. Var olma durumunu sonsuz yok olmakla anlamlandıramayan bilinçli insan, ontolojisini varlık-yokluk zıtlığıyla değil varlık-varlık aynılığıyla sürdürmek istemektedir. İslam düşüncesinin de insanın ümit ettiği bu varlık-

varlık durumuna olumlu cevap verdiği görülür. Aynı zamanda ölümden sonraki ebedi bir hayatı (ahirete iman) “se’miyyat” başlığı altında akaidin ana merkezlerinden biri saymıştır. Başka bir açıdan düşünürlerin ne sürdükleri abes iş işlemekten beri olan Yüce Yaratacının, sırf yok etmek için bilinçli bir varlığı yaratmayacağı çıkarımı da makul gzlmektedir. Bunun yanında cismani diriliş ve kişisel benliğin korunacağı fikri hem akli hem de nakli delillerle tartışma zeminlerinde canlılığını sürdüreceği söylenebilir (Koç T., 2021: 80-116).

İslam filozofları ölüm sonrası ebedi hayat inancının aynı zamanda ölüm kaygısını büyük oranda azaltacağını vurgulamaktadır. İnsan hem bu duygularla baş etmeli hem de bu düşüncelere akli zeminler bulabilmeli ki varlık sahasında anlamlı bir yaşam sürsün ve mutluluğu elde etsin (Saruhan, 2006: 87-105).

İslam düşüncesinde ruh ve beden düalist bir zeminde görünüyor olsa da aslında ikisini bir bütün olarak kabul eden monist bir yaklaşım söz konusudur. Bu dünyada birinin yokluğunun sonucu ölümün gerçekleşmesi, ahirette de dirilişin cismani (beden-ruh) olacağının genel kabulü bunu doğrulamaktadır. Kur’an’da da insanın bedenle yaptığı eylemlerinden sorumlu tutulması ve mükellef boyutuyla bedeninin işlevselliği (zihni-bedeni erginlik) ve cennet-cehennem tasvirlerinin duyular üzerinden verilmesi de bu görüşü desteklemektedir. Yani aralarında tamamlayıcı ve anlamlı bir korelasyon söz konusudur (Koç T., 2021: 72). Ölüm sonrası bedeninin tekfini, tanzimi, canlılığında eziyet verici eylemlerin öldükten sonra da yasak olması gibi dini ve kültürel ritüellerin var olması da bu bağlamda değerlendirilebilir. Bu durum sadece semavi dinlerde karşımıza çıkmaz. Hinduların cenaze ritüellerinde (Antyeşti Samskara) yer alan bedeni yakmadan önce giydirilen yeni elbiseler onun yeniden bedenlenmesine ve yeni bir hayata bir hazırlık amacıyla yapılmaktadır. Aslında uygulamalar farklı olsa da insan sağduyusu ölen bedeni hiçbir zaman gözden çıkarmaz (Kutlutürk, 2016: 177-196).

Ölümsüzlük bağlamında ruh-beden hakkında erken dönem kelamcılarının bazılarının ruhun illa cevher olarak kabul edilmesinin gerekli bir şey olmadığını, tüm yaratılmışların araz olabileceğini ileri sürdükleri görülür. Onlar ruhun varlığını kabul etmenin insanı beden ve ruh diye iki yapıdan oluşması gerektiğini düşünmüyorlardı. “Ruh” kelimesini ayetlerden yola çıkarak “canlılık” anlamı verilerek değerlendirildiğinde söylenmek

istenene daha anlaşılır olmaktadır. “Ruh” kelimesini yine Cebrail (as) ya da mesaj, söz olarak yorumlandığı da unutulmamalıdır (Türker, 2022: 28). İslam geleneğinde ruh ve beden üzerine özellikle ölümsüzlük konusundaki fikir ayrılığı ruhun ölümsüzlüğü ve dirilişin mahiyeti üzerine olduğu görülür. Misal, Gazali cismani dirilişi savunurken, Farabi ve İbn-i Sina ruhi dirilişi savunmaktadır. Kimi ruhu cevher olarak görürken kimi de hem bedeni hem ruhu cevher olarak değerlendirmiştir. Bunu da nasların farklı yorumlanmasıyla ve ruh hakkında naslarda çok az bilgi verilmesiyle açıklanabilir (Çavuşoğlu, 2019: 119).

2.3.1. Felsefi Bakış Açısıyla Ölümsüzlük

İslam düşüncesinde el-Kindi (ö.252/866?) özellikle Aristo düşünce sistemini benimseyen ve bu düşünceleri de İslam düşüncesiyle harmanlamaya çalışan ilk Meşşai filozofudur. İnsanı tanımlarında insanın “akıllı ve ölümlü” olmasına öncelik verdiği görülür. Esasen ölümlü olmak, insan için hem tanımlama sıfatı hem de ölümsüzlüğün konuşulmaya başladığı girizgâh kısmıdır. Kindi, ölümü insan yaratılışının tamamlayıcı bir unsuru olarak görür. İnsanın ölüme yaklaşımının önemine vurgu yapan el-Kindi’nin, mutluluğa engel olan ölüm korkusunun nasıl giderileceği hakkındaki tavsiyeleri din, felsefe ve psikoloji açısından temel alınan bilgilerdendir. Filozof bizatihi kötü olan şeyin ölüm değil ölüme olan yaklaşım olduğunu düşünmektedir. Hüznü giderici, mutluluğu elde edici tavsiyelerinden oluşan *Def’u’l-Ahzan* risalesi bu anlamda çok önemlidir (Kindi, 2015: 476; Kaya M.,2002: 41-58). Ölümden korkmanın anlamsızlığına ulaşmak için öncelikle ona bakışın değiştirilmesi gerektiğini düşünür. Ölüm hem varlığımızın tamamlayıcı unsuru hem de bizi sevdiklerimize kavuşturan bir vasıta onun gözünde. Akıllı kullanan insanın bu doğrultuda düşünmesiyle ölüm korkusunun üstesinden gelebileceğini söyler (Saruhan, 2006: 87-105).

Kindi, ölümün muhakkak gerçekleşeceğine inanan bir düşünürdür. Onun, ruh-beden bağlamında ölüm halinin nasıl olacağı, dirilişin mahiyeti ve ahiret hayatı hakkında ki fikirleriyle genel İslam düşüncesine paralellik arz eden görüşlere sahip olduğu görülür. “Nefs” (ruh) kavramına baktığımızda Kindi nefsi bedenden ayrı bir yeti olarak görür. Ve onu akıl yetisiyle özdeşleştirir. Bu dünyada bedeni dizginleyen de yine bu nefistir. O’na

göre insan ölünce nefis bedenden ayrılır ve ölümsüzlüğe kavuşur. Nefsi Yaraticının bir nuru, cevheri olarak görür. Ölüm gerçekleştiğinde bedenden ayrılan bu cevher Yaraticının nuruna erişmektedir. Bir anlamıyla Kindi, bedenini değil nefsin ölümsüzlüğe ulaştığını ve onun bir cevher olduğunu düşünmektedir (Kindi, 2015: 378-392; Kaya, M. 2002: 41-58).

Farabi (ö.339/950), Kindi gibi Aristoteles felsefesini önceleyen İslam filozoflarından. Bu sebeple ölüme nefis-beden düalitesi üzerinden yaklaştığı görülür. Ruhunu bedene önceleyen yaklaşımıyla bedenini olgunluğunun ruha bağlı olduğunu, ruhunun olgunluğunun da akla bağlı olduğunu söylemektedir. Farabi'ye göre, ölüm karşısında güçlü durmak erdemli insan özelliğidir. İyi amelleri çoğaltarak bu duruşu elde edebilir. Ve hakiki mutluluğu elde edebilirler. Ölümden korkmak cahillerin yaptığı bir şeydir. Bunlar ölümlerle tüm mutluluklarını kaybedeceklerini düşünürler. O ise, en yüksek mutluluğa ölümden sonra ulaşılacağını belirtir. Ruhunun bedende tutuklu olduğunu ölümlerle bu tutukluk halinden kurtularak hakiki mutluluğa ulaştığını belirtir. Farabi'nin nefse (ruha) bakışı Tanrı'dan bir cevher olduğudur. Bu düşüncesiyle de diğer Meşşai filozofları gibi Aristoteles çizgisiyle paralel durmaktadır. Bedenin ölümlerle birlikte yok olduğunu nefsin ise ölümsüzlüğe ulaştığını düşünmektedir. Bir başka yaklaşımı nefsin doğası gereği ölümsüz olmadığı zamanla akli olgunlaşma ile kazanılmış bir durum olduğu düşüncesidir. Nefsin ilim ve amelle bir sıralama ile ölümsüzlüğe ulaştığını söyler (bilkuvve-müstefad-faal akıl). Farabi ölümü temenni etmemenin üzerinde de durarak aksine daha çok faziletleri artırmak için uzun yaşama yollarının da aranması gerektiğini söyler (Kaya, M., 1995: 152-157; Az, 2017: 85-100).

İbn-i Sina (ö.428/1037); Kindi ve Farabi gibi İbn-i Sina da Platon düaliter yaklaşımıyla insanı beden ve nefis (ruh) teşekkülü ile değerlendirir. Ruhunun bedene varlık ve yetkinlik veren bir cevher olduğunu kabul eder. Ruh ve bedenini aynı zamanda meydana geldiğini söyler. Ona göre ölümlerle nefsin aleti olan beden bozulur fakat ruhta bir bozulma, bölünme meydana gelmez. En nihayetinde ölümlerle bedenden ayrılan nefis, hakiki mutluluğa ulaşır (Kul, 2011: 58-59). Filozofa göre ölüm çok büyük bir nimettir. Ölümün olmaması yaşanan bu hayatı çekilmez kılar. Ölüm korkusu ile ölümü istememek anlamsızdır. Çünkü beden çürüse de nefis ölümsüzdür. Yokluk söz konusu değildir. Ve bu korkuyla baş etmek için buna sebep olan şeylerin bilinmesi önemlidir. Bu sebepler içinde; ölüm

sonrası için belirsizliğin olması, benlik yokluğunun yaşanacağını düşünülmesi, cezalandırılma korkusu, sevdiklerinden ve sahip olduklarından ayrılarak onları tamamen kaybedeceği kaygısı vardır. Bu ve buna benzer düşünceleri doğru cevaplarla tamamlarsa bir insanın ölümden korkmasına gerek kalmayacağını düşünür (Sönmez, 2020: 28).

İmam Gazali (ö.505/1111) Meşşai filozoflarını ayetleri felsefi olarak yorumlamalarını eleştirmiş ve özellikle ahirette kıyamın mahiyeti hakkında ileri sürdükleri ruhi diriliş iddialarından dolayı onları tekfir etmiştir. Gazali de çoğu düşünür gibi nefsin ölümsüzlüğüne inanır. Fakat bazı filozofların cismani dirilişi kabul etmemelerine sert çıkarak onlara ayetlerle cevap verir. Ölümü ruhun bedenden ayrılması olarak görür ve ruhun beden üzerindeki yetkinliğinin son bulduğunu söyler. Ölüm onun için bir halden başka bir hale geçiş durumudur. Tanrı'nın ölüleri tekrar diriltmesini ve ölümsüzlük vermesini O'nun yaratma gücünün bir delili olarak görmektedir. O da diğer filozoflar gibi ölüm kaygısına değinmektedir. Ona göre ölüm anını ve öldükten sonra ne olacağını düşünmek insanda korkuya sebep olmaktadır. Bu korkudan kurtulmanın en etkili yolunun ölümden sonraki hayatın varlığına inanmaktan geçtiğini ifade etmektedir (Çamlı, 2019: 58-63; Yıldırım İ., 2013: 5).

Ebu Bekir Er-Razi (ö.313/925), ölümü diğer düşünürlerde olduğu gibi ruh-beden düalizmi ve ölüm kaygısı üzerinden değerlendirmektedir. Ölümden sonra hiçbir şey duyumsanmayacağı için ölümden korkmanın yersiz olduğunu söyler. Nefsin bedenle birlikte yok olmadığını çünkü onun cevher olduğunu söylemektedir. Ölüm korkusunu yenmenin en iyi çaresinin bir daha ki yaşamın daha iyi olacağı düşüncesine sahip olmak olduğunu söyler. Filozofa göre bu yaşamdaki elem ve hazlar ölümlle nihayete erer. Bu dünya kalıcı olmadığı için ona bağlanmayı doğru bulmamaktadır. Dünya sonrası alemin ölümün olmadığı sonsuz bir yer olduğunu belirtir (Yıldırım İ.,2013: 5).

İbn Rüşd (ö.595/1198)'e göre ruh ve beden üzerinden ölüme bakılınca ruhun ölümsüzlüğü bedenin ise ölümlü olduğu düşüncesi ön plana çıkar. Tüm ilahi dinlerin ruhun ölümsüz olduğunda birleştiklerini, dirilişin ise bedenle mi yoksa sadece ruh ile mi olacağı konusunda ihtilaf ettiklerini belirtmektedir. Filozofa göre ölüm ile birlikte ruh maddi olan her şeyden arınmaktadır. Kişinin uyku ve ölüm ilişkisinden bahseden "*Allah ölüm vakitleri geldiğinde insanları vefat ettirir, ölmeyenleri de uykularında ölmüş gibi yapar.*"

Ölümüne hükmettiklerini tutar, diğerini ise belli bir süreye kadar (hayata) salar. Kuşkusuz bunda iyice düşünülen bir kavim için ibretler vardır.” (Zümer süresi 39/42) ayetinden yola çıkarak nefsin ölümsüzlüğünü temellendirmeye çalıştığı görülür (Çamlı, 2019: 64-67).

Fahreddin Er-Razi (ö.606/1210)’nin nefs (ruh) ve beden ilişkisini etken edilgen üzerinden değerlendirdiği görülmektedir. Filozof ruhu beden üzerinde etken, bedeni ise ruh üzerinde edilgen görmektedir. Bu anlamda beden-ruh ikiliğinde ruhu daha güçlü olarak değerlendirir. Nasıl ki beden hasta olunca ruh hasta olmuyorsa o zaman beden ölünce ruhun ölmesinin de gerekmediği sonucuna ulaşır. Aynı şekilde ölen bedenin bozulması ruhta etki etmeyeceğini de belirtir. İkisi arasında ki ilişkiyi ruhun bedeni yönetmesi olarak görür (Yılmaz, 2019: 58-69).

İbn Miskevyh (ö.421/1030), ölüm konusunda genel olarak el-Kindi’ den bolca yararlandığı görülür. O da gayet tabi olarak nefsi cevher olarak görür ve bedenden ayrıldıktan sonra ruhun ölümsüzlüğe ulaştığına inanır. Bundan dolayı da yok olma korkusunun yaşanmaması gerektiği sonucuna ulaşır. Ölümle ruh bedenden ayrılır ve acı çeken bedenin ruhtan ayrılınca artık acı çekmediğini düşünür. İnsanın ölüm korkusu yaşamasının sebebini ölürken acı çekeceğini düşünmesi ya da ölüm sonrası çarptırılacağı ceza ile ilgili endişesinden dolayı olduğunu söyler. Bu korkudan kurtulmanın yolunun da günahlardan kaçınarak gerçekleşeceğini düşünür (Turan, 2019: 203-2019; Yıldırım İ.,2013: 5).

2.3.2. Kelami Bakış Açısıyla Ölümsüzlük

Kelam ilminde inanç esasları “Uluhiyyet”, “Nübüvvet”, “Se’miyyat” başlıkları altında değerlendirilir. Konumuz hem uluhiyet hem de se’miyyat kısmıyla yakından ilgilidir. Allah’ın ebediliği, insan için ölümün mahiyeti kelam alimlerinin üzerinde konuştukları, tartıştıkları önemli konulardandır. Maturidi (ö.333/944), Bakıllani (ö. 403/1013), Beyhakî (ö. 458/1066), Cüveynî, (ö. 478/1085), Pezdevî (ö. 493/1100), Gazalî (ö. 505/1111), Nesefî (ö. 508/1115), Sâbûnî (ö. 580/1184), Teftazânî (ö. 792/1390) gibi kelam alimleri Allah’ın sıfatları konusunda “ezel”, “kıdem” ve “beka” konularını ele alıp değerlendirme yapmışlardır. Bu alimlerin çoğunluğu Beka sıfatı üzerinden Allah’ın sonsuzluğuna vurgu

yaparken insanın ölümlü oluşuna dikkat çekmektedir. İnsanın ölümünden sonra ruhun ölümsüzlüğü onlarda da kabul edilen bir görüştür. Ruh sonradan yaratılmıştır fakat Yaratıcı tarafından ona sonsuzluk verildiğini söylerler. Çok tabii farklı düşünen kelimcilerde bulunmaktadır. İnsan kendisine derc edilmiş akıl ve irade ile özgür eylemlerde bulunan ölümlü bir varlıktır. Varlık aleminde “Mümkünü’l- vücûd” olan bu insan; var oluşunu ve devamlılığını “hiçbir şeye muhtaç olmadan devam ettiren ve baki olan “Vâcibu ’l-Vücûd” Yaratıcıya borçludur. Baki olan Allah yaratılmışların sonluluğuna mukabil sonsuzluğu ile yarattıklarına benzememektedir (Tözluyurt, 2018: 186).

Kelam alimlerinin ölümsüzlüğü ele alırken ruh-beden düalizmi içinde değerlendirdiği görülür. Ruh ve beden ölümsüzlüğü konusunda tam bir ittihat sağlandığını söylemek zordur. Genel olarak nefsin (ruh), bedenle birlikte ölüp sonra bedenle birlikte dirilen basit bir araz olduğunu belirtmişlerdir. İlk dönem kelimcilerinde materyalist düşünceye yakın görüşlerde ortaya atılmıştır. Mutezile alimlerinden el-Allaf’ın (ö.235/850) bu bağlamda ki görüşleri ondan sonra gelenleri de etkilemiştir. Allaf, ruhçuluk fikrine karşı çıkıp beden bir arazi olarak ruhu benimsediğini söyler. Bedeni önceleyen anlayışları daha da ileri boyuta götürenler de olmuştur. Mutezileden Nazzam (ö.231-845) ölümsüzlüğü farklı yorumlar. Ona göre, beden içinde latif bir cisim olan ruh canlılığın sebebidir. İnsanın özünü oluşturan ruhun beden ölümünden sonra baki kalacağını belirtir (Polat, 2021: 79-82; Tözluyurt, 2018: 185-212). Ehl-i Sünnet anlayışında da insanı salt bedenden ya da ruhtan teşekkül görenler olduğu gibi hem ruh hem beden ikircikliği içinde değerlendirenlerde olmuştur.

Eş’ari (ö.324/936), ruhu beden içinde latif cisim olarak ifade eder. Ruh var olmak için bedene ihtiyaç duymaz ama beden var olmak için ruha ihtiyaç duyar. Eş’arî, ruhun cevher değil araz olduğunu bu sebepten ölümle birlikte ruhunda bedenle öldüğünü ahirette ise ruhun bedenle birlikte dirileceğini söylemektedir.

Maturidî (ö.333/944), *Te’vilatü’l Kur’an* adlı eserinde “*Sana ruh hakkında soruyorlar. De ki: “Ruh Rabbimin (akıl sır ermez) işlerindedir ve size bu konuda çok sınırlı bir bilgi verilmiştir.”* (el-İsrâ 17/85) ayetinde geçen “ruhu” gaybi bir durum olarak yorumlamış

ve mahiyeti hakkında tam bir bilgi edinilmesinin mümkün olmadığını belirtmiştir. Ruhun insanda canlılık veren güç bağlamında ifade edilebileceğinin yanında başka anlamlara da gelebileceğine dikkat çekmiştir. İnsanın ruh ve bedenden yaratıldığını kabul eden Maturidi ölüm anında ruhun bedenden ayrıldığını söyler. Nefs ve ruhu farklı anlamlarda kullandığı görülür. Ölümsüzlüğün ise bu dünyada değil ahirette mümkün olacağını düşünmektedir (Mâturidi, 2021: 385-388; Polat, 2021: 85; Demirel, 2022: 100-108).

Teftazânî (ö.792/1390), insanın beden ve ruhtan meydana geldiğini fakat mesuliyetin ruhta olduğunu kabul etmektedir. Ona göre dirilişten sonraki yaşam, asli parçaların birleşmesiyle gerçekleşecek cismani bir diriliş olacaktır (Erdinç, 2021: 157-194)

2.3.3. İrfâni Bakış Açısıyla Ölümsüzlük

Tasavvufun en temel gayesi nefsin arzularından arınarak kemale ermesi ve ruh mesabesine çıkmasıdır. Bu seviyeye ulaşmak için de dünyalık zevklerden uzak durmak, Hak'la daim birlikte olmak gerekmektedir. Tasavvufta ölüm konusu daha çok işari yorum formunda karşımıza çıkmaktadır. Küfür, cehalet, Allah'tan uzaklık bir ölüm; iman, itaat, marifet ise diriliş ve ölümsüzlük olarak yorumlanmaktadır. Bedenin ölümü onlar için önemli bir durum arz etmemektedir. Çünkü önemli olan ruhtur ve o da ölümsüzdür. Ölüm sevgiliyle kavuşma için bir araçtır. Asıl olan ise beden ölümünden sonra Allah'tan verilen ruhun tekrar Allah'a dönmesidir (Bashirov, 2021: 7-10).

Tasavvuf düşüncesinde bu dünya yaşamı olumlanmaz. Çünkü geçici haz ve hazırlanma yeri olarak görülen dünya ruhun tutuklu kaldığı bir mahaldir. Ölümle ruh beden hapisanesinden özgürlüğe kavuşur. Bu yaşamda gaflete düşmeden şuur ve idrak içinde olmak gerekmektedir. İnsan daima yolcu gibi Yaratıcıya doğru seyri sülûktadır. Ölüm bu anlamda daha çok kötü olanlardan nefsi arındırmak yani nefsi öldürmek ve güzel olanla diriltmektir. Ölümüne bakış bu şekilde olunca da kaçınılmaz olarak ölüm istenilen bir durumdur. Aşığın sevdiğine kavuşma düşüncesi dünyanın zindan veya gurbet gibi tasvir edilmesi irfân geleneğinde en sık karşılaşılan yorumlardandır. Şehitler gibi, Yaratıcıya âşık olanların da aslında bildiğimiz anlamda ölmediğini düşünürler. Mutasavvıflara göre beden dört unsurdan (toprak, hava, ateş, su) oluşur ve beden ölümüyle insanı ayakta tutan bu unsurlar dağılıp yok olur. Ruh ise beden ölümüyle bedenden ayrılır ve kendi alemine

doğru yol alır. Bu alemde bozulma olmadığı için ruh bozulmaya uğramaz. Ayrıca Sûfiler ölümü “iradi” ve “zorunlu” ölüm diye de ikiye ayırmışlardır. Biyolojik olarak gerçekleşen malum ölüm “zorunlu”, ölmeden önce bu yaşamda nefsanî hevesleri yok etmek “iradi” ölüm olarak değerlendirilmektedir. İradi ölümü; uykuyu, yemeyi, konuşmayı ve çeşitli dünyalık istekleri aza indirmek yanında inzivayla ibadet ve tefekkürde yoğunlaşmakla mümkün görmektedirler (Demirci M., 1987: 93-95).

Bağdadi (ö.429/1037), ruhun kadim oluşu ile ilgili bir teori ortaya koyarak; “*Hani Rabbin, Âdem oğullarının bellerinden soylarını çıkarmış ve onları kendilerine karşı şahit tutmuştu. ‘Ben sizin Rabbiniz değil miyim?’ diye sorunca, onlar ‘Evet, Rabbinizsin, buna şahitlik ederiz’ dediler. O sizi böylece şahit tuttu ki, kıyamet gününde ‘Biz bundan habersizdik’ demeyesiniz.*” (A’raf sûresi 7/172) ayetiyle ruhların Yaratıcıyla ahitleşmesini tasavvufun da en nihai gayesinin tevhid olması sonucuyla bağdaştırmaktadır. Ruhlar bedenleşmeden önce kadim, bedenleştikten dünyaya geldikten sonra ise zamana bağlı hadistir anlayışına sahiptir (Polat, 2021: 92).

Sadreddin Konevî (ö.673/1274), Yaratıcının esmalarıyla (el-Kâbız, el-Muîd, el-Mümit) ölüm olgusunu açıklamaya çalışmaktadır. Konevî’ye göre insanın ölümü, tekrar diriliş ve ahiret hayatına geçişi aşamalı olarak gerçekleşir. Bir halden diğer hale geçiş mertebesi gibi. Hakikati bilmeyenlere göre ise ölüm yaşamın yok edilmesi şeklinde algılanır. Ölüm doğal ve iradi olarak ikiye ayrılır. Uykuyu bu bağlamda ölümün küçüğü olarak değerlendiren sufiye göre insanın biyolojik ölümü büyük ölümdür. İhtiyari ölüm fena makamına ulaşılnca vuku bulan bir ölümdür. Her iki ölümdede tevhid açığa çıkar ve kesret son bulur. Konevî, ruhun ölümsüz olduğunu düşünür. Bu yüzden tabii ölümdede dağılan, bozulan beden olduğunu söyler. Ruhun bedene ahirette yeniden girmesiyle dirilişin gerçekleşeceğine inanır (Önder, 2019: 32-37).

Mevlâna Celaleddin-i Rumi’nin (ö.672-1273) ölüme yaklaşımı genel sufi anlayışıyla paraleldir. Ruh ile ilgili olarak Mevlâna sürekli bir dönüşüm olduğundan bahseder. Ruh yaptığı amellerle değişime uğrar. Bu değişimle iradi ölümün gerçekleştiğini belirtir. Ölümü, sevgiliye kavuşmasına engel olan bir perde olarak tasvir eder. Böylece ölümler birlikte o perdeler kalkar ve ebedî kavuşma gerçekleşir. Ölümsüzlük bu anlamda

gerçekleşir. Ona göre ölüme yaklaşım bu şekilde olunca ölümden korkmak bu halden haberdar olmamaktır (Yazoğlu ve İmamoğlu, 2010: 9-19).

İbnü'l-Arabî (ö.638/1240), tüm canlılar bağlamında değerlendirdiği ölümü üçe ayırır. Birincisi “ani ölümler”, ikincisi bedenden ruhun ayrılması ve sonuncusu sadece insanlara mahsus nefsin istek ve arzularından arınmasıyla olan “ihtiyari ölüm”. Bu manevi bir ölüm ve diriliştir. Yaratıcıdan gayri hiçbir şeye iltifat etmemektir. Kalbini diriltmenin yolu nefsi öldürmekten geçmektedir. Buna ulaşmak insan-ı kâmil noktasıdır. İbnü'l Arabî'ye göre Allah bu dünya yaşantısına uygun bedenleri nasıl yaratmaya muktedir ise, ahiret için de oraya uygun bedenler yaratmaya da muktedirdir. Yaratacağı bu yeni bedenlerin yapısı pek tabii ki farklı olmaktadır. Berzah alemi içindeki hayali durumunun da dünya yaşantısı bağlamında şekilleneceğini düşünmektedir (Turhan, 2024: 707-735).

Molla Sadra'nın (ö.1050/1641) ölüm mantalitesi kendine özgü bir diriliş öğretisi içinde anlaşılır. Ona göre beden ölümüyle yeniden diriliş başlamaktadır. Sadra ölümü kavramsal olarak felsefecilerin, kelamcılarının ve irfani bakışın kavramlarıyla kategorize eder. Bunlar salt “bedensel diriliş”, bedene ruhun iadesiyle “yeniden diriliş” ve “ruhsal ölümsüzlük” şeklindedir. Kendisi ahirette ki dirilişin cismani ve ruhani olacağını kabul eder ve bu inanışın Kur'an'a uygun olduğunu belirtir. Aksi inanışın Kur'an çizgisine ters olacağı için küfür olacağını düşünür. Sadra'ya göre ahiretteki beden o aleme göre uyarlanmış (uhrevi formlar) bedenler şeklinde olacaktır. Ona göre azapla ciltlerin yenilenmesinin geçtiği ayet (en-Nisâ 4/56) buna işaret etmektedir (Kavşut, 2018: 433-461).

Erzurumlu İbrahim Hakkı (ö.1194/1780), ölüm ve diriliş ile bağlantılı olarak “ruhu” ulvi aleme nispet ederek görüşünü ortaya koyar. Ulvi alemde bozulma ve değişme olmadığı için ruhun da değişip bozulmadığını düşünür. Bedenin de fesat ve değişimin olduğu süfli alemin bir parçası olarak gördüğü için değişip bozulmasının tabii olduğunu kabul eder. Ayrıca ruhu bedene önceler bir yaklaşım sergilediği de görülmektedir. İnsan hakkındaki görüşlerini genel olarak makro-mikro alem kıyaslama ve benzetmesiyle yaptığı görülür (Uludağ S., 2015: 61).

2.4. Dinlerde Ölümsüzlük İnancının Teolojik Temelleri

2.4.1.Semavi Dinler

Çalışmamızın bu bölümünde İslam dininde ölümsüzlüğün ne anlama geldiği ele alınmıştır. İnanç esasları bağlamında ölüm sonrası hayata kat'i iman söz konusu olduğu için İslam alimleri ölüm ve ölümsüzlüğün hak olduğu görüşünde hemfikirdirler. Kur'an-ı Kerim'den referansla bu ikili muvazene (dünyanın faniliği-ahiretin kalıcılığı) şeksiz şüphesiz imanın en temel taşlarından. Öte yandan bir Müslüman; ontolojik anlam arayışını, evren tasavvurunu, her gün tecrübe edilen ölümün sebebini ve bu dünyada göremediği mutlak adaletin yokluğunu, akli ve nakli olarak öteki alemin zorunluluğu ile temellendirmektedir. Ölüm olgusu bir yok oluş olmamakla birlikte ölümsüzlüğe geçişin de bir sebebidir. Yani bir nevi varlıktan yeni bir varlığa insanın atlayışıdır. İslam düşüncesinde ruh ve beden anlayışı üzerinden yeni alemde insan ontolojisinin nasıl olacağı konusunda görüş farklılıkları bulunmaktadır. Ontolojik durumun nasıllığı ayrı bir tartışma konusu olmakla birlikte çalışmamız açısından mühim olan ölümsüzlüğün mümkün olup olmamasına yaklaşımın nasıl olduğudur. Bu bağlamda İslam inancına göre ebedi yaşamın, fani olan bu dünyada değil ölüm ve tekrar dirilişle (ba's ve haşr) başlayacak olan ahirette olacağına iman sübutu kat'idir.

Tek tanrılı dinlerin en eski üyesi olan Yahudilik inancının kutsal metinlerinde kalıplaşmış bir amentü şekli görülmemektedir. Bu sebeple bilhassa ahiret inancıyla ilgili dolaylı ve karışık atıflar bize net veriler sunmamaktadır. Daha sonraları yazılan apokaliptik metinlerde yeniden diriliş inancının önemli yer tuttuğu görülmektedir. Geleneksel Yahudi anlayışında, Mesih'in gelişiyle dünyada barışın sağlanacağı, ölümlerin dirileceği, hesap sonrası mükafat ve cezanın olacağı inancının var olduğu görülür. Ruh inancına sahip olan bu inançta yeniden dirilişte ruh-beden mahiyetinin nasıl olacağı kendi içlerinde tartışılmakta ve görüş farklılıkları bulunmaktadır. Bununla birlikte Reformist Yahudiler cephesinde diriliş, ceza ve mükafatın reddedildiği görülmektedir (Harman, 2013: 187-207). Hristiyanlık inancında hem Eski Ahit üzerinden hem de aynı coğrafyada neşetten dolayı Yahudilik inancına benzer tavırlar görülebilmektedir. Hristiyanlığa göre, diriliş muhakkak olacaktır dolayısıyla da bu dünyada bir ölümün gerçekleşeceği katidir. Ölüm,

Tanrı tarafından belirlenmiş peygamberler aracılığıyla insanlara bildirilmiş evrensel inançlardan biridir. Bazı teologlarca İsa Mesih'in dirilişi genel dirilişinde temelidir. Diğer inançlarda olduğu gibi Hristiyanlıkta da fiziksel ve ruhi diriliş üzerine kendi içlerinde görüş farklılıkları mevcuttur. Günümüzde Hristiyanlar ölüm sonrası bir hayatın olacağına kesinlikle inanmaktadırlar (Demirci K., 1998: 328-340; Aydın M.,1998: 340-358).

2.4.2. Uzak Doğu Dinleri

Hindistan inançlar bakımından en zengin coğrafyalardan biridir. Bu coğrafyada farklı inançlar olsa da genel birleştikleri ruhun ölümsüzlüğü /ruh göçü konusudur. Samsara (ruh göçü/tenasüh) inancının hemen hemen tüm coğrafyayı kapsadığı söylenebilir. Ölümsüzlük düşüncesi Hint geleneğinde bu inançla sürdürülmektedir. Sürekli karma yaşayan ruhların ilk döngüde kurtuluşa erişmesi çok güç olduğu için ölüm-doğum döngüsü defalarca gerçekleşmek durumunda kalır. Onlarda ki kurtuluş anlayışı ruhun bu döngüden kurtularak ebedi hayata ulaşmasıdır. Ölüm sonrası ruhların durumunu ise yaşamında gerçekleştirdiği ahlaki eylemler belirlemektedir. Ahlaki eylemlerin çok önemli görüldüğü Hint dinlerinde samsaradan kurtulmak ve en yüksek iyiye ulaşmak için kasttaki statüsü ne olursa olsun kişiden görevlerini titizlikle yerine getirmesi beklenir. Ruhun yükselişini, kurtuluşunu ve ölümsüzlüğünü önemseyen Hint düşüncesi aynı isteği beden için düşünmez. Çünkü ölümsüzlüğün ancak bedensel ölümle gerçekleşeceğine inanırlar (Karademir, 2021: 115-123). Hinduizm'de ruhun ölümsüzlüğüne duyulan inancın biyolojik ölümsüzlük arayışlarını tamamen bitirdiği söylenemez. Çile ve bazı alışkanlıklar yoluyla dünyada doğal yaşam sınırlarının çok fevkinde yaşayan ölümsüz bilge anlatıları kaynaklarında oldukça fazla yer edinmektedir. Yogilerin büyü ve ruhsal ritüeller, farklı karışımlardan hazırlanan iksirlerle ölümsüzlük arayışları da aktarılan bilgilerdendir (Elieda, 2003: 233-250).

Caynizm' de de ruh göçü ile hayatın karmadan kurtulacağı inancı vardır. Hinduizm'den farklı olarak Tanrıların da bir ölüm-doğum döngüsü içinde yer aldığına inanırlar. Caynizm' in ahlaki kuralları daha sert ve tavizsizdir. Ruhun kurtuluşa ermesi için sıkı bir disiplinle, riyazetle nefsin öldürülmesi sağlanmalıdır (Karademir, 2021: 123-127).

Budizm’de sonsuz ruh inancı bulunmamakla birlikte bilinen Samsara inancının da dönüştüğü görülür. Budizm’de bir dizi meditasyon teknikleriyle Nirvana’ya ulaşılarak ölümsüzlük elde edilir. Fakat bu sonsuz dinginliğe herkes ulaşamamaktadır. Nirvana’ya ulaşmak ölümsüzlük arzusuna verilmiş bir cevap olarak kabul edilebilir (A.g.e.:131).

Zerdüştler ölümsüzlüğün geçmişte var olduğunu düşünür. Onlarda kadim bir zamana ait bu olgunun gelecekte tekrar olacağı inancı hakimdir. Var olan ölümlülüğün insan naturasının bozulmasıyla ortaya çıktığına inanmaları aslında insan için doğal olanın ölümsüzlük olduğunu düşündürür. Bozulmanın düzeleceği en doğru zamanda insan buna tekrar ulaşacaktır (Eliade, 2003: 399-403).

Ölüm ve hayatı özdeş gören Taoizm’de iki olguyu aynı duyguyla kabul etme vardır. Ölümde yaşamda nihai olan hayatın iki varoluş şekli gibidir. Beden ölümsüzlüğünün en çok anıldığı Taoizm de kullanılan “tao” kelimesi, ölümsüzlük veren sihirli kuvvet anlamı da barındırır. Uzun yaşamak ve ölmek inançlarındaki en önemli idealdir. Çin simyacılarının çoğunluğunun Taoist olması bu anlamda önemlidir. Geçmişten bugüne bedensel ölümsüzlüğe ulaşmak için çok çeşitli yöntemler kullandıkları bilinir. Bu alanlar içinde sihir, nefes ve beden egzersizleri, akupunktur, ilaçlar ve meditasyonlar sayılabilir. Bedensel ölümsüzlüğü isteme sebeplerinden en önemlisi bu yaşama verdikleri değer ile alakalıdır (Karademir, 2021: 149-159).

Japon kültüründe biyolojik ölüm kabul edilir ve daha çok insanın arkaya bıraktığı onurlu hikayesinin kalıcılığına odaklanılır. Edebiyatlarına da bunu yansıtan Japonlar dünyanın geçiciliğine vurgu yaparlar. Samuray felsefelerinde de onurlu bir yaşam sürme düşüncesi hakimdir. Bu sebeple insanlar ölümden korkmaz ve bu dünyaya geldiği için pişman olmaz. Ruhun ölümsüzlüğü inancı bulunmakla birlikte ölüm sonrası ödül-ceza inancına çok rastlanmamaktadır.

Bir ahlak sistemi formunda olan Konfüçyanizm ölüm sonrası yaşam ile çok ilgili değildir. Ölüm ve hayatın Tanrı’nın takdiri olduğunu düşünen Konfüçyüs ölüm sonraki yaşamın neliğiyle ilgilenmenin doğru bir düşünce olmadığına inanır. Daha çok bu dünyadaki düzenle ilgilenmeyi ve kendini eğitmeyi öncelemektedir (A.g.e.:160-166).

2.5. Din Felsefesinde Ölümsüzlük Temellendirmelerinden Bir Kesit

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu (2020: 2) “Telaşa gerek yok hepimiz öleceğiz” cümlesiyle hakikati bir daha hatırlatmış olmasına rağmen görülen o ki ölme(me)k insanoğlunun kadim telaşı olarak güncelliğini koruyacak gibi duruyor. Bazı gerçekler evrensel niteliğe sahiptir. Ölüm bu olgulardan biridir. Kat’i olarak bedensel bir ölüm şüphe götürmeyecek şekilde tecrübe edilse de zihinsel ret, inkarda bu gerçeklikteki gerçekliklerden biridir. Ölüm vardır ama arkasında onu diriltten bir ölümsüzlük duygusu da vardır insan zihninde. Dinler, düşünce sistemleri kendi literal çerçevelerinde bir şekilde ölümsüzlüğe götürür takipçilerini. Çok tabi olan ölüm karşısında tepkisel tavır gösteren insanı; din, felsefe, psikoloji yalnız bırakmaz ve ona anlam üretir. Dinin ürettiği anlamlardan biri ölümün hak olduğu gibi ölümsüzlüğün de hak olduğudur.

Düşünürler de çeşitli delillerle ölümsüzlüğü kanıtlama çabasına girerek insanın anlam yolculuğuna katkı sağlar. İnsanın varoluşsal (egzistansiyal) ihtiyaçlarından sayılan “anlam arayışı” sorgulamalarına İslam dini; dünya hayatının geçici imtihan yeri olması ve ölüm sonrası ölümsüz bir hayat müjdesiyle optimist bir cevap verir (Yaran, 2001: 82).

İnsanın içinde ölümsüzlük arzusu taşıması bu karinelere biridir. İnsanda yaratılıştan var olan yaşama arzusu ve hayatını koruma dürtüsü ölüme karşı tepkinin sebeplerinden biridir. Bu bir anlamda ölüm korkusu olarak tezahür eder. Ölümlü bir varlık olduğu kat’i olan insanın buna rağmen ölümsüz olmak gibi güçlü bir arzuya sahip olması onun kanıtlarından biri olarak sayılabilir. Bir hadis-i şerifte Peygamberin (as) yaşam arzusunu ve meta sevgisini “yaşlanmaz duygular” arasında sayması bu bağlamda değerlendirilebilir (Buhari, ”Rikak”, 2093).

Ölümsüzlüğe dair kanıtlardan birisi de “kişisel kimliğin devam etmesi” gerektiği düşüncesidir. İnsanın beden ve ruhtan teşekkül bir ontolojiye sahip olduğu inancı ölümden sonra bunların mahiyeti üzerine düşünceler üretilmesini sağlamıştır. İnsanın kişiliğinin/kimliğinin ne olacağı konusu “ruh” içinde ele alınan önemli bir başlıktır. Genel kanı ruhla özdeş olarak kişiliğin devamlılığı olması üzerinde yoğunlaşmıştır. İnsan

arzuladığı sonsuzluğu “kendi” olarak yaşamak istemesi varoluşun anlamına uygun gayet makul bir istek olarak kabul edilebilir (Ergin, 2015: 50; Hökelekli, 2017: 22-150).

Ölümsüzlüğe dair diğer kanıtlardan birisi de adaletin olmadığı bu dünyaya karşılık Tanrı'nın “mutlak adaleti” sağlayacağı (Hâkim/Âdl) başka bir alemin olması gerektiği inancıdır. Yaşam içinde iyilik kadar kötülükleri de barındırır. Yapılan eylemlere (hem ödül hem ceza) karşılıkların tam verilmemesi; ahlaki ve hukuksal alanda boşlukların, eksikliklerin, haksızlıkların oluşmasına neden olmaktadır. Eğer ölümle bu dünyadaki her şey son bulacaksa yaşamdaki tüm gerçekliğin bir anda anlamsızlığa bürünmesi kaçınılmazdır. İnsanda var olan bilinç zorunlu olarak var oluşu anlamlandırarak hayata devam etmektedir. Bunu da en iyi mutlak adaletli Tanrı postulatıyla yapmaktadır. Varoluşsal anlam arayışlarında karşımıza çıkan önemli mefhumlardan biri de “gaye” anlayışıdır. İnsan varlığına anlam yüklemeye çalışmasının bir boyutu da varlığının ölümle sonlanmasını istememesinden kaynaklanmaktadır. Kendi ile birlikte evreni de içine alan bu gaye sorgulaması ile ulaşacağı her akli cevap ona hem bu evrendeki kendinin hem de ölüm sonrası varlığının devamı için makul sağlam bir zemin sunacaktır (Koç T., 2021: 181-191).

Ölümsüzlüğü ret etme; ya insanın tabiatını teke indirerek sadece fiziki bir varlık olarak düşünenler (materyalist) ya da ruhu beynin bir işlevi (epifenomenalizm) olarak kabul edenlerde görülmektedir. Bu monist tavırlar insanı sadece maddesel atomlardan meydana gelen bir canlı kabul ettikleri için doğal olarak ölümle yok olacağını iddia ederler (Düzgün, 2010: 13). Bunun yanında fizikle birlikte bir ruh inancı taşıyanların ölümsüzlük lehine bir fikre sahip olduğu görülür. Genel olarak teistik düşüncelerde insan ruhunun ezeli olmadığı düşünülmektedir. Bunun yanında ruhun ebedilik yönü olduğu kanısına sahiptirler. Bilhassa teolojik yaklaşımlarla ölümsüzlük fenomenini değerlendirmek insana anlam arayışında büyük katkılar sağlamaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TRANSHÜMANİZM DÜŞÜNCESİ

Teknolojinin ilerlemesiyle yeni ve büyük bir değişimin eşliğinde duran insanın gerçeklik algısı da doğal olarak bundan etkilenmektedir. Bugün “sanal gerçeklik” adında yeni bir gerçeklik anlayışı kabul edilmeye başlanmıştır. Hızla seyreden teknolojik ilerlemeler, belirsizlikleri olan bir geleceğe doğru akmakta ve insan ön göremediklerinden dolayı kaygı duymaktadır. Esasen insan belirsizlikle ilk kez karşı karşıya kalmamaktadır. Fakat bugün yaşadığı bu belirsizliğin içinde ontolojik varlığının yok olacağı endişesi de yatmaktadır. Bir zamanlar Sofistlerin yalnız fenomenler aracılığıyla gerçek bilinir ve bu herkesin duyumsamasına göre değişir dedikleri döneme sanki bir geri dönüş gibi, şüphenin en üst düzeye çıkacağı bir simülasyon evrenine hazırlık yapılıyor. Sanal gerçeklik karşısında insanoğlu Platonik bir savaş verebilir mi bilinmez ama görülen o ki herkes için “aynı ve nesnel gerçekliğin” olduğu iddiası zor bir dönemece girmiş durumdadır. Descartes’in kötücül bir cin oyunu gibi dışarda kurulmuş bir oyunun tam içinde özne olmaya doğru yol alıyor olabilir yeni insan. Buraya insanı getiren yine kendisidir elbette. İnsan teknik alanı geliştirerek modern bir hayata geçiş yapmış ve refahını bu yolla sağlamaya başlamıştır. Sanayileşme dönemi ve sonrası fabrikalarda, arazilerde insan gücü yerine kullanılan makineler ve otomat sistemler zamanla küçültülerek gündelik yaşama da adapte edilmiştir. Bununla birlikte birçok şey artık mekanik sürece dahil olmuştur. Esasen dış evren dönüştürülürken toplumsal bir değişim de (açık ve örtük) kaçınılmazdır. Bu sebeple dıştaki yenilenme toplumların düşüncelerini, davranışlarını ve kültürlerini de etkilemeye başlamıştır.

Devam eden teknolojik gelişim seyrinde şu an hâkim buluş ise elektronik iletişim ağı olan internettir. Bu sistemle iletişim, üretim, tüketim hızlı ve aynı zamanda süreklidir. Kesinti yaşanmasına izin vermemek için her geçen gün alt yapısı kuvvetlendirilen bu ağ, insanın damarları, oradaki veriler ise damarlarında dolaşan kanı gibidir (Harari, 2022: 383-415). We Are Social’ın her yıl yayınladığı Küresel Dijital Raporu verilerinde çevrimiçi (online) durumun her yıl katlanarak arttığı görülmektedir. İnsanlar dijital platformda iş, eğlence, alışveriş, eğitim, iletişim ve sosyalleşme gibi birçok ihtiyacını gidermektedir (Koç

R.,2022: 502). Ünlü iletişim kuramcısı McLuhan'ın insanlık tarihini ayırdığı dört döneminden dördüncüsü olan elektronik çağ ile global bir köye benzettiği dünya gitgide iki parmak arasında köyden de daha küçük bir yerleşime dönüşmektedir (E. Varol ve Varol M.Ç., 2019: 140). Görsel ve işitsel iletişim bağlamında uzaklık algısının tamamen ortadan kalktığı bu evrende, sanal bireylerin sanal toplulukları, sanal toplulukların da sanal kültürleri oluşturduğu artık açıkça söylenebiliyor. Yani bir nevi dijital evrenden söz edilebiliyorsa dijital kültür ve aidiyetlerden de söz edilmesi kaçınılmaz oluyor. Kültür oluşumunun en önemli ayağı olan dil özelinden bakılırsa şu an sanal kullanıcılarının (yerlilerinin) kendi aralarında geliştirip kullandıkları emojiler ve diller bu anlamda dikkat çekicidir (Koç R., 2022: 500-513).

Bu kadar başarılı teknolojik ilerlemelerle gelen yüksek özgüvenin insanı fikri ve ameli getireceği yeri anlamak için Transhümanizm düşüncesini bilmek daha da önemli hale gelmektedir. Peki nedir Transhümanizm? Felsefesi, teknolojisi, hedefleri nelerdir?

3.1. Transhümanizmin Tarihçesi

Transhümanizmin tarihçesi insanlık tarihiyle bir anılmaktadır. Arkaik bir arzu olan ölümsüzlük arayışı bu akımın dini ve felsefi temellerinden biridir. Dini tarihçesi; insanın yaratılışında Yaratıcıdan aldığı ruh ile başlatılarak, Hz. Âdem ve eşinin, ölümsüzlük ağacı (şeceretül huld) ile Dünya yolculuğuna başlaması ve sonrasında Hızır (a.s), İlyas (a.s) ve Lokman Hekim'le devam eden ab-ı hayat arayışına, İsa Mesih'in çarmıhtan sonra dirilişi ile tekrar dünyaya gelip insanları yeni bir bedende ölümsüzleştireceği beklentisine dayandırılabilir. Mitoslarda ise; Gılgamış destanında ölümsüzlüğü arayan kraldan, Utnapiştimden alınan ama yılanla kaptırılan sonsuzluk bitkisine, Tanrılardan ateşi çalan Prometheus'a kadar uzandığı söylenebilir (Bostrom, 2005: 1; Kızıldağ, 2021: 8). Yunan mitolojisi en zengin arşive sahip olmakla birlikte Türklerde, Çin ve Japon kaynaklarında da bu anlatılar genişçe yer bulmaktadır. İnsanın ölümsüzlüğe ulaşma çabası her dönemin kendine has özellikleriyle sürekliliği olan bir arayıştır. Dün iksirlerin, büyülerin izinde bugün de teknolojinin gücüyle bu arayış ümitli bir şekilde devam etmektedir.

“Transhümanizm” kelimesi, İtalyan şair Dante’nin (1265-1321) dünya edebiyatının en büyük yapıtlarından biri olarak kabul edilen *İlahi Komedyası’nda*, insanın fiili olarak kendi ötesine geçebilen (transumanare), şair S. Eliot’un (ö.1965) ise aydınlanmış insan (*transhumanized*) anlamında kullandığı görülür. Nietzsche’nin üst insan (*overhuman*) kavramına atıf yapanlar da bulunmakla beraber ünlü evrimci biyolog Julian Huxley (1887-1975) de insanın kendi türünü aşabileceğinden bahsetmektedir (Sorgner, 2009: 29-42; Dağ, 2018: 207-224). Bu yaklaşımıyla “Transhuman” kelimesini bugünkü anlama en yakın kullanım J. Huxley’de görülmektedir. O, insanın kendisini aşması için önüne çıkan fırsatları mutlaka kullanması gerektiğini söylemektedir (Bostrom, 2005: 5). Transhümanist Max More, teknoloji ile insanın bedenini ve zihnini aşarak dönüşebileceğini ve aşkınlık formuna ulaşabileceğini düşünür (More, 1990). Ayrıca hareketin en önemli isimlerinden Ray Kurzweil’in insanlığın karşılaştığı her sorunun muhakkak bir çözüm noktası olması gerektiği düşüncesi bu akımın ana ilkelerinden kabul edilmektedir (Kurzweil, 2021: 12). Varoluşçu risk üzerine çalışan Nick Bostrom ve İngiliz filozof David Pearce’nin 1998 yılında kurdukları Dünya Transhümanist Derneği ile Transhümanizmin kurumsallaşması gerçekleşmiştir (Dağ, 2021: 48). D. Pearce’in bir söyleşide insanlık için en büyük tehlikenin insanın kendi doğası olduğunu ifade etmesi Transhümanist düşüncenin özeti sayılabilir (Pearce, 2021).

La Mettrie, *Makine İnsan* adlı eserinde beynin, ruh ya da aklın merkezi olmadığını bunun yerine beden makinasının ana yayı olduğunu iddia etmesi zihnin bir makineye aktarımının mümkünlüğüne kapı aralayan bir yaklaşımdır (Mettrie, 2022: 53). R. Kurzweil’in de insanın biyolojik bedenden sıyrılmasının gerektiğini düşünmesi ve yeni bir evren içinde yeni bir varlıkla birleştirmek istemesinin ana felsefesinde bu maddeci yaklaşım yatmaktadır. (Dağ, 2020: 203). Transhümanist düşüncenin en nihai isteği de tam olarak budur. Bunu gerçekleştirmek için beyin-makine arası ara yüz ve implant/çip geliştiren Neuralink şirketinin verdiği beyanlarda çalışmalarının olumlu seyrettiği görülmektedir (O’Giebyln, 2023: 81). Transhümanizmin temsilcileri olarak öne çıkan isimler şu şekildedir. J. Huxley, J.B. Haldane ve J. Bernal’dır. H. Moravec, E. Drexler, R. Kurzweil, N. Bostrom ve R. Minsky (Dağ, 2020:17).

3.2. Transhümanizmin Felsefesi

Düşünce tarihinde ortaya çıkan akımları en iyi anlama yöntemlerinden biri insanın kendini ve evreni anlamada ana merkeze neyi koyduğunu bilmektir. Merkez genellikle üç güçlü ana karakterden oluşmaktadır. Tanrı, doğa ve insan. Odak belirlendikten sonra artık tüm değerler dizisi bu güç etrafında şekillenmeye ve ortaya çıkmaya başlar. Bu bağlamdan hareketle Antik Çağ'da evren, Orta Çağ'da Tanrı ve Aydınlanma Çağ'ında insanı merkeze alan bir manzara çıkar karşımıza (Dağ, 2020: 20). Yeni paradigmlar oluşturulurken izlenen yöntem eskinin yok edilmesinden ziyade halef / selef ilişkisi şeklinde seyreder. Eski-yeni arasında tam bir bağımsızlık söz konusu değildir. Çünkü bilgiyi üreten insanın varlığı süreklilik arz etmektedir. Ontolojik bir kesiklik yoktur. Buradan hareketle Transhümanizmin tarihsel en yakın selefi Rönesans ve Reformla gelişen insanmerkezci (antroposantrizm) odağa sahip Hümanizm olduğu söylenebilir. Kökleri 13.yüzyıla kadar inen Hümanizmin gelişmesinde din, edebiyat, sanat ve bilim gibi çok yönlü bir dizi değişimler gözlenmektedir. Dünyayı merkeze koyan Hristiyan kozmolojisinin aksine Kopernik'in (1473-1543) merkezde güneşin olduğu teorisi sadece evren anlayışını değil insan anlayışını da etkilemiştir. Devam eden süreçte İngiliz bilim adamı Francis Bacon (1561-1626) artık Antik Çağ idollerinden (kabile, mağara, pazaryeri, tiyatro) kurtulunması gerektiğini söyleyerek Tanrı ile doğadan bağımsız insanı önceleyen bilimsel metotları merkeze alan yeni söylemler üretmeye başlamıştır. Onun *Yeni Atlantis* eserinde (2020: 5-52) yer verdiği insanın doğaya tahakkümle düzenini sağlayacağı iddiası bugünkü sistemlerinde tohumlarındandır. *Yeni Atlantis* aynı zamanda bilim kurgu anlamında yüksek öngörüye sahip modern teknolojiyi hayal eden ilk eserlerden biridir. Fransız düşünür R. Descartes'in (1596-1650) cogitosu (epistemik şüphe) modern düşüncenin temelleri için zemin oluşturdu. İlk kez makinaların düşünmesini ortaya atan Descartes'in buna cevabı düşünemez olduysa da yapay zekaya kadar uzanan fitili ateşlemesinin önünü alamamıştır. Descartes'in şüphe yolculuğunda tek şüphe etmediği şeyi bulması (kendi) ile ana merkeze iyice yerleşen ve tüm hakikat sorgulamalarını yapabilen (varlık, bilgi, değer) gerçek özne artık daha belirgindir. Mezkûr düşünürlerin iddialarına matematiksel temel bulan İngiliz fizikçi Isaac Newton (1642-1727) Orta Çağ evren anlayışına son noktayı koyan bilim adamıdır. Aristo'nun ereksel anlayışına (bir amaca göre) ters bir fikir olarak;

tamamen fizik kurallarının işlediği mekanik bir evren teorisi ile hareket, amaç ve düzende Tanrı'yı dışarda bırakmıştır (Cevizci, 2009). Transhümanizm felsefesini anlamak için hümanizmin başladığı bu bilimsel teorileri anlamak önemlidir. Çünkü bu teoriler sadece epistemolojik boyutu değil ontoloji anlayışını da değiştiren güçlü iddialar olarak yerini alınca alışlagelmiş tüm paradigmlar ters yüz olmak zorunda kalmıştır. Aydınlanma dönemiyle insanın bilim ile elde ettiği başarılar kendine olan güvenini perçinlemiş ve derinlerde var olan mükemmelleşme arzusunun içeriden dışarıya yoğun bir şekilde taşmasına sebep olmuştur. Bu taşma edebiyat ve sanatta kendini göstermeye başlamıştır. Rönesans dönem ressamı Michelangelo'nun (1475-1564) Musa ve Davut heykelleri dini figürler gibi gözükse de asıl resmetmeye çalıştığı insan bedeni üzerinden dünya anlatısı ortaya koymaktır. Hümanizm görüşünü destekleyen Leonardo da Vinci'nin (1452-1519) anatomik figürler üzerinden özgür düşüncesini açığa vurduğu eserleri bu anlamda özel bir öneme sahiptir. İnsan, Tanrı'dan taşıdığı parçayı bütünsel olarak bedeninde hissetmesinin önünde bir engel olmadığına artık karar vermiştir. Hümanizm düşüncesinin insana biçtiği rol zaman ilerledikçe boyut değiştirmeye başlamıştır. Zamanla bilimsel ve teknik güçle doğaya da hâkim olmak istemesi bazı olumsuzlukları beraberinde getirmiştir. "Özgürlük" kavramının sınırlarını genişletebildikçe genişletmek isteyen insan Transhümanizmle de en mükemmeli yakalamak için fizyolojisinden vazgeçmeyi göze almak istemektedir (Yeşilyurt Y., 2017: 53-81; Tekin, 2021: 139-160).

N. Bostrom, Transhümanizm düşüncesinin menşeyini seküler hümanizme dayandırmakla birlikte ondan daha radikal bulmaktadır. Bu radikalliğin sebebi hümanizm gibi sadece geleneksel eğitim ve kültürel yolla insanı iyileştirmeyi değil, insanın biyolojik sınırlarının aşmak için teknoloji ve tıbbın dolaysız bir şekilde uygulanmasını da teşvik etmesidir. Hristiyanlık'ta insanın Tanrılaştırılması gizil bir hümanizm düşüncesi olduğunu düşündürebilir. Orta Çağ'da Tanrı-insan hem monist hem de düalist şekilde Hristiyan teolojisinde yer eder. Eşitlenmiş, yükselmiş veya alçalmış Tanrı-insan ilişki ağında Rönesans'tan sonra Tanrı, saf dışı edilmiş sadece insan kalmıştır. Bununla birlikte Hristiyan hümanizminden sekülerizm, ateizm gibi dini pejoratif bir dille anlatan akımlar neşet etmiştir. Bu sebeple Hümanizmin devamı ya da torunu kabul edilen Transhümanizmin felsefesinde de rasyonalizmin ve materyalizmin izlerini görmek

mümkündür. Bedene ve zihne odaklı hedeflerinin yanında ölümsüzlüğe makineleşerek ulaşabileceğini düşünmesi materyalist bir yaklaşımdır (Bostrom, 2005; Bauman F., 2010: 68-84; Dağ, 2020: 15).

M. More, Transhümanizm için “entropi” kavramına gönderme yaparak mecazen “extropi” kavramını kullanır. Ve bu “extropi ilkelerini” şöyle sıralar: “Sürekli ilerleme, kendine dönüşüm, pratik iyimserlik, akıllı teknoloji, açık toplum, kendini yönlendirme, rasyonel düşünme”. (More,1990)

N. Bostroom, Transhümanist düşüncenin proaktif yaklaşım benimseyerek vizyon belirlediğini belirtir. Sağlıklı ve uzun yaşama sahip olma, hafızanın ve entelektüel yetilerin güçlenmesi, kendi hayatlarımız hakkında daha çok söz sahibi olma, öz kontrol ve yönlendirme, potansiyellerin olumlanması bu vizyonlardan sayılabilir. N. Bostroom transhümanist düşüncenin temel değerine “alemleri keşfetmeyi” koymuştur. Bu değerlere ulaşmak içinde bazı şartlar gerekmektedir. Öncelikle “küresel güvenliğin” sağlanması varoluşsal tehditi önlemek adına önem arz etmektedir. Hedeflere ulaşmak için olmazsa olmaz şart “teknolojinin ilerlemesi” ve geniş erişimle herkese eşit şekilde ulaşabilmektir. Transhümanizm; bireysel seçim, morfolojik özgürlük, eleştirel düşünce, bilimsel sorgulama, daha akıllı olmak (makine zekâsı), felsefi yanlılanabilirlik, pragmatizm ve çeşitlilik (ırk, cins, tür, yaşam tarzı), hayatı kurtarmak (kriyonik, yaşlanmamak, yaşam uzatmak) gibi değerlere sahip olduğunu belirtir (Bostrom, 2003). F.Nietzsche’nin (2019: 8) “Ben size İnsanüstü’ nü öğretiyorum. İnsan aşılması gereken bir şeydir. Onu yenmek için ne yaptınız”? sorusuna bu çağda Transhümanizmin, teknoloji ile cevap vermeye çalıştığı görülmektedir.

3.3.Transhümanizm ve Teknoloji

Yunanca “techne” (teknik) kelimesinden türeyen “teknoloji” farklı tanımlamaları olmakla birlikte genel olarak, bilimsel bilgiye dayanarak alet, cihaz ve makine yapımı olarak tarif edilir (Günay, 2017: 163). Bilim ve teknoloji ayrı şeyler olsa da teknoloji üretimi bilimsel verilere dayanarak ortaya çıkmıştır. Platon bilginin insanın iç yapısında bulunduğunu dış alemle bir ilgisi olmadığını söylerken Aristo bunun aksine bilginin dış dünyadan elde

edildiğini düşünmektedir (İşman, 2014: 3; Kavuran ve Dede, 2014: 48-62). İki düşünce de teknolojinin geliştirilmesinde yararlı olmuştur. Çünkü insan deneme-yanılma, zarar-fayda cihetiyle davranışsal yetiler kazansa da araçları geliştirmesi ve üst düzeye çıkarması için zihinsel yetiye (içsel) ve bilinçli eyleme (bilim) ihtiyaç duymaktadır. Teknik, el ile yapılan bir işlem olduğu için sanattan da ayrı düşünülmemiştir (Karapınar, 2018: 16-22). Bir anlamda teknoloji; sanat ve bilim arasında bir yerde konumlanmıştır. Özellikle Rönesans dönemi, teknolojinin en çok rağbet gördüğü dönemlerden olup modern bilimin de habercisi olmuştur. Leonardo da Vinci'nin tasarladığı kanat makinesi, Galileo'nun teleskop aleti bilim ve teknolojinin birleşiminden doğmuş modern bilimin ilkleri olarak önemlidir (Unat, 2012: 51-56). Teknoloji hem insanın hayatını kolaylaştıran hem de doğaya nazaran zayıf olan insanın kendini güçlendirmesine, korumasına yardımcı olan bir alandır. Ateşe dokunma derecesi olmasaydı maşayı, vücut hız sınırı olmasaydı ulaşım vasıtalarını icat etmek istemeyecekti belki insanoğlu. Aynı zamanda zihinsel işlemlerle de aynı durum söz konusudur. Hesap makinesini icat etmesinden, bulut (bit, bayt) hafızasına kadar her buluşunun altında gizil olarak kendi yetilerinin sınırlı oluşunun yattığı görülür. Bir nevi zorunlu olarak teknik gelişim, insanoğlunun tarihçesinde var olmak durumunda kalmıştır. O zaman teknolojinin gelişimini insanın kendi yaşantısını kolaylaştırmaya ve kendini korumaya başladığı andan itibaren başlatmak çok ta yanlış olmaz (İşman, 2014:1-18). İnsanın dış alemi taklit ederek yaşamına yön veren, pratik çözümler üreten (homo faber) bir canlı olmasını ünlü Fransız düşünür Henri L. Bergson (1859-1941) onun zeki oluşuyla özdeşleştirmektedir (Korkmaz, 2018: 65-83).

Tarih boyu teknolojinin bir şekilde hep var olduğunu bilmekle birlikte çalışmamız açısından konuşulması gereken teknolojinin gelişim hızıdır. Harari' nin ifade ettiği gibi, dönemler arası gezintiye çıkmış biri ikinci yüzyıldan beş yüz yıl sonraya geldiğinde dünyada gördükleri ona çok yabancı gelmeyecektir. Fakat 16. yüzyıldan sonra 21. yüzyıla gelen bir insan ise dünya dışında başka yerde olduğunu düşünecektir. İnsan nüfusu 16. yüzyılda beş yüz milyon iken bugün yaklaşık sekiz milyar olmuştur. Üretim-tüketim de doğal olarak hızla artış göstermektedir. Her yönüyle gelişen teknoloji müspet olduğu kadar menfi yönleriyle de yanı başımızda yerini almaktadır. Öyle ki teknolojiye ilerlemiş devletlerin elinde olan nükleer silahlar dünyayı tamamen yok edebilme özelliğine sahiptir.

Bugün bir bilgisayar Orta Çağ'da ki tüm datayı depolayabilir hatta boş yer dahi kalabilir. Büyük bir bankada eski kralların tüm servetinden daha çok para bulunduğu söylenebilir (Harari, 2018: 47; 2022: 337-394). İşte böyle bir çağda Transhümanizmi bilinen ideolojilerden ayıran en önemli fark teknolojiyle güçlü bağı ve bitişik halidir. Akımın çıkış sebepleri felsefi, dini ve kültürel alanlar ken bundan sonraki sürekliliğini sağlayacak olan da sadece bilimsel ve teknolojik çalışmalardır. Bu düşüncenin önemli destekçilerinin mesleklerinin ve uğraştıkları alanlarının hep bu kulvarda olması bu tezi desteklemektedir. Buradan hareketle Transhümanizm felsefesinin en nihai hedefi olan teknolojik tekillığe (dijital ölümsüzlük) doğru ortaya koyduğu çalışmalara bakmak yerinde olacaktır. Ünlü teorik fizikçi Prof. Michio Kaku'nun *İnsanlığın Geleceği* adlı eserinde Transhümanist teknolojisinin seyri dikkat çekici bir şekilde sunulmaktadır. Kaku teknolojiye göre dönemleri; 19.Yüzyılda termodinamik kuram ışığında buhar makinesi ve lokomotif üretimi ile "birinci dalga", 20.yüzyılda elektrik yasalarıyla üretilen dinamo, radyo, radarla başlayıp insanı Ay'a götüren "ikinci dalga" ve 21.yüzyılda kuantum fizikçilerinin liderliğinde transistör ve lazerin icadıyla bilgisayar, internet, GPS ve çiplerle "üçüncü dalga" olarak adlandırmaktadır. Bundan sonraki "dördüncü ve beşinci dalgaları" teknolojik gelişime göre başka gezegenlerde yaşamaya kadar götürmekte ve başka bir evrende yaşayabilmesi için, değişmesi gereken bir bedenle yaşamayı öngörmektedir (Kaku, 2023: 7-10).

Bugün bilgisayar temelli ilerlemelerin en önemli ayağı hiç şüphesiz yapay zekâ teknolojisinin gelişimidir. Tarihte sibernetiğin (makine-insan etkileşimi) babası kabul edilen El-Cezeri'nin (ö.1233) yaptığı robotlar yapay zekanın ilk örneklerinden kabul edilir (Çırak ve Yörük, 2015: 1015). Zekanın evrensel bir tanımı olmamakla birlikte özetle, beynin bilgiyi hızlı bir şekilde alıp algılaması olarak düşünülebilir. İnsanlarda farklı zekâ türleri (pratik, edebi, duygusal, müzik vs.) kişilere göre daha baskın olabilmekte ve bu da yaşamdaki farklılıkların, zenginliklerin sebebi sayılmaktadır. Yapay zekâ da (AI) insan zekasını modelleyerek çıkmış bir kuramdır. Makinaların düşünebileceği teziyle Alan Turing (1912-1954) ilk YZ felsefesini ortaya atan kişi kabul edilir. Uyguladığı "Turing Testi" ile bilgisayarların insan gibi zihinsel yetide olup olmadığını ölçmek istemiştir (Pirim, 2006: 81-93). Ünlü bilgisayar uzmanı E. Fredkin, kâinatın oluşumu, yaşamın

başlaması ve yapay zekanın icadını üç büyük tarihi olay olarak değerlendirmektedir (Coşkun ve Gülleroğlu, 2021: 954). Yapay zekâ, bugün yorum yapabiliyor, ilişki kurabiliyor, bilgisayarların çözemediği problemleri çözebiliyor, kelimeleri anlayıp işlem yapabiliyor, zeki etmenlerle; merdiven çıkıp, top oynayabiliyor, algılama, okuma, anlamlandırma yapabiliyor. Zamanla kendi aralarında konuşabilecek, duygusal zekayı kapsayan alanlarda karşılık verebilecek, ARGE çalışmalarıyla inovatif davranabilecektir. Bir nevi yapay zekanın insan zekasından daha hızlı ve güçlü olması beklenmektedir. R. Kurzweil'e göre yapay zekâ kendi eksikliklerini giderebilecek duruma geldiği zaman engelleri tek tek aşarak kendi kontrolünü kendi sağlayabilecektir (Kurzweil, 2021: 433-446).

Transhümanizm hedeflerine ulaşmada NBIC tabanlı teknolojilerde (nano, bio, information, cognitive science) yine öncelikli sırada yer almaktadır. Duyu organlarını güçlendirmek için takılan cihazlar, lensler, protezler, implantlar, platinler yanında işlevini kaybetmiş hemen hemen tüm organların yapay versiyonlarının üretilmesi ve başarıyla takılması tıp alanındaki gelişmelerdendir. Hastalıkların önceden tespit ve tedavisi için vücuda gönderilen nanorobotlar, geçici olarak bedene yerleştirilen nanoçipler aracılığıyla biyolojik değerlerin ölçümü ile hızlı veri alışı sağlanmak istenmektedir. Yine bu teknolojilerle bireye ait genel bilgilerin veri olarak depolanmasıyla tüm ihtiyaç ve zevklerine kadar yönlendirmeler yapılabilir. Önüne sunulan seçenekler onun için en uygun olan binlercesi içinden ayıklanmış özel paketlerdir. İçmesi gereken su miktarından atması gereken adım sayısına kadar en basit bilgiye hâkim bu aygıt bugün bedeninin dış uzantısıyken yarın göz merceğine ya da deri altına (RFID) sabitlenerek insanın ontolojik bir parçası olarak yerini alacaktır. Diğer önemli gelişme olan gen teknolojisi ile insan DNA'sı üzerinde değişikliklerle (CRISPR) genetik yatkınlıklar nedeniyle oluşan hastalıklar engellenmek istenmektedir. Aynı zamanda bu teknolojiyle ebeveynlerin istedikleri özelliklere sahip üstün zekalı çocukları dünyaya getirmelerinin de önünü açacak çalışmalar içinde kullanılacağı bilinmektedir (Aydın İ.H., 2021: 97-144). Akıllı şehirler (transurbanizm), tüm kullanım alanları yapay zekâ destekli dijital donanıma sahip, gelecek insanının (transhuman) daha konforlu daha mutlu yaşaması için tasarlanmış teknolojik gelişmelerdendir. İnsan dijital ve mekanik olanla ne kadar çok vakit geçirirse

onu o kadar içselleştirir. Bu akıllı alt yapıli sistemler algularla birlikte insanları da dönüştürme de en etkili alanlardan birisi olacaktır (Yazıcı, 2022: 51-53).

Transhümanist felsefeyi destekleyen bir başka gelişme Kriyonik çalışmalarıdır. 1955'te İngiliz fütürist bilim adamı J. Lovelock yaptığı kriyoprezervasyon deneylerinde dondurulmuş fareleri canlandırmış ve kullandığı bu yöntemlerin insan dondurulmasında (kryonik) etkili olmuştur (O'Connell, 2021: 23-43). 1964 yılında "Hayatı Uzatma Topluluğu" (LES) E.Cooper tarafından kuruldu. 1967'de Amerikalı Prof.J. Bedford kriyonik (dondurulma) uygulaması yapılan ilk insan oldu. 1987'de Dr.P.E. Segall da on beş dakikalığına köpeğini dondurmuştur (Temel, 2019: 374-375). Elon Musk'un Neuralink şirketi insan beynine yerleştirilmek üzere çip üretmekte ve yapay ile organiği bir arada işletmeyi düşünmektedir. Bedenine giyilebilir teknolojiler kabul eden insanın Cyborg (makine insan) olmasının yolu açılmış olacaktır. Kurzweil, son bir hamleyle zihnin bilgisayara aktarımı ile tekillik sağlanıp 2045 yılında dijital veya teknolojik ölümsüzlüğün gerçekleşeceğini öngörmektedir (Kurzweil, 2021: 463-474). Harari ise bu tarihi erken bularak 2100 ya da 2200 yıllarında buna ulaşabileceğini söylemektedir (Harari, 2022: 58).

3.4. Transhümanizmin Ölümsüzlük Hedefi

Varlığın temelinde zıtlıkların olması ve bu zıtlıkların yaşamın doğal dengesi olarak görülmesi zıtlık felsefesiyle (polarite yasası, yin-yang) anlatılır. İslam geleneğinde de her şeyin zıttıyla var olması kabul edilen bir görüştür (Çelebi, 2021: 211-215). Bu sebeple "ölümün" var olduğu bir dünyada "ölümsüzlüğü" konuşmak ta gayet tabii ve aklidir. Eğer insan bilinç düzeyinde ölüm denen bir olguyu hiç bilmeseydi ölümsüzlük diye bir isteği de olmayacaktı. Ölümü kabul eden zihin bir taraftan da onunla cebelleşerek onun varlığını ölümsüzlük zemininde meşrulaştırmaya çalışır. Çünkü ölüm sadece zihinsel boyutta kalan bir bilgi değil aynı zamanda tecrübe edilen bir vaka olduğu için insanın fiziksel alanına da dahil olur. Bedenin tüm işlevini kaybederek ifsat olması (biyolojik ölüm) bilinç sahibi insanın doğal olarak reddiyle karşılanmasına salık verir. Ünlü Psikiyatrist Irvin D. Yalom *Güneşe Bakmak Ölümle Yüzleşmek* adlı eserinde ölümü varoluşun önünde bir tehdit olarak değerlendirdikten sonra ölüm anksiyetesinden bahseder. Bu anksiyeteyi şu şekilde aktarır.

Dört bin yıl önce Babil Kahramanı Gilgames, arkadaşı Enkidu'nun ölümü üzerine "Sen artık karanlıklar içinde sin ve beni duyamaz oldun. Ben de öldüğümde Enkidu gibi olmayacak mıyım? Yüreğim umutsuzluk içinde. Ölümden korkuyorum". Gilgames hepimiz adına konuşuyor. Onun ölümden korktuğu gibi hepimiz korkarız. Bazılarımız için ölüm korkusu genelleşmiş bir huzursuzluk şeklinde dolaylı olarak kendini gösterir ya da başka bir psikolojik bozukluk kılıfına girer; bazılarımız bilinçli açık anksiyete yaşarken, bazılarımız için ölüm korkusu bütün mutluluk ve sevinci engelleyen bir dehşet haline gelir (Yalom, 2021: 11).

İnsanlarda ki ölüme karşı oluşturulan reaksiyonlar farklı olsa da buluşulan ortak bir paye vardır o da ölümsüzlük arzusudur. Bazısı bu arzusuna ölüm sonrasında ulaşacağına inanırken bazıları da fiziki dünyayı değiştirebilme gücüne sahip insanın, biyolojik ölüme de müdahale edebileceğine inanır. Dünyada ölümsüzlüğün olabirliğine inananlara göre bilimsel anlamda bu düşünceye sahip olmak için bir engel yoktur. Çünkü "ölümsüzlük bu evrende yok" diyebilmek için evrenle ilgili tüm bilgiye sahip olmak gerekir. Bunun yanında biyolojik ölümsüzlüğe sahip olduğu iddia edilen ölümsüz denizanası (turritopsis dohrnii) ile birlikte iki canlı türünün (fiziksel anlamda herhangi bir şiddete maruz kalmadığı müddetçe) sürekli yaşayabileceği iddia edilmektedir (Matsumoto ve Piraino 2019: 4127-4138).

Ölümsüzlüğün çeşitleri içinde bugüne kadar; ruh (nefs) ve akıl ölümsüzlüğü, sosyal ölümsüzlük, eserlerle ölümsüzlük yanında cismani ölümsüzlük de gündeme gelmiştir (Çamlı, 2019 :68-93). Maddenin ezeli olduğu ve sürekli diğer bir maddeye dönüşerek var olduğunu düşünenler cismani ölümsüzlüğün de maddenin korunmasıyla sağlanabileceğini ileri sürmektedir. Kriyonik uygulamaları ile bunu sağlamaya çalışan bilim adamlarının dışında, asıl istenen ise insan zihni makinaya aktararak, dijital ölümsüzlüğe ulaşmanın yolunu bulmaktır (Molo, 2021: 90). Transhümanist bir hedef olan "dijital ölümsüzlük" teorik olarak mümkün olsa da şu an pratik sahada pek mümkün gözükmemektedir. Bilim sahasında Big Bang teorisiyle evrenin ezeli olmadığı kabul edildikten sonra gözler, başlangıcın ne zaman olduğuna çevrilmiştir. Buradan hareketle ezeli olmayanın ebedi

olma şansını da kaybettiğini düşünen bazı bilim adamları, evrenin sonunun Big Chill (Büyük Donma) veya Big Crunch (Büyük Çöküş) teorilerinden hangisiyle olabileceğini konuşmaya başlamıştır. Evrendeki hiçbir şeyin ebedi olmayacağı fikriyle maddenin ezeli ve ebedi olmadığı da açıklanmaya çalışılmıştır (Taslaman, 2020: 170). Transhümanist düşüncenin zihni aktarmak istediği yer bilgisayar ortamı yani maddesel alandır. İnsan zihni, belleği aktarılan şey her ne olacaksa uzun zamanlar bu devredebilir, sürekli yenilenebilir. Ama sonsuz bir devir pratik sahada şu an mümkün değildir (Doku, 2021: 14-18).

Bu bölümde Transhümanizmin ölümsüzlük hedefi üç ana konu üzerinde değerlendirilecektir. Birinci olarak, ölümsüzlükle ölümlü olan biyolojik insanı biyonik bir forma getirerek kendi çabasıyla bedensel evrimine ilk adımını atmak istemesi ele alınacaktır. İkinci olarak teknoloji evreni düşüncesiyle yeni evren hayali ve üçüncü olarak ise Tanrısal bir güç elde etme isteğine yer verilecektir.

3.4.1. Teknolojik Evrimle Yeni Form

Transhümanist düşünce insanın dijital ölümsüzlüğe şu an sahip olduğu eksik ve yetersiz bedeniyle ulaşamayacağını düşünür. Onların mükemmel yeni insanı, ruhsal bir yetkinleşme sayesinde değil bedensel ve zihinsel yetkinleşme ile olacağı için çalışmaları da bu yönde ilerlemektedir. Bilinen biyolojik evrim düşüncesini kabul etmekle birlikte ona da artık bir güncelleme yapılması kanaatine sahiptirler. Klasik evrim düşüncesinde var olan adaptasyonun artık doğal ortamlarda doğal süreçlerde oluşmasını beklemek yerine bunu hızlandırmak ve bir an önce yaşamak gerektiğini düşünürler. Teknolojinin bu denli geliştiği ve her şeyin eskiye nazaran çok hızlandığı bu zamanda insanın kendi eliyle kendi evrimini yapmasının önünde hiçbir engel görmemektedirler. Bugün bilginin güç olduğu söyleminin ötesinde artık bilgi, teknoloji çarkında işlenişiyse pratik sahada tarihi seyirde en görünür halini yaşamaktadır. Bu pratik güçle, genetik modifikasyon, nöro (fizyoloji-kimya) ve teknoloji ile kendini programlayan, yüksek kapasiteli (fiziksel-psikolojik-bilişsel) ölümsüzlüğe yaklaşan insan sonrası ile tekno-sapiens döneme geçme hedeflenmektedir (Fukuyama, 2004: 42-43; Dağ, 2018: 209; 2020: 98).

M.Hessler (2019: 65-76) halihazırda bilişsel evrimleşmenin başladığını bugünkü beyinlerin avcı toplayıcı beyinlerden farklı olduğunu ileri sürmüştür. Transhümanizmin amaçları arasında güçlü bir yere sahip olan biyolojik sınırların aşılması bu evrime hizmet etmektedir. Deforme olmuş, işlevini kaybetmiş organik yapının sentetik ile telafi edilmesi ve her eskidikçe bunun değiştirilme lüksü insanın daha uzun yaşama ümidini canlı tutmaktadır. Öteden beri arzuladığı bu duyguyu mevcut biyolojisiyle yaşayamayacağını pratik sahada gören insan, uzun yaşamda da biyolojik ve zihinsel gücünün azalması karşısında açıkçası bir çıkmazda duruyordu. İlk adımda Transhümanizm, yaşlılığın iyileştirilmesi ve uzun yaşam vaadiyle insana reddedilmeyecek bir teklif sunmaktadır (İyigüngör, 2020: 15-27).

Bugün insan, etrafındaki çokluğun ne ile meşgul olduğunu iyi analiz ettiğinde bir gerçeklikle karşı karşıya kalması muhtemeldir. O da insanın adım adım dijital bir varlığa dönüşmeye başladığıdır. Burada şunu da söylemek gerekirse, insanlar, bilhassa kadınlar (yaş fark etmeksizin) ilk kez bedeniyle bu kadar çatışma içinde görünmektedir. Kadınlar genç kalmak ve bedeninde beğenmediği yerini değiştirmek için yüksek meblağlar ödemekten çekinmemektedir. Uzmanlar bu durumu genel olarak dijital görünürlüğüne artmasına bağlamaktadır. Maddi anlamda bunu istediği gibi karşılayamayanlar yine dijital ortamda sanal dokunuşlarla (make up, efekt, filtre, rötuş) orada istediği formda var olmayı tercih etmektedir. Transhümanist düşünce insanın zaaflarının farkında olan bir akımdır. İnsan güçlü ve sağlıklı bir bedene sahip olmayı her zaman ister. Bununla birlikte, yaşlanmamak da en büyük arzularından biridir. Tıp alanında gelinen nokta da kalp pilleri, biyonik uzuvlar, yapay organ işlemleri, estetik plastik cerrahi uygulamalarının artışı yanında genetik alanda ki ilerlemeler ve insanların buna yönelişi bunun bir göstergesi sayılabilir (Güney, 2017: 207-213).

Kurzweil, insanın kendi evrimini kendi eliyle gerçekleştirmesinden büyük heyecan duyarak bunu teknolojiyle hızlandırmak gerektiğine inanır. Kusursuz bir dünya için kendinden daha zeki makineler tasarlaması insan için evrimin üst basamağına ulaşması olacaktır. Kurzweil'e göre, insanı kusurlu hale getiren hastalıklar ve ölüm, onun daha yüksek performanslar sergilemesinin önündeki en büyük engellerdendir. Evrim geçirerek tekno-sapiens olan insanın bundan korkmasına gerek olmadığını söyleyen Moravec ise,

ortaya çıkan bu insanımsı (humonoid) robotların bizim zihin çocuklarımız olduğunu belirtir. Hatta insana, her türlü imkânı makinelere sunup, sahneden inmeyi bilmesi gerektiğini teklif eder (Kurzweil R, 2021: 40-54).

Transhümanizm düşüncesine göre insan kendi evrim planına karar verebilmesi için öncelikle tam manada “özgürlüğe” (tam irade) ulaşması gerekmektedir. Özgür irade varlık sahasında insanı insan yapan en önemli etkenlerden biridir. Yaratıcının mutlak, insanın cüz’i iradeye sahip olduğu inancıyla dinler içinde özgürlük önemli bir alana sahiptir. Dinler haricinde ki beşerî akımların da bu kavram etrafında ideolojisini oluşturduğu görülür (Çelik ve Özgür, 2022: 785-802).

Dinlerin, kültürlerin, hukuk ve ahlakın bireysel ve toplumsal düzeyde koyduğu sınırlara her zaman karşıt tavırlar olmuştur insanlık tarihinde. Bilhassa Fransız İhtilalinden sonra birey özgürlüğüne verilen payenin artmasıyla gitgide eksen kayması yaşandığı ve sorunlar oluşturduğu da bilinmektedir (Akçetin, 2018: 691-712). Bununla birlikte temelleri modern zamanla atılmış olmakla birlikte Transhümanizmin, özgürlük anlayışının daha kapsamlı ve sınırları daha silik bir yapıda olduğu söylenebilir. İnsana açtığı morfolojik özgürlük alanı tartışmaya en müsait konulardan biridir. Transhümanistlere göre, bilimin ve teknolojinin bu kadar ilerlediği bir zaman diliminde insan artık biyolojisini ve fizyolojisini güçlendirerek üst insana adım atmalıdır. Bostrom’a göre bugünkü insan kendinde olan zihinsel ve fiziksel potansiyelinin az bir kısmını kullanmaktadır. Ona göre bu potansiyelin farkında olmamak şu an ki doğamızla alakalı bir durumdur. Nasıl ki bir maymun insan olmanın ne demek olduğunu anlayacak bilinçten yoksunsa insanların da yeni gelişmiş bir varlığın (transhuman /posthuman) nasıllığının bilincinden yoksun olduğunu düşünmektedir. Bu sebeple tam potansiyel için dönüşüme ihtiyaç duymaktadır (Bostrom, 2003). Bugünkü teknolojiyle insanın hem fizyolojik hem de zihinsel dönüşümünün önünde hiçbir engel kalmadığını düşünen Transhümanistler öjeni fikrine de sıcak bakmaktadırlar. Yunanca “iyi tür” anlamında kullanılan öjeni insan soyunu iyileştirme ve iradi seçimle istenmeyen özellikleri ayıklama için kullanır. C. Darwin’in kuzeni F. Galton (1822-1946) insanın sadece fiziksel özelliklerinin değil karakter ve yeteneklerinin de genetik yolla aktarıldığını iddia etmiş ve *Kalıtıl Deha* isimli eserinde bunu ispatlamaya çalışmıştır (Sağiroğlu, 2020: 116-118). II. Dünya Savaşı sonrası ırkçı

hareketlerin ürünü olarak geliştirilmeye çalışılan bu düşünceye, yapılan uygulamalardan dolayı olumsuz bir tavır alınmıştır. Günümüzde ise bilimsel bir alanın (biyopolitika ve genetik mühendisliği) konusu olarak olumlu bir imajla geri döndürülmeye çalışılmaktadır. Zamanla bazı devletlerin bunu meşru kabul etmesi ve uygulamaya başlaması milletler arası hiyerarşi (zekâ, karakter, sağlık) zeminini oluşturacaktır. Bu durumda zorunlu olarak çoğu devletin politikasında yer alması sağlanacaktır. Bugün bireysel düzeyde çocuklarının daha zeki daha yetenekli olması için yüksek meblağlar ödeyerek farklı alanlarda yetiştirmeye çalışanlar neden daha embriyo halindeyken buna müdahale edebilme şansını reddetsin ki? J. Habermas bu konuya ahlaki çerçevede yaklaşarak ebeveynin istediği bir formda dünyaya gelen o bireyin özgürlük anlamında ilk kısıtlamayı daha doğmadan yaşadığını bir nevi manipüle edildiğini belirtir (Habermas, 2021: 97; Sorgner, 2009: 29-42; Turgut, 2023: 158-170). İnsan türünün durağan değil değişen bir yapıya sahip olduğunu düşünen N. Bostrom ise bu bilinçli müdahalelerin post insana gidişte bir süreç olarak görmektedir (Bostrom, 2005).

Bugün sanal dünyanın özgürlük kapısını ardına kadar açması insanın bir dönüşüme girdiğinin göstergesidir. Kimliğini, bedenini değiştirmeyi sanallıkta çok kolay bir şekilde yapan bir birey kendisinin bile farkında olmadığı gizil evrim düşüncesiyle tanışmış durumdadır. Bunu gerçek dünyada kabul ettirmek bu açıdan çok da zor olmayacak gibi gözükmektedir (Tanhan ve Alav, 2015: 1-19).

3.4.2. Yeni Evren / Teknolojik Tekillik

Transhümanist düşüncenin öne çıkan isimlerinden Ray Kurzweil'e göre; teknolojik güçle oluşan evrim sonucu yapay zekâ insan zekasını geride bırakacak ve "teknolojik tekillik" (singularity) adını verdiği son aşama gerçekleşecektir. Tekillik evreninde algularımızla birlikte her şey dönüşecektir. Bu aşamadan sonra artık hayatları kolaylaştıran değil hayatın kendisi olan teknolojiden bahsedilmektedir. Biyolojisiyle sınırlı olduğunu düşündüğü insanın teknolojiyle sınırlarını aşabileceğini ve artık bu kusurlardan sıyrılacağını düşünmektedir (Kurzweil, 2021: 40-44). Gerçek ile sanal olanın, makina ile insanın arasında hiçbir ayrımın olmadığı tekillik evreninde transhuman, ölümsüzlüğe veya ne zaman ölmek isteyeceğine kendisi karar verecektir. Yuval Harari' ye göre, yüksek zekaya

sahip algoritmalarından oluşan yeni insan formunun o anki konumu, bugünkü insanın Neandertallere konumuna benzer şekilde olacaktır (Harari, 2022: 61). Ray Kurzweil, makineyle birleşim aşamasının ilk basamağına çıktığını ve tekilliğe doğru sürecin şu an başlamış olduğunu söyler. Bugün kullandığımız her ilaç, vitamin bedenimizi güçlendirirken, beden sağlığı için takılan implantlar bizim organımız olmuştur. Zihinsel kapasitesini artırmak isteyen insanlar için de yine nanorobotlar, biyomedikal ürünler devreye girecektir.

Ray Kurzweil biyolojik yapıdan teknolojik evrime geçmeyi maddenin temel gerçekliği olan örüntülerin evrimi olarak düşünür. Bu örüntüler bilgi örüntüleridir. Tüm evrenin bu örüntülerden oluştuğunu iddia eden Kurzweil, bu evrimin de gerçekleşmesini altı evrede açıklar.

Birinci Evre: Fizik ve Kimya; bilgi örüntüleri madde ve fizik kanunlarıyla temsil edilir.

İkinci Evre: Biyoloji ve DNA; bilgi artık canlılık evresindedir.

Üçüncü Evre: Beyinler; bilgi bilinçli bir varlık yapısına kavuşmuştur.

Dördüncü Evre: Teknoloji; insanın ürettiği teknoloji ile bilgi basit mekanizmalardan karmaşık otomatlara evirildiği ve kendi kendini algıladığı, depoladığı aşamaya geçmiştir.

Beşinci Evre: İnsan zekâsı teknolojiyle birleştiği evredir. Tekillik başlangıcıdır. İnsan süper zekaya ulaşacak ve biyolojisini aşarak insan-makine medeniyeti kurulacaktır.

Altıncı Evre: Evrenin Uyanışı; Ulaşılan süper zekâ madde ve enerjiyi kemale ulaştıracak. Yeni bilinçle ışık hızını geçen (küçük sapmalar olabilir) bir yeteneğe ve kontrole sahip olunan evredir. Bu aşamada artık insan dair her şey değişmiş ve bildiğimiz anlamda biyo-insan artık ortadan kalkmış ve tekillik tamamlanmıştır (Kurzweil, 2021: 29-40).

3.4.3. Tanrısal Güce Ulaşma

İnsanın dünden bugüne bilgi ve teknik (teori-pratik) alanında çok yol kat ettiği bilinmektedir. Bu yolda Tanrı ve doğa ile kurduğu bağ; inişli çıkışlı, bir ayrı bir barışık formda ilerlemiştir. Bugün ise insanın doğanın tek hâkimi gibi davranması ve Tanrı özelliklerine sahip olmayı istemesi pratik sahaya ilk kez bu kadar net yansımaktadır. Ve ilk kez kendi eliyle meydana getirdiği algoritmaların kendi türünü alt edebileceğine ve

hatta yok edebileceğine inanmaktadır (Harari, 2022: 60). Böylelikle hem acziyetin hem de yaratıcı gücün paradoksluğu içinde bocalayan bilim çağı insanı hem Tanrı (homo Deus) olma hayali kurmakta hem de önünü alamayacağı bir üst zekanın esiri olma tehlikesiyle karşı karşıya durmaktadır (Doğan, 2021: 11-36).

İnsanın gen haritasına kadar her şeyine nüfuz eden bilim teknolojisi doğal olan her şeyin bir taklidini yapma sınırındadır. Öjeni ile kusurlu, istenmeyen canlıya henüz ceninken müdahale, DNA dizilimi bilgisiyle genetiğe uzanma, kriyonik ile ölüme meydan okumaya çalışma bu isteğine sadece birkaç örnektir. Transhümanizmin temel felsefesinde Tanrı'ya oynamak olduğunu belirten D. Livingstone göre, transhümanistler “yaratmak ve hayat vermek” eyleminin insanlara geçmesi gerektiğine inanır ve bunun teknolojiyle dönüştürülmüş makine-insan birleşiminden elde edilen bir hiper zekâ ile mümkün olabileceğini düşünür (Özenç, 2018: 919-629).

Yuval Harari *Homo Deus*' da şu ifadelerle yer vermektedir. İnsan tanrılaşma hayaline; “Biyoloji mühendisliği, siborg mühendisliği ve organik olmayan varlıkların mühendisliği”, sayesinde ulaşacaktır (2022: 55). Ve yine aynı eserinde homo sapiensin nasıl bu aşamaya geleceğini şu şekilde aktarır.

Paniğe gerek yok. En azından şimdilik. Sapiens türünü bir üst sürüme yükseltmek Hollywood'un kıyamet senaryolarından ziyade tarihi bir süreç içinde ilerleyecek. Homo sapiens bir robot isyanıyla yeryüzünden kazanmayacak. Muhtemelen kendini adım adım bir üst sürüme güncellerken robotlar ve bilgisayarlarla birleşecek ve gelecekteki nesiller artık Kutsal Kitap'ı yazan, Çin Seddi'ni inşa eden... hayvanlar olmadıklarını fark edecekler... Her gün milyonlarca insan akıllı telefonlarının hayatlarını biraz daha kontrol etmesine izin veriyor... İnsanlar sağlık, mutluluk ve gücün peşinde bir bir özelliklerini değiştirecekler, ta ki insan olmadıkları güne dek (A.g.e.: 61).

İnternet aracılığıyla çok uzakları görmenin, duymanın mümkün olması ile sır kavramı da boyut değiştirmiş ve verilerin toplandığı teknolojik mahfuz ile birilerinin ilahi özelliklere bürünmeye başlamış olduğu düşünülebilir. Tüm oto kontrolün dijital ağlara teslim eden insanı gideceği adrese istediği yoldan götüren, gündelik tercihlerinde yönlendirmeler yapan, sağlığını an be an kontrol eden ve kaç bardak su içeceğine kadar en ufak eyleminde

söz hakkı bulunan algoritmalar insanın şahdamarından yakın bir güç yolunda ilerlemektedir. Burada en dikkat çekici olan insanın özgür iradesiyle bu tercihlere yönelmesidir. Bu da özgür irade ile eylemde bulunmanın dinler açısından önemine benzer bir şema ile benzerlik göstermektedir.

3.5. Transhümanizmde Teolojik Esintiler

Transhümanizmin semavi ve beşerî dinlerden ilham alarak kendi yeni inancını inşa etmiş felsefi, kültürel ve teknolojik bir akım olduğu söylenebilir. Transhümanizmin, insanlığı teknoloji aracılığıyla kurtaracağı imajı ve vizyonuyla “Teknoloji Dini” olarak tanımlayanlar da bulunmaktadır (Bouzenita, 2018: 4).

Bu bağlamda Ray Kurzweil, Bill Gates ile bir konuşmasında son aşamada ulaşılabilecek “tekilliğin” bir din olabileceğini belirtmiştir. Bu dinin Tanrısının ne olacağını soran B. Gates’e verdiği cevapta, tekillikle “uyanacak bilinci” bu dinin Tanrısına en yakın şey olarak değerlendirmektedir (Adıgüzel, 2022: 54).

Çalışmanın geçen kısımlarında da belirtildiği gibi fütürist bir akım olan Transhümanizm mitler ve dinlerden beslenen yönüyle arkaik bir zemine de sahiptir. Transhümanizmin gelişmesi Avrupa ve ABD ekseninde seyretmesi o coğrafyalarda hâkim din Hristiyanlık ile benzeyen yönlerinin daha çok olmasına kapı aralamıştır. Transhümanist Hristiyan Derneklerinin kurulması bu akıma resmi ve alenen destek veren din mensuplarının da olduğunu göstermektedir (Özdemir ve Başaran, 2021: 30-51). İslamiyet zaviyesinde durum bu kadar ileri boyutta değildir. Transhümanizm, toplumumuzda çok bilinmemekle birlikte bilenler cenahının da çoğunlukla bu akıma karşı olumsuz bir tutum içinde olduğu söylenebilir. Bununla birlikte Müslümanların Transhümanizm için, kendi temel akidelerini ilgilendiren başlıklarda daha tavizsiz ve net, bunun dışındakilerde biraz daha esnek bir tavır alacağı söylenebilir. Esasen temel kaynaklar yanında (nas) İslam kültürünün ve Müslümanların genel alışkanlıklarında ret ve kabullerde belirleyici bir rol oynaması da mümkün gözükmektedir.

3.5.1. Transhümanizm ve İslamiyet

3.5.1.1. İnsan-ı Kâmil / Transhuman

Kur'an'da insanın "insan" olarak bahsedilmesinden önce "beşer" olarak anılması konumuz açısından önem arz etmektedir. Sözlük anlam olarak "beşer" insanın daha çok fiziki görünümüne işaret ederken, "insan" Yaratıcıdan "ruh/emr" verilmesinden sonra kullanılan bir ifade olarak karşımıza çıkmaktadır (Düzgün, 2019: 25-39). "İnsan" denildiği zaman artık emre muhatap, mükellef; duygu ve inanç gibi soyut yönleriyle esfel-i safilin ve insan-ı kâmil potansiyeline sahip bir canlı akla gelmektedir (Koçak, 2015: 5-21).

İnsan-ı kâmil sözcüğü irfani gelenekten beslenmiş bir kavram olup zirveye oturuşu İbn-i Arabi'yle (ö.1240) olmuştur. İbn-i Arabi'nin etkisiyle ariflerin çoğunluğunun bu kavrama sahip çıktığı ve zenginleştirdiği görülmektedir (Aydın M.S., 2000: 330-331).

Eksik ve noksanlığın zıttı olarak "kemal" kelimesi her şeyin tamam olması için tüm etkenlerin bir arada mevcut olması anlamında kullanılmaktadır. İnsan-ı kâmil tasavvufi düşünceye göre yaratılışın son noktasıdır. Yaratıcının aleme ayrı ayrı tecelli eden esması insan-ı kamilde bir arada ve tamamen tezahür etmiştir. Alemin yaratılması sebebi de bu olduğu için onun yok olması alemin de hitamı demektir. İrfani gelenek insan-ı kâmil olarak Hz. Muhammed'i kabul etmektedir. Yaratılışın gayesi olarak görülen insan-ı kâmil için alem yaratılmış ve Yaratıcının isim ve sıfatları onda ortaya çıkmıştır. Ruhu; büyük alemi, bedeni; küçük alemi içermekte ve bu da halifeliğine kapı aralamaktadır. Bir başka yaklaşımla insan-ı kamili alemin gözbebeği olarak değerlendiren arifler, Allah'ın bu vasıta ile aleme nazar ettiğini düşünmektedir. İbnü'l Arabi; Allah'ın, varlığın tümüne tecelli ettiğini fakat varlıklar içinde de en çok insanın bu payeye sahip olduğunu söyler. Bu durum insanın diğer varlıklarda bulunmayan hususiyetlere sahip olmasının yolunu açmıştır. Esasen insanlara aksedilen tecelli bireylere göre farklılık arz ettiği için herkes kâmil noktaya ulaşmamaktadır. Bu saikle kemal noktaya ulaşmak kolaylıkla elde edilen bir hal değildir (Vural, 2017: 243-247; Koç M. E., 2021: 409).

Çeşitli akımlar mükemmelliğe ulaşmayı farklı araçlar üzerinden anlamışlardır. Materyalist, Rasyonalist düşünceye sahip bir düşünür kâmil noktaya ulaşmada aklı öncelerken, Sofist bir düşünür kemale ermeyi güç üzerinden tanımlayabilmektedir (Gerevî, 2021: 125-126).

Transhuman kavramının ilk kullanıldığı İlahi Komedyası eserinde Dante Alighieri, ölüm sonrası yaşam için bir yolculuk anlatmakta ve burada her şeyden arınmış yetkin bir insan (transhuman) portresi çizmektedir (Özdemir ve Başaran, 2021: 34). İnsanı olduğu durumdan daha üst bir yerde gören Nietzsche de (ö.1900) bunu üst insan (overhuman) kavramıyla anlatmaktadır (Nietzsche, 2019: 8). Daha sonraları Max More tarafından kullanılan “transhuman” onlardan farklı olarak bu dünya bağlamında, teknoloji endekli (beden ve zihin) bir değişim, güçlendirme ve geçiş manasında kullanılmıştır (More, 1990). Transhümanizmle bir nevi ruhsal ve tinsel insan-ı kâmil düşüncesi, maddesel bir forma evrilerek bugüne taşınmıştır denilebilir.

Transhümanist düşünce de insanın sürekli gelişime doğru ilerleyen bir evrim süreci içinde olduğu görüşü hakimdir. Bu ilerleme zihnin süper zekaya dönüşmesiyle hitama erecektir. Muhammed İktbal'e göre, insan tüm potansiyelini gerçekleştirerek Yaratıcıdan pay alıp spiritüel basamaklardan ilerleyerek mükemmel forma ulaşabilir. Yani İktbal'de, Allah'a benzemek olumlu bir anlama sahiptir. Bunu itaat, nefis kontrolü ve halifelik görevinin bilincinde olmakla elde edebilir. İnsan, benliğinde Allah'ın sıfatlarının yansımasıyla kutsallık kazanır. Sınırlı olan insan, sonsuz Yaratıcıyı benliğinde hissederek aslında kendi acziyetini de anlar bir taraftan. Transhümanizme benzer bir yönüyle, Muhammed İktbal yaratmak imgesinden insana bir pay vermektedir. Farabi'ye göre de insan Tanrı'dan bir parça taşır. Bu parça O'ndan taşıdığı sıfatlardır. Bedeni Tanrı'yla arasında ki engellerden biridir aslında. Ölüncü ruhu bedenden kurtulur ve ilahiliğe erişir. İlim ve felsefeyle insan bu evreni anlayabilir ve evreni anlayabilirse de kendini anlayabilir. Bu sayede Tanrı'ya varır ve mutluluğa erişir. Yani Farabi için akıl çok önemlidir. Transhümanizm de olduğu gibi ilim ve bilgi ile mükemmele ulaşarak kemaliyet yakalama söz konusudur (Ahmedi, 2021: 238-258).

3.5.1.2. Ashab-ı Kehf / Kriyonik

Kriyonik, tıbbi olarak insan ve hayvan bedenlerinin dondurulmaya elverişli hale getirilerek özel tesislerde korumaya alan tekno-bilimsel bir uygulamadır. Kriyonik süspansiyon yöntemin başarılı olup olmayacağı tam olarak bilinmemektedir. Halihazırda kriyonik tesislerde (Alcor Life Extension Foundation ve Michigan'daki Cryonics Institute) üç yüze yakın kriyonik beden bulunmakla birlikte yüzlerce insan da sırada beklemektedir. ABD dört ve Rusya'da bir olmak üzere beş tesisle çalışmaların yürütüldüğü bu tesislerin ar-ge çalışmaları, hedefleri ve üyelik hizmetleri internet sitelerinde kolay erişimle görülebilmektedir (<http://criyonics.org>).

Kur'an-ı Kerim'in 18.sûresi olan el-Kehf'te geçen mağara arkadaşlarına ve ikinci sûre el-Bakara'nın 259. ayetindeki kişi anlatısına bakıldığı zaman İslam düşüncesinin, modern dondurulmanın farklı boyutlarına zaten yabancı olmadığı görülecektir. Kendi dönemlerinin zulmünden kaçarak mağaraya (Yaratıcılarına) sığınmış gençlerin etkileyici kıssası çalışmamız açısından önemli hisseler içerir. Kur'an ifadesine göre üç yüz yıl veya aşkın (Allahu alem) bir sürede fiziksel ve zihinsel hiçbir deformasyon yaşamadan uyuyup uyanan bu gençler zaman olarak çok kısa bir süre orada olduklarını düşünmektedirler. Bu saikle şehre yiyecek almaya giderler. Onlara gösterilen tavırdan ve konuşmalardan hakikati idrak edince değişen sosyoloji karşısında direnmek yerine mağaralarına geri döner ve ölürler (el-Kehf 18/ 9-26). Mevlâna, Kehf kıssasına tarihi bir olay gibi bakmaz. O, mağara gençlerinin durumunu ariflerin bir hali olarak değerlendirir. Bedenden farklı olarak ruhların ihtiyarlamadığını, uzanıp kısalmadığını belirtmesi o halin bir göstergesidir. Bursevi de bu minvalde görüşlere sahiptir (Koç M.E.,2021: 404-405). Dr. Aisha Musa'nın Transhümanizmi değerlendirmesinde hem Ashab-ı Kehf kıssasından hem de Hz. Nuh'un uzun yaşamından hareket ederek bu düşünceyle ilgili olumlu çıkarımlar yaptığı görülür. Transhümanizmin hedeflerinden olan uzun yaşama ve hastalıkları yok etme çabasının İslam'a aykırı bir durum olmadığını söyler. Ona göre de sorun bu düşüncelerde değil ölümsüzlük arayışında başlamaktadır. Çünkü Müslüman, dünyada ölümün kıyamete kadar hep var olacağı hakkında kat'i bir inanca sahiptir. Hamid

Mavani’de seddi-i zeraî bağlamında insanların hastalıklardan tedavi olmasını ve uzun ömrü elde etmek için çabalamasını destekler. Tamim Mobeyed, Transhümanizmin İslam’la çatışmadığını aksine birçok medikal konuda örtüştüğünü düşünmektedir. A.I. Bouzenita ise bu düşünürlerin aksine özellikle İslam düşüncesinde ki ruh düşüncesi ve ahiret inancı bağlamında transhümanizmle çatıştığını düşünmektedir (Bouzenita, 2018: 201-228).

3.5.2. Transhümanizm ve Hristiyanlık

Hristiyanlık üç semavi inançtan biri olmakla beraber bugün dünyada iki milyarı aşkın müntesibiyle en kalabalık din olma özelliğine sahiptir. Batı medeniyetinin temellerinden olan Hristiyanlık inancının tarihsel yönü güçlü olduğu için birçok alana nüfuz etmiştir (Demirci K., 1998: 328).

Hristiyanlık denilince ilk akla gelen teslis inancı ve bu inançta da temel doktrin olan İsa Mesih düşüncesidir. Hristiyanlar, İsa Mesih’in (oğul) çarmığa gerilmesinden sonra Tanrı (baba) tarafından tekrar diriltilip (hem Rab hem de Mesih hüviyetinde) insanlığın kurtarıcısı olarak yeryüzüne gönderilerek onları günahtan kurtarmasını sağladığına inanmaktadır. Onlara göre günah ve ölüm kısıracındaki insanın aklanarak kurtulması için İsa kendini feda etmiştir ve üç gün sonra tekrar dirilmiştir. Bundan yola çıkarak yeryüzündeki iktidarın insana Tanrı tarafından verildiği ve Mesihyen karakterin hâkim olduğu (Tanrı’nın İsa’nın bedeninde hulul etmesi) bir Hristiyan teolojisi ortaya çıktığı söylenebilir (Dağ, 2018: 149; Duygu, 2021: 37-55).

Bu inanç üzerine Hristiyan dünyasında mezhepsel ayrışmalar yaşanmış ve üç tip doktrin üzerine temellendirmeler yapılmaya başlanmıştır. Özetle ifade etmek gerekirse bunlar; dyotheletizm (hem insan-hem ilah) monothelitizm (insanlığı ilahlığın içinde erimiş sadece ilah) subordionist (sadece insan). Bu ayrışmalar bir yandan da mezhep kavgalarını körüklemiştir. Hristiyanlar içinde çoğunluğun düşüncesi ise Mesih’te iki iradenin olduğuna inanılan “dyotheletizm kristolojisi” olduğu görülmektedir. İsa Mesih’le birlikte kurtuluş teolojisi de özellikle 20.yüzyılda daha çok öne çıkarılmaya çalışıldığı görülmektedir. Bunun en önemli nedeninin dünyada var olan felaketler ve savaşlar

karşısında ümitsizliğe kapılan modern dünya insanına ümitvar bir anlatı üretmenin gerekliliği olduğu düşünülmektedir. Böylece kurtuluşu öncelemiş bir Hristiyanlık insanlığa daha çok ulaşabilmekte ve kendini kabul ettirebilmektedir. Kurtuluş teolojisinin (eskatoloji-soterioloji) ölümden sonraki hayatla bağlantısı yanında yeryüzünde Tanrı Krallığının Mesih tarafından inşa edilmesi sonucu tüm insanlığa hâkim olunacağı idealiyle ilişkilendirilmesi gözden kaçmaması gereken bir durumdur (Yanık,2020: 64-94; Üstünyer, 2020: 48-61; Gündüz, 2020).

Kitab-ı Mukaddes'in Eski Ahit bölümü Yahudi ve Hristiyanlığın, Yeni Ahit bölümü ise sadece Hristiyanlığın kutsal metinleridir. Yeni Ahit'te 27 kitap bulunmaktadır. Yahudi coğrafyasına Hristiyanlığı yayan kişi olarak bu dinde en önemli isim şüphesiz Pavlus'tur. Hristiyanlığın bugünkü bilinen şekline onun görüşlerinin yön verdiği düşünülmektedir. Mesihî düşünce ve evrensellik mesajıyla kiliseye göre Pavlus, Tanrı'nın planının bir parçasıydı (Aydın M., 2007: 25-89).

İsa'ya uluhiyet atfedilmesi çalışmamız açısından önem arz etmektedir. Çünkü bu yaklaşım ile insana verilen paye ve potansiyel insandaki biyolojik yapıyı düşünülenin çok ötesinde bir yere konumlandırmaktadır. Bu dine ait sakramentlerin en öne çıkanları vaftiz, evharistiya, confirmasyon, takdis, son yağlama, evlilik ve günah çıkarmadır. Katolik, Ortodoks ve Protestan kiliseleri üç büyük ana mezheplerindendir. Bunların yanında teslisi reddedenler ve yeni düşüncelere sahip modern akımlarda yer almaktadır (Çalık, 2010: 57-92). Kitab-ı mukaddese atıf ve referansla; insanın Tanrı suretinde yaratılışı (imago Dei), insanın hükmetme gücü, yetkinliği ve sonsuz yaşama ulaşma isteği, Tanrı'nın bedenlenmesi (encarnation), kurtuluş ve hayatın sonu doktrini (soterioloji-eskatoloji), ölüme bakış ve kalifiye bir yaşam sürme arzusu, İsa Mesih'te bulunan özelliklere yüklenen anlam gibi birçok başlıkla Transhümanizm düşüncesiyle uzlaştıkları ve yakın ilişkide oldukları rahatlıkla görülebilmektedir (Özdemir ve Başaran, 2021: 30-51).

3.5.2.1. İmago Dei ve Transhümanizm

Transhümanizm ile Hristiyan inancı arasındaki yakın bağı görmek için Hristiyanlığın temel doktrinlere bakmak yeterlidir. Hristiyanlığın imago Dei inancı, bu ikisi arasında bir

köprü vazifesi görmesi yanında Transhümanizmin gerçekleşme sahası için de gayet elverişli bir düzlemdir. Hristiyanlıktaki imago Dei, Tanrı suretinde yaratılan insan vurgusudur. Bu akidede insanın tanrılaşması veya tanrıya ortak olması, benzerlik ifade etmesi yanında çeşitli güç, irade ve fiillere sahip ol(un)ması gerektiğini de kapsamaktadır. Transhümanizmde de Tanrı'ya ait kabul edilen birçok fiili insanın da yapabilmesi veya yapacağı iddiası vardır. Yani insanda bu yeti bulunmaktadır ve bunu açığa çıkarmak için öncelikle sahip olduğu biyolojik engellerden, sınırlılıklarından kurtulması gerekmektedir (Yeşilyurt M., 2020: 3624-3650). Hristiyanlıkta İsa Mesih mükemmel, eksiksiz olarak Tanrı'nın suretini temsil eder. Theosis, yani insanın tanrılaşması suret olarak ona benzemekle aşamalı olarak gerçekleşir. Bundan hareketle İsa Mesih bir önder olarak kabul edilirse ona benzemek onun gibi olmak veya onun gibi olmayı istemek gayet makul ve anlaşılır olabileceği düşünülmektedir. Hristiyan mezheplerine tarihi olarak bakıldığında Tanrı'nın suretini oluşturan öğeler arasında akla, ruha, iradeye ve ahlaki özelliklere atıf yapıldığı da görülmektedir. Yani insan bir şekilde Tanrı'ya benzemektedir (Şimşek, 2001: 78-156). İmago Dei yorumları tek boyutlu olmamakla birlikte Transhümanizme en yakın duran tarafı insanın Tanrı gibi yaratma fiiline sahip olabileceğinin ve Tanrı'yı yeryüzünde bu şekilde temsil edebileceklerinin iddia edilmesidir. Tabi Transhümanistler bu fikirde sabit durmazlar ve sonraki aşamada din ve inanç çizgisinden ayrılıp tamamen kendi belirledikleri yöntemlerini ortaya koyarlar (More, 1990; Kurzwell, 2021: 569-570).

İmago Dei ve İsa Mesih (tanrı-oğul) inancı, insanı hem olduğundan daha değerli kılmakta hem de Tanrıya ortak olabilme potansiyeli ile sürekli daha üst seviyeye ulaşma isteğiyle kuşatmaktadır. Bunu modern zihinle yorumlayan Hristiyan Transhümanistlerden olan Redding, Hristiyanlık Transhümanizmdir, düşüncesiyle çıtayı yükseltir ve iki inancı karşılaştırarak modern söylemler üretir. İsa Mesih'in mucizelerinden esinlenerek, insanda değiştirme, dönüştürme yet(k)isinin ta o zamandan var olduğunun şimdi ise teknolojiyle sürece yeniden dahil olunması gerektiğini belirtir. Redding aynı zamanda Hristiyan Transhümanizminin sahip olduğu yeni yorumlayıcı kimliğiyle Protestanlık sonrası ortaya çıkan ikinci reformist akım sayılabileceğini söyler. Bu reformist yönüyle, Hristiyanlıkta var olan bazı bilim karşıtlığı düşünceler arasında uzlaştırıcı rol üstlenebileceği ve teknik imkanlarla Tanrı'nın işlerine ortak olunabileceği (co creator) düşünülmektedir. Bir nevi

kozmetik mühendislik yaparak dünyayı yaşanabilir en güzel yer, insanı kusursuz bir canlı yapma niyetiyle kutsal bir misyonda yerine getirilmiş olacaktır. Söylemlerine bakılınca Turing Kilisesi ve Mormonlar da bu düşünce çizgisinde birer örnek olarak kabul edilebilir (Redding, (2020a); Yeşilyurt M., 2020: 3624-3650, 2021: 815-845).

3.5.2.2. Eskatoloji- Kurtuluş (soterioloji) ve Transhümanizm

19. yüzyılda Hristiyanlığa girmiş bir terim olan eskatoloji “son bilim” anlamına gelmekle beraber İngilizcede “ölüm sonrası yaşam” anlamında kullanılır. Daha sonraları farklı eskatoloji anlayışlarının ortaya çıkmasıyla bu dünyada ki kurtuluş olarak ta anlaşılmaya başlanmıştır. Hristiyanlıkta çeşitli kurtuluş teolojileri vardır. Bunlardan biri olan “Liberation Theology”dir. Bu inanışta olanlar manevi kurtuluşun olabilmesi için insanın dünyada ekonomik refaha kavuşması gerektiğini düşünürler (Üstünyer, 2020: 2-60).

Kıyamet öncesi İsa Mesih’in gelerek Tanrı Krallığını kuracağına inanan Hristiyanlar için eskatoloji düşüncesi çok önemli bir yere sahiptir. Bu düşünce, içinde umudu barındırdığı için Kurtarıcı Mesih düşüncesiyle hep canlı tutulmaya çalışılan bir öğretilerdir. Bu bağlamda kurtuluş inancında, dünya üzerinde elde edilen özgürlükler ve insanın insanca yaşaması ‘umut’ imgesi üzerinden anlatılmaktadır. İsa Mesih’in çarmıha gerilişinden üç gün sonra tekrar dirilmesi (havarilerden görenlerin olduğunu söylenmesi), sonra göğe yükselmesi ve kıyametten de önce gelip bin yıl hüküm süreceği inancının sonuçları Hristiyan Transhümanistler için zengin bir kaynak özelliği taşır. İnananların sonsuza dek kurtulacağı umudu, İsa Mesih’in bedensel dirilişi ve inananların da bedensel bir dönüşümle acının günahın olmadığı bir kurtuluşa ermesi bu sonuçlardan bazıları olarak düşünülebilir.

Transhümanistlerin kutsal metinlerde geçen pasajları kendi kurtuluş düşüncesine göre uyarladığı söylenebilir. Transhümanist kurtuluş (eskatoloji) sürekli bir çabayı gerektirir. Özgün düşüncelere de sahip olan bu akım Tanrı inancından ziyade bu kurtuluşun insanın kendi çabasıyla mümkün olacağını düşünmektedir. Bunu da halihazırda en iyi sağlayacak aracın teknoloji olduğunu söyler. Hristiyanlığın vadettiklerini bu dünyada teknolojiyle mümkün kılacaklarına inanan Transhümanistlerin kurtuluş inancı bir nevi “teknokurtuluş” olarak isimlendirilebilir (O’Gieblyn, 2021: 72-74; Yeşilyurt M., 2021: 815-

845). Bu bağlamda ünlü fütürist Ray Kurzweil, tekillik kavramıyla anlattığı insanlığın 2045 yılına kadar kendi bedenini aşarak ölümsüzlüğü elde edeceği, tüm acılardan, hastalıklardan böylece sonsuza kadar kurtularak evrimini gerçekleştireceğini öngörmektedir. Ve insanın nihai mutluluğu, kurtuluşu bu dünyada ama dönüşmüş başka bir formda yaşayacağına inanmaktadır (Kurzweil, 2021: 45-59).

Hristiyan ve Transhümanist olan Redding'in İsa Mesih yorumlamasında Transhümanizme temel kaynak olacak yorumlar yaptığı görülmektedir. Ona göre, ilahla bütünleşmek bu dünyada fiziksel var oluş yanında insanın sınırsızlığına da bir delildir. Mesih'in bu dünyada bunu yaşayarak misal teşkil ettiğini düşünür. İnsanın bu duruma ulaşması için var olan bilim ve teknolojiyle potansiyelini ortaya çıkarmasını Mesih'in onaylayacağını düşünmektedir. Transhümanizmi eleştiren Hristiyanların, dönüşümün ve kurtuluşun bu dünyada olmayacağını söylemelerine karşı Redding, İsa Mesih'in dünyayı terk etmekten değil dönüştürmekten bahsettiğini savunur. Dönüşümünde bilim ve teknoloji üzerinden mümkün olduğunu belirterek Transhümanist düşüncenin eskatoloji inancıyla bir zıtlık yaşamadığını belirtir. Hatta bu çalışmaların Mesih'in tekrar gelişi için hızlandırılması gerektiğini söyler. Ona göre geliştirilen her teknolojik uygulama bir muştu gibi düşünülmelidir ikinci geliş için. Bundan dolayı Transhümanizmi eleştirmek yerine bunun umut teolojisinin bir parçası gibi benimsenmesinin daha makul olacağını söylemektedir. Ölümün verdiği umutsuzluğun ancak bu teknolojik dönüşümle aşılabileceği teknolojik tekillik ile ölümsüzlüğe bununla geçilebileceğini ve yeryüzünde cennetin inşa edileceğini düşünmektedir (Redding, 2020b).

3.5.2.3. Hristiyanlıkta Ölümsüzlük Düşüncesi ve Transhümanizm

Hristiyan Transhümanistler için ölümden kurtulup ölümsüzlüğe ulaşma gayreti Tanrı'nın insanlardan istediği bir şeydir. İsa Mesih'i dirilterek bunu göstermiş ve insanlara rehber olarak onu misal kılmıştır. Transhümanist harekette ve Hristiyanlıkta ortak olan bir anlayış ölümün kötü görülmesi ve istenmeyen bir fenomen olmasıdır. Onlar için ölüm, yok edilmesi gereken bir düşmandır ve bunun için onunla mücadele edilmelidir. Çünkü ölüm insanlığa yakışmaz ve onu alçaltır. Ayrıca bu hayatın marazlarla, kazalarla veya herhangi bir felaketle son bulmasına ahlaki bir kızgınlık hissederler (Dağ, 2020: 198).

Tanrı'nın isteği sonucu Mesih'in dirilerek göksel yeni bir bedenle kazandığı bu zaferi Transhümanistler de teknoloji aracılığıyla yeni mekanik formuyla kazanacağını düşünmektedir. Bu zaferi kazanmaları onları dünyaya hâkim kılacak ve kurtuluş sağlanacaktır (Kurt, 2021: 85).

Transhümanizm ölümsüzlüğüne dair çalışma yapan ülkelerden biri olan Rusya da 18. yüzyıldan beri bilimsel arayışlar sürmektedir. Özellikle orada bilim insanlarının bu konuda etkilendiği kişi Ortodoks filozof N. Federov (1820-1903) bilim aracılığıyla insanların ölümsüzlüğe ulaşacağını düşünüyordu. Ona göre insanları barışta birleştirmenin, huzuru sağlamanın tek yolu buydu. Ortodoks Hristiyanlığı sınırlarından ayrılmadan, kusurlu ve natamam insanı iyileştirmeyi, Tanrı'nın isteği ve planının bu yönde olduğu düşüncesiyle anlatmaya çalışıyordu (Karademir, 2021: 273-280).

3.5.2.4. İsa Mesih'in Özellikleri ve Transhümanizm

Hristiyanlık teslis inancıyla temellendirilen bir itikadi hüviyete sahiptir. İsa Mesih "oğultanı" olarak kabul edilen "insan ve tanrı" niteliklerine sahip bir yapıda bulunmaktadır. Hristiyan mezheplerinde görüş ayrılıkları olmakla birlikte buluştukları ortak nokta İsa Mesih'in insanüstü bir yanının bulunması ve Tanrı ile aynı cevherden olması yönüyle göksel bir bedene sahip olması düşüncesidir (Yazoğlu,1998: 259-273).

Tanrısal özelliklere sahip olduğu düşünölen İsa Mesih'in gizli saklı her şeyi bildiğine, hastalıkları (cüzzam, sağırlık, körlük, felçli) iyileştirdiğine, ölüyü dirilttiğine inanılmaktadır (Bakkal, 2020: 66-83). Hz. İsa'nın evlerde neler gizlendiğini bilmesi gibi mucizevi bir olayın bugün teknolojiyle insanlar tarafından da (panoptikon) bilinebileceği teknolojiyi sihir ya da mucize olarak görenlerin elini kuvvetlendirmektedir.

Transhümanist düşünceye bakılınca birçok hastalığın çaresinin bulunması ileri tıp teknolojisiyle (nanoteknoloji, mikrobiyoloji, genomik alan) her geçen gün daha mümkün hale gelmektedir. Onlar bu gelişmeler sonucunda ölümsüzlüğe ve tanrıya daha çok yaklaşılabileceğine ve en sonunda ikisini de aşarak "yeni formun" tam bağımsızlığını ilan edeceği günlerin çok uzak olmadığını düşünmektedirler (Dağdelen, 2021: 36-42).

Hristiyan Transhümanistler yine de din bağlamından uzaklaşmayarak İsa Mesih'in kendilerine rehber olmasından yola çıkarak onun ilahi gücüyle olağanüstü şeyler yaptığını bugünkü insanında bilim, tıp ve teknolojiyi kullanarak bunu pekâlâ yapabileceğini söylemektedirler. Bu tanrısal özelliklerin vasisi olarak ütopyik görünenleri gerçekleştirmek aynı zamanda Tanrı'nın da isteği ve onayladığı bir durumdur. Homo sapiensin mucizesi teknoloji aracıyla çözümler üretmek hatta kendini dönüştürmek ve yenilemektir. Bunların yanında Tanrı'nın fiillerine ortak olmak insanın anlam arayışına da bir destektir. Tanrı dünyada var olan hastalık, açlık ve ölüm gibi insanın, mükemmel bir bedene sahip olmasını engelleyen bu sınırlardan kurtulmasını istemekte ve kendisinin bunu yapmasını beklemektedir. Bir nevi İsa Mesih te göstermek istediği de budur düşüncesi, zorlama tevil gibi görünse de bu ideolojiyle uzlaştırma açısından bakılınca Transhümanist dindarlar için tatmin edici olmaktadır. Bir başka yorumlama da şu şekildedir; hastalıklardan kurtulma ve iyileşme talebi, uzun ömür ve her türlü kemaliyet insanların Tanrı'ya yaptığı dua ritüellerinde daimî yer eden vazgeçilmez imgelerdir. Bunları yine Tanrı'nın verdiği akılla tıp ve teknoloji aracıyla insanın kendisinin yapmaya çalışması, Tanrı'dan dua ile istemekle aynı olduğu söylenmektedir (Yeşilyurt M., 2021: 815-845).

Harari, geçmişte peygamber ve mucizelerinin ve tedavi eden şaman şifacıların yerini bugün cerrahlar ve biyologlar olarak teknolojinin mucizevi işler gerçekleştirdiğine insanlığın bizzat şahit olduğunu söylemektedir (Harari, 2022: 34). Aslında bu akımı destekleyen Hristiyanların düşüncesi genel olarak bu tarz teknolojik gelişmelerin aynı zaman da İsa Mesih'in yeryüzüne gelişini hızlandırmasına yardım etmesi bakımından desteklenmesi yönündedir. Tabiatı kontrol etmek, aşkınlığa varmak ve ölüm realitesine karşı üstünlük kazanmak ise bunu hızlandıracak eylemlerdir.

3.6. Transhümanizmin Ön Habercisi: Bilim Kurgu

Öteden beri tartışma konusu olan “gerçeklik” algısının bundan sonra da “sanal gerçeklik” kavramıyla birlikte gündemden hiç düşmeyeceği söylenebilir. (Ercan, 2019: 115). Bir anlamıyla sanal gerçekliğin temelini, İdealizmin kurucusu kabul edilen Platon'un (MÖ 428/427) mağara metaforundan, Modern düşüncenin babası Descartes'in (1596-1650) her şeyden şüphe duyarak tek gerçekliğin düşünce olduğuna ulaşmasından bağımsız

düşünmemek gerekir (Gültekin T. ve Bahadır, 2018: 47). Baudrillard'ın, simülasyonu gerçek olanın tüm özelliklerine sahip olan sanallık olarak tanımlaması gerçekte yan yana ayırt edilemez yeni bir gerçeklik olgusunun oluşacağını göstermektedir. O'na göre teknoloji ile kurgusal yapılan her şey artık günümüz bireyleri tarafından gerçek evren olarak algılanmaktadır (Baudrillard, 2022: 17-18). Buradan hareketle zihnin algılarla şemalar oluşturduğu göz önünde tutulursa sanal gerçekliğin etki alanının beklenenden daha çok olacağı söylenebilir.

Sanal gerçeklikte ontolojinin yeniden sorgulanması yapılırken epistemolojik yönde ihmal edilmemelidir. Çünkü M. Foucault göre episteme (bilgi) dönemin düşüncesine göre değişim göstermektedir. Bilginin, güç ve iktidardan bağımsız, yansız ve tarafsız olmasının da çok mümkün olmadığını düşünen Foucault şunu hatırlatmaktadır. Yeni dünyada insan ontolojisinin yeniden sorgulanacağından bahsediliyorsa bilginin neliği ve nasıllığının da konuşulması gerekmektedir. Buradan hareketle, neyin bilgi olacağı da ve bu bilginin nasıl yayılacağı da döneme göre şekil almaya başlamıştır (Yıkıncı, 2018: 626-636). Teknolojinin hâkim güç olduğu 21.Yüzyılda en etkili iletişim aracı dijital kanallar olduğu için ister istemez bilgi de anlam da bu mecralarda oluşturularak topluma yayılıyor. Bunu en etkili yapan kulvardan biri hiç şüphesiz film-sinema gibi görsel yapımları içine alan beyaz perdedir. Bunların çeşitleri içinde de bizim konumuz bağlamında ele alacağımız bilim kurgu sinemanın (film) öngörülleri ve bunların insana istedikleri bilgiyi sunmasıdır. Harari 'nin bu konuda ki şu tespiti önemlidir. Ona göre teknoloji veya bilim üzerine yazılan makalelerin, bilgi edinmek için tercih edilmesinden ziyade bu konuları tema olarak seçen bilim kurgu filmlerinin (Matrix, Black Mirror Westworld ve Her vs.) daha çok rağbet görmesi anlamlı bir eylemdir (Harari, 2018: 227). Filmlerin olguları anlamlandırması, güçlü kurgulamalarla geleceği öngörebilmesi insanları etkilemesi için yeterli bir sebep gibi durmaktadır. Bilim kurgu hem ütopyik hem de distopyik konuları işleyen, gerçeklik-sanallık çerçevesinde geçmiş bugünü ve geleceği aynı anda beyaz perdeye yansıtan, hayallerin teknolojinin gücüyle en iyi şekilde perdeye aktarılmasıdır. Bilim kurgu yoluyla geleceğin nasıl olacağı hakkında ki hayali senaryoların zaman içinde görülmeye başlanması insanlarda kurguların gerçekliğe dönüşebileceği inancını pekiştirmektedir. Bilim kurgularda genel konu, yaşamın iyileştirilmesi ve ölümsüzlük

üzerinden süper güç ve zekaya sahip Cyborg betimlemeleridir. İfadelerde yer alan tanrısal çağrışımlar ana tema olarak okunabilir (Demir S.T., 2021: 49-61).

Yönetmenliğini Wall Pfister'in üstlendiği Transcendence filmi R. Kurzwell'in "teknolojik tekillik" adını verdiği zihnin makineye aktarımıyla elde edilen üstünlüğü konu edinen bir bilim kurgu filmidir. Filmde biyolojik evrimin son bulacağı teknolojik dönüşüm insan için yeni bir evrim olacağı anlatılmaya çalışılmaktadır. Dr. W. Caster karakteri evrenin gizemini merak eden bir bilim adamıdır. İnsanların bu yeni evrim fikrine verdikleri tepki Dr. Caster için düşmanlar oluşturmuş ve onu teknoloji karşıtlarının hedefine oturtmuştur. Bu alanda çalışma yapan bilim insanlarını öldürmeye başlamışlar ve Dr. Caster'in de polonyum zehirlenmesine maruz bırakarak bir aylık ömrü kalmasını sağlamışlardır. O bu süre zarfında zihnini kuantum bilgisayara yükleyerek dijital olarak yaşamına devam etmeyi istemektedir. Bilincini aktarmayı başarır ve iki sene içerisinde Dr. Caster'in zihni yapay zekâ ve nanoteknoloji desteğiyle inanılmaz teknolojiler geliştirir. Bu gelişmeler arasında kendini yenileyen malzeme ve dokular, hastaları tedavi ederek zihinlerine hâkim olmaya kadar gitmektedir. Bundan öte nanit adı verilen nanorobotlar tüm atmosfer sistemi ve akarsularla Dünya'ya yayılır. Bu robotlar Dr. Caster'in zihninin küçük parçaları gibidir. Bununla doğaya müdahale edebilmekte ve değiştirebilmektedir. Bu durumun korkutucu boyuta doğru gittiğini düşünen iş arkadaşı ve eşi, Dr. Caster'in zihninin bilgisayara aktarmanın onun eski halinden farklı olduğunu ve bu aktarımın bir hata olduğunu düşünmeye başlarlar. Çok güçlü olan bu sistemin sonlandırılmasını düşünürler. Ve bu programı kaldırmak için başvurdukları virüs onu ortadan kaldırır fakat Dünyada ki tüm elektriğin de kesilmesine sebep olur. Filmin sonunda aslında Dr. Caster'in yaptıklarının ekosistemi korumak olduğu anlaşılır ve virüsün kaldıramadığı doktora ait hiper yapay zekanın bir parçasının doğada olduğu görülür.

Ex Machina, Alex Garland'ın yazıp yönettiği bilim kurgu filmidir. Film, insan bilinci, teknolojinin ilerleyişinin getirdiği etik sorunlar ve yapay zekanın insanlık üzerindeki etkilerini sorgulayan bir temaya sahiptir. Filmin kurgusu Nathan'ın ürettiği Ava isimli kadın robotun kendine ait bir bilince ve farkındalığa sahip olup olmadığını test etmek için Nathan'ın firmasında çalışan yetenekli bir programcı olan Caleb'i atölyesine çağırması etrafında şekillenir. Caleb'in Ava ile bir camın arkasından yaptığı Turing testi film

boyunca izleyicinin zihnini meşgul eden bir çatışmayı başlatır. Filmde kadının ve erkeğin toplumdaki rolü ve kimlik algıları gibi konulara değinmesiyle izleyiciyi düşündüren bir hikâye aktarılır. Filmde geçen olaylar sınırlı bir mekânda yoğunlaşır ve bu minimalist mekân tasarımı, izleyiciyi olayların içine çekmekle birlikte yapay zekanın insan doğasıyla etkileşimini vurgular. Nathan'ın Ava üzerindeki kontrolü, Caleb'in manipülatif kişiliği ile bu deneydeki rolü ve Ava isimli kadın robotun duygusal zekâsı teknolojinin etik boyutlarını sorgulamamıza neden olur. Özenle seçilmiş müzik yardımıyla filmde atmosfer güçlendiriliyor ve izleyiciyi derin bir düşünce yolculuğuna çıkarıyor. Alex Garland'ın yönetmenlik becerisi, sahneler arası gerginliği de dinamik tutarak seyircinin filme bağlı kalmasını sağlıyor. Özel efektleriyle de dikkat çeken Oscar ödüllü “Ex Machina” ustalıklı yazılmış senaryosu ve derin anlam katmanları ile bilim kurgu sinemasının önde gelen eserlerinden biri olarak öne çıkar.

Altered Carbon filminde zenginlerin ayrıcalıklı bir sanal gerçeklikte yaşamına tanık olunmaktadır. Ölümsüzlüğü maddi olarak elde etmiş “meth” denen zenginler bu sınıfı oluşturmaktadır. Laurens Bancroft karakteri işte bu ultra zenginlerden biridir. Bilincini bir uyduya kopyalamış olan Bancroft ölüm geldiği anda bilincini başka bedene kopyalayarak yaşamına devam etmektedir. Ailesi de aynı şekildedir. Filmde dini inancı olan insanların bu duruma karşı çıktığı gösterilmektedir. Doğal süreçte ölmek ve Tanrı'nın buyruğuyla dirilme inanışına bu durumun uymadığını düşünürler. Bu anlamda insan olmanın gereği ölümlü olmaktır inancıyla eylem ve protestolar yapmaktadırlar. Tabi burada tek sorun ölümsüz olmak değil buna sadece belli insanların ulaşabilmesi ve istedikleri bedende yeniden yaşamaya devam etmeleridir.

Upload filmi 2033 yılını konu alan bir filmidir. Hep genç kalmak ve sonsuza kadar yaşamak isteyenlerin sanal bir dünyada yaşamlarını ele almaktadır. Bu sanal dünyada bütçelerine uygun kasaba adı verilen yerleri satın alınmakta ve burada eğlenceler, aktiviteler yapılmaktadır. Standart üstü istekler olursa ayrıca ödeme yapılması gerekmektedir. Nathan karakterinin ölümü üzerine onun yükleme işlemini maddi durumu çok iyi olan kız arkadaşı Ingrid yapar. Nathan'ı çok seven kız arkadaşı ona pahalı ve lüks bir yer olan Lakeview'e yükletir. Bu sanal kasabaların melek adı verilen müşterilerle ilgilenen temsilcileri vardır. Nathan'ın meleği yükleme işlemi sırasında zihnindeki

hatıralarda bazı hataları görür. Yükleme sırasında hasar gören bu anılar aslında Nathan'ın ölümüyle ilgili ipuçları barındırmaktadır. Yaşanmaz hale gelen dünyada sadece fakir insanların kaldığı zenginlerin yüklendiği bu sanal gerçeklik onlar için bir nevi güvende oldukları yerdir. Dünya yaşanır hale geldiğinde yeniden orada yaşamak için de ayrıca indirme programları da mevcuttur.

Blade Runner, Philip K. Dick'in *Do Androids Dream of Electric Sheep?* adlı romanından uyarlanan bu sinema, bilim kurgu ve neo-noir türünün klasik bir örneğidir. Film görsel ve ışıklandırmalarla titizce desteklenmiş ve bu şekilde ortaya konulmak istenen distopik şehir kavramı başarıyla yansıtılmıştır. İnsanlık ve kimlik kelimeleri replicantlar ile sorgulamaya açılmıştır. Replicantların yaratıcılarına karşı duyduğu hisler ile yaratılışa vurgu yaparak replicantların duygulara sahip olma olasılığı felsefi bir tartışmaya sunulmuştur. Transhümanizm ve robot çalışmalarının temel problemlerinden birisi olan ölüm kavramına elbette burada da yer verilmiş; replicantların sınırlı yaşama sahip olması üzerinden geçmişe ve ölümlülüğe atıf yapılmıştır. Yüksek teknoloji, gelişmiş bir şehir olmasına rağmen Los Angeles, film boyunca hep karanlık ve kasvetli bir görüntünün altındadır. Çevre ve hava kirliliğinin yoğun olarak hâkim olduğu bu bölgede, toplum da fazlasıyla girift bir yapıda gösterilir. Teknolojinin bir toplumu nasıl çökme eşiğine getirdiğine vurgu yapılarak şu an hayal edilen ütopyik teknoloji çağının aslında hiç iç açıcı olmadığı görüşü lanse edilir. Replicantların yaratıcıları tarafından kendilerine biçilen amacı kabul etmeyip dünyaya kaçmaları "blade runnerların" ortaya çıkmasının temel nedenidir. Fakat burada replicantların duyguya sahip olması, onların öldürülmesinin ahlaki olup olmadığının sorgulanmasına yol açar. Tamamen kod ve makine sisteminden oluşan robotların insanların nazarında böyle bir sorgulanmaya açılması ise filmdeki çatışmaların temelini oluşturur ve derin bir felsefi tartışmayı da beraberinde getirir. Sonuç olarak aslında gerçek yaşamımızda karşı karşıya kaldığımız felsefi sorunlar, filmde yanlı bir şekilde işlenmiş ve geleceğin olası Transhümanizm gibi yüksek teknolojilerle fazlasıyla kötü bir aşamaya evrileceği ön görülmüştür. "Blade Runner", görsel içeriği, filmin ahengi ve derin tematik bölümleriyle, sinema tarihinin en etkili ve ilham veren eserlerinden biri olarak kabul edilir. Ölüm, kimlik gibi temel kavramları sorgulatmasıyla da felsefe camiasında birçok etik problemin tekrar gündeme oturmasını sağlamıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İNSANIN ÖLÜMSÜZLÜK ARAYIŞI OLARAK TRANSHÜMANİZM İNSAN İÇİN BİR İMKÂN MI YOKSA BİR TEHDİT Mİ?

Bu bölümde ölümsüzlük arayışı içinde olan Transhümanizmin bu süreçte neler yaptığı ve bu arayışta ortaya çıkan imkân ve tehditler ele alınacaktır. Çünkü Transhümanizmin en kuvvetli yönü olan teknolojik gelişmeler; insanda hem hayranlık, mutluluk (imkân) hem de tedirginlik ve endişe (tehdit) oluşturmaktadır.

4.1. Transhümanizmde Ölümsüzlük Arayışının İmkân Boyutu

Ölümsüzlük arzusunun insanlık doğasına derc edildiği inancı ve kadim geçmişi Transhümanizm felsefesinin anlaşılmasına önemli bir katkı sağlamaktadır. Fakat Transhümanistlerin ölümsüzlük düşüncesini soyut düzlemden somut alana çıkarmak istemesi onu farklı bir konuma oturtmaktadır. İnsan biyoloji ve fizyolojine dair radikal değişim girişimleri bilhassa dini çevrelerle karşı karşıya gelmesine sebebiyet vermektedir. Dünyada ölümsüzlüğün olması Müslüman akaidiyle örtüşmemektedir. Transhümanist düşünce ise ölümsüzlüğe bu dünyada dijitalleşmeyle ulaşılabileceğini iddia etmektedir. Bu bağlamda ölümsüzlüğün pratik olarak mümkün olup olmamasında bir uzlaşma olmadığı için dikkatimizi ölümsüzlüğe ulaşma sonucuna değil ölümsüzlüğe ulaşmak isterken nelerin gerçekleştiğine yani sürece odaklamak daha iyi bir seçenek olabilir. Müslümanların dijital süreçte evrensel bir anlamın içine dahil olması için sürecin imkanlarını görerek üretkenliğe (bilimsel-teknik), tehditlerini görerek tedbir almaya yönelmesi olumlu bir tavır olarak değerlendirilebilir.

Teknolojiye pozitif ve negatif değer, amacına göre insan tarafından yüklenmektedir. Teknoloji üretilirken yarar ve zarar öğeleri ayrıştırılmadan insanın inisiyatifine sunulmaktadır. Bıçak üretilirken keskinlik sıfatı ondan ayrıştırılmaz. Ayrıştırılırsa o bıçak olmaz. Onu bıçak yapan o sıfattır. İnsan bıçak ile ne yapacağına karar vererek ona

pozisyon belirlemektedir. Bu açıdan risk ve imkânı iç içe geçmiş teknolojiye, teknofobik ve teknofil yaklaşımdan ziyade dengeli bir yaklaşım esas alınması makuldür. Bugüne değin bilimsel gelişmeler için hayvan deneyleri hep kullanılmıştır. Denek olarak insan yerine hayvan tercihi istenilen bir durum olmasa da bu, insan açısından olumlu bir tercihtir denilebilir. Teknoloji ilerledikçe hayvanlar yerine kültürlerin, sentetik maddelerin kullanılması da tüm canlılar açısından iyi bir gelişme olarak düşünülebilir. Görüldüğü gibi fayda ve zararın iç içe geçtiği bir durum söz konusudur. İnsan daha iyiye ulaşmak için bazen istemediği durumları da göğüslemek zorunda kalabilmektedir (Kabakçı ve Odabaşı, 2004: 19-26).

Transhümanizm düşüncesinin desteklediği ve ürettiği teknolojide de aynı felsefe geçerlidir. Teknolojiyi kullanma amaçlarını açıklayan, içlerinde A. Sandberg, M. More, N-Vita-More, B. Staring, D. Pearce, H. Wagner ve N.Bostrom gibi isimlerin bulunduğu uluslararası Transhümanist bir grup 1998 yılında bir deklarasyon (bildirge) yayınlamıştır (<https://www-humanityplus-org.translate.google/the-Transhümanist-declaration?> 2016-2023).

Bu Transhümanist bildirmede (humanity +); İnsanın aciz ve eksik biyolojisiyle ilerleyen teknolojiden çok etkileneceği, buna karşı koyabilmesinin de ancak potansiyelinin fiziksel ve bilişsel artırılmasıyla mümkün olacağı yer alır. Bunun içinde güç ve potansiyelini açığa çıkarabileceği iyileştirilmiş ortamların oluşturulması gerektiğine vurgu yapılır. Ayrıca bu süreçte oluşabilecek riskler hesap edilerek gerekli tedbirlerin alınması ve sosyal bir düzenin oluşturulması, sağlığın korunması, acıların azaltılması, sadece insanın değil diğer canlılar için de , yapay zekâ ile oluşacak tüm bilinçlerin mutluluğunu hedefleyerek geniş bir özgürlük alanı hedeflenmektedir. Kendi yaşamları adına özgür seçime, ileri derece tekniklerin kullanımına, yaşam uzatma işlemlerine, kriyojenik işlemlere, üreme seçilimine, her türlü iyileştirme ve değişime destek vererek bunları sağlayacaklarını bildirmişlerdir.

Transhümanist fikirlere katılıp katılmamak insanlar için bir tercihtir. Fakat her geçen gün alanını daha da genişleten teknolojiyle bu kadar hemhal olup bu felsefeden uzak bihaber hayat sürdürülebileceğini düşünmek biraz hayalperestlik gibi durmaktadır. Bu saikle

çalışmamızda objektif bir tavırla durum değerlendirmesi yapıp bazı imkanları ele almak ve alanyazına bir katkı sağlamak arzusundayız.

Bu imkanlardan bazıları aşağıdaki gibidir;

1- Bir düşüncenin olumlu/olumsuz yönlerini tespit etmek aynı zamanda bir imkandır. Çünkü bu tespit yeni alternatiflerin kapısını aralayarak insanlık mirasına yeni fikirlerin eklenmesine ve zenginlik katmasına sebep olabilir. İlmî sahalarda bazı konular hakkında sadece olasılıklar üzerinden konuşulması da bilinen bir vakadır. Sunulan öneriler zaman sonra bir bilim adamının ilhamı olabilmektedir. Bu bağlamda Transhümanizm gibi bir düşüncenin çıkması, ölümsüzlük için çalışmalar yapması bilim dünyası için bir imkân olarak değerlendirilebilir.

2- İmkân ve tehditleri birbirine yakın olan bir olgunun tamamen olumsuz olarak itham edilmesi doğru bir yaklaşım olmayabilir. Bir düşünce sistemi tüm boyutlarıyla değerlendirilse dahi değişimin dinamik olduğu evrende sonuçlar beklenenin aksine dönebilir. Yani ölümsüzlük arayışı bugün değerlendirildiğinin aksine iyi bir yaşamın kapısını da açabilir. Şu an ki yaşam standartlarına bakıldığı zaman bilhassa sağlık, iletişim ve üretim alanındaki teknolojik ilerlemeler insanlık adına ümit vericidir. Gündelik yaşam alanına dahil olan akıllı-otomat araçlarının kullanım oranının ve memnuniyetinin yüksek olduğu, toplumlarda rahatlıkla gözlemlenebilir. Aynı zamanda Transhümanizm düşüncesinin desteklediği bileşenler içinde yer alan tıbbî uygulamaların birçoğu imkân boyutunda değerlendirilebilir. Bu alanda; biyonik uzuvlar, kalp pilleri, zihni ve bedeni güçlendirici vitamin ve destekler, yaşam destek üniteleri gibi çok sayıda örnek verilebilir. Aynı şekilde otomat sistemlerinin kolaylaştırıcılığı ve internet tabanlı işlemlerin hızı ve çeşitliliği de birçok fayda içerdiği söylenebilir. İnsanın iradesizliği sonucu oluşabilecek tehditler sadece bu konu bağlamında değil başka durumlar için de muhtemeldir.

3- İnsan karşılaştığı yeni bir durum karşısında ilk olarak refleksif bir davranış gösterebilmektedir. Geçmiş zaman içinde görülüyor ki insanda, ilk defa karşılaştığı yeniye karşı bir direniş ve eleştirel bir tavır çoğunlukla olmuştur. Alışıl gelmiş bir düzenden (ki bu düzenin nasıl olduğu hiç önemli değil) yeni bir düzene geçmek sancılı ve zor bir

süreçtir. Bu sebeple, farklı kulvarlarda olsa da peygamberlere, filozoflara, devrimcilere verilen ilk tepki ile teknolojik, bilimsel gelişimlere gösterilen tepkinin alt metninde yatan aslında “alışkanlıklardan vazgeçmek istememek” güdüsü olduğu sonucuna varılabilir. Ayrıca bilinmezliğin verdiği korku ve korunma duygusu da o anda aktifleşebilmektedir. Zaman geçtikçe bu tepkisel tavır daha makul zemine doğru yaklaşabilmektedir. Örneğin 1978 yılında İngiltere’de dünyaya gelen ilk tüp bebeğe o gün verilen tepki (yaratma fiili) bugün değişmiş ve Müslüman ülkeler de dahil dünyanın çoğu yerinde olumlanan, cevaz verilen tıbbi bir uygulamaya dönüşmüştür. Matbaa, televizyon, radyo hatta hoparlör de aynı tepkisel tavrılara maruz kaldığı bilinmektedir (Kaku, 2023: 241-242).

4- Sonuca değil de sürece odaklanarak süreci fırsata çevirmek imkân olarak değerlendirilebilir. Transhümanizm, teknoloji yoluyla ölümsüzlüğe ulaşabileceğini iddia etmektedir. Transhümanist düşüncede ölümsüzlük isteği sebep, ölümsüzlüğe ulaşmak sonuçtur. Sonuca ulaşmasını sağlayacak olan vasıta da teknolojidir. Sonuca ulaşmak için ortaya konan tüm teknolojik çabalar ise süreç içinde sayılabilir. Transhümanizmin dijital ölümsüzlük hedefini kabul etmemek, sizin bu hedefe doğru ilerleyen teknolojik sürecin dışında kalacağınız anlamına gelmemelidir. Bugün kullanılan tüm makinelerden (ulaşım, iletişim, ev aletleri) vazgeçip ilkel bir yaşama dönmek üzerine yeni kuşağa anket çalışması yapılırsa sonuç ne olurdu? Bu kadar genel bir sorudan ziyade sadece “akıllı telefon yerine tuşlu telefonu kullanmak” fikrine verilecek cevap şümule yayılabilir. Bir ürün, yaygınlaşarak kullanımda vazgeçilmez bir konuma yerleştirilmişse, onun artık zamanla toplumun normal haline gelmesi muhtemeldir. O normalin nasıl iyiye kanalize edileceği de insanın iradesi nispetiyle mümkündür. Bu süreçte sadece tüketici konumda kalmak, sihirli bir atmosferde büyülenmiş gibi davranmak yerine, üretici konuma geçip bilinçli tavrılarla lehte bir durum oluşturulabilir.

Önünüze koyduğunuz nihai hedefe ulaşmaya kadar ortaya çıkacak ürünler dünyaya iyi anlamda katkılar sağlayabilir. Şöyle düşünülebilir, önünüze cennet hedefi koyduğunuz zaman oraya ulaşıp ulaşmayacağınıza dair kesin bir cevabınız yoktur ama o yoldayken çok güzel işler ortaya çıkarabilirsiniz. Başka bir bakış açısıyla şunu da belirtmekte fayda vardır. Bugün teknolojiyi kim üretiyorsa onun hedefleri doğrultusunda lehine süreç işlemektedir. Sadece kullanıcı olduğunuz bir sistemde tüketim dışında başka bir anlam

üretmek zor gözükmektedir. Bu sebeple üretim ve teknolojik süreçte aktif rol almak (eğer ki eleştiriyorsanız) sonucu da değiştirme gücüne sahip olmanızı sağlayabilir.

5- İnsan sağlığı için yapılan tıbbi uygulamalara tarih boyunca dinlerin ve sağ duyunun olumlu yaklaştığı söylenebilir. Transhümanizmin insan fizyolojisini iyileştirmeye yönelik hedeflerinden önceki bölümde bahsedilmişti. Bugünkü ve gelecekteki teknolojinin birçok hastalığı tedavi etmek istemesi özellikle tıbbi gelişmeleri müspet anlamda etkilediği görülmektedir. En muhafazakâr ve geleneksel grupların dahi insanın tedavi edilmesine karşı çıkmadığı bilinmektedir. Daha çok tartışılan cihet teori kısmından ziyade pratikte nasıl bir yol izleneceği sorunu olarak görülmektedir. Pratik sahada olumlu sonuçların elde edilmesi ve belli bir zamanın geçmesiyle (yeninin kabulü) tatmin duygusu oluşmaya başladığı düşünülebilir. Bununla birlikte birçok tıbbi uygulama zamanla hem zihinsel hem de eylemde kabul aşamasına yavaş bir süreçte geçebilmektedir.

Transhümanizmin desteklediği yaşlanan ve işlevsizleşmeye başlamış uzuvların yerini sentetik olanla değiştirilmesi insanın biyonik halde de yaşayabileceğini göstermektedir. Biyolojik bozulmaların bu tür değişimlerle düzeltilebilmesi insanlık adına imkanlardan görülebilir. Hücre düzeyinde yapılan müdahaleler, yine bu kapsamda değerlendirilebilir. Genel olarak din, toplum ve sağduyu; gençliğin ve sağlığın olumlanıp ikisinin kıymetinin çok iyi bilinmesine salık verir. Ters okuma yapıldığı zaman yaşlılığın ve hastalığında çok ta arzu edilen bir durum olmadığı sonucuna ulaşılabilir.

6- İnsan biyolojisinin değişimine (evrimi) bilinçli yapılan müdahaleler tesadüfi gelişimden daha kontrollü ve planlı olmasını sağlayabilir. Kontrolünün doğru bir şekilde yapılması insan için bazı imkanlar oluşturabilir. Transhümanist düşüncenin temelinde Darwin'in evrim kuramının olduğu düşüncesi var olmakla birlikte esasen bu maddeyi evrim tartışmalarından bağımsız olarak ele almak arzusundayız. Zamanla şekillenecek teknoloji evreninde bugün bilinen insanın değişmeden kalması mümkün gözükmemektedir. Çünkü insan çevresiyle (doğa-toplum) uyum sağlayarak (adaptasyon) hayatta kalmaya çalışmaktadır. Bu adaptasyonun mahiyetini bugünden öngörmek zordur. Transhümanistlerden bazılarının (Vinge, Kurzweil, Harari) öngördükleri zamanda (2030, 2070 ve 2100) insanın dijital evrimi yaşayacağı iddiası önemlidir (Harari, 2022: 36; Çağatay 2019: 231-242). Çünkü bugünkü teknolojiyi elinde tutan, gelişmesine yön veren

insanların çoğunluğu Transhümanist düşünceye sahiptir. Teknofobik tavır içinde olanların dahi farkında olmadan bu sistemin içine dahil olacağını düşünmektedirler. Özellikle kent yaşamını tercih edenlerin dijital evrenin ilk sakinleri olması muhtemeldir.

Bir dönüşümün habercisi de 2000 yılına ergen olarak girenleri kapsayan C kuşağı isimlendirmesidir. C kuşağı dijital ortamlarda kalma sıklığı, dijital araçlara sahip olma ve kullanma ile ilişkilendirilen yeni bir nesil olarak değerlendirilmektedir. C kuşağı isimlendirmesi; connect (birleştirmek, bağla(n)mak), communicate (bildirmek, iletişim kurmak) ve change (değişim, değiştirmek) kelimelerini ifade etmek için kullanılmaktadır. Bir nevi zorunlu bir dönüşümün başladığı yerde bunun farkında olarak kontrollü, optimist geçişlerin sağlanması mümkün olabilir. Kontrolsüz geçişlerin bir takım psikolojik rahatsızlıklara yol açma ihtimali de bulunduğu söylenebilir. Dijitalleşmeyle yeni yeni tanımlanan psikolojik rahatsızlıklar (nomofobi, siberhondrik, dijital amnezi, phubbing) bu süreçte ortaya çıktığı görülmektedir (Küçükvardar, 2019: 54-70).

7- Ölümsüzlük arayışının imkânlarıyla ilgilenmek daha çok ürün elde edilmesini sağlayabilir. Bugüne kadar insanlığa kurtuluş ve mutluluk vadeden ideolojilerin olumsuz yönleri kadar olumlu yönlerinin de olduğu bilinmektedir. Her çıkan yeninin sadece menfi yönlere sahip olduğunu iddia etmek doğru bir yaklaşım olmayabilir. Esasen kötülük ve zarar oranı yüksek olan bir düşüncenin, muhatapları tarafından zamanla sosyal hayattan uzaklaştırma ihtimali de bulunmaktadır. Bu sebeple bireylerin bir olgunun hangi yönünü ön planda tuttuğu önemlidir. Tehditi doğru tespit ve doğru eylem ile imkana çevirmek (şer olanı hayra) bir mümin içinde mümkün bir sahadır. Bir müntesibin bilhassa dininin sabitelerinde temkinli durması elbette beklenen ve istenendir. Fakat bilimsel ve teknolojik gelişmeleri zamanın ruhunu anlayarak te'vil etmenin de Müslümanlar ve insanlık için daha faydalı kapılar açabileceği iyi bir seçenek olarak değerlendirilebilir.

8- Bugün Transhümanizme yöneltilen eleştiriler ve tehdit algısı şu an ki ahlak ve sosyoloji anlayışından kaynaklanabilir. İnsan, “düşünce sistemlerini” doğal olarak kendi inancı, toplumsal yapısı ve dünya görüşü üzerinden değerlendirmeye tabi tutmaktadır. Bilimsel inanç sahası da aynı değerde etkiye sahiptir. Antik Yunan’dan başlayıp bugün kuantuma kadar dönüşüm geçiren evren kuramları, insanların Tanrı, yaratılış fikirlerini de etkileyip şekillendirdiği bilinmektedir (Unat, 2020: 1-13).

Din ve kültür, toplumların varlık sınırlarını belirleyebildikleri en güçlü fenomenlerdendir. Bu sebeple varlığına tehdit unsuru olarak algıladığı olgulara cephe alarak savunma oluşturması anlaşılır bir durumdur. Fakat yüzyıl sonra bugünün sosyolojisi nostalji olarak kaldığında şimdi tehdit sayılan çoğu teori tehdit olmaktan çıkabilir. Birkaç yüzyıl önceki insanların yaşamının şu an ne kadar nostaljik görüldüğü ve o günden bugüne değerlerin, algıların nasıl değiştiği de görülmektedir (Harari, 2022: 61).

Transhümanizmle insanlığın yok olacağı endişesi üzerinden bir durum değerlendirmesi yapmak gerekirse; tarih şahittir ki insanın hem kendi türünü hem başka canlıları yok etme konusunda sicili oldukça kabarıktır. Sadece II. Dünya Savaşı'nda (doğrudan ve dolaylı) ölen insan sayısı elli milyonu geçmiştir (Gözcü, 2007: 377). İnsanın her ne kadar geliştirme, üretme kapasitesi varsa; yok etme, bozma da onun özellikleri arasındadır. Dijitalleşmeyle insan türünün tehlikeye gireceği görüşüne bu minvalde bakıldığında yok etmekten ziyade dönüştürme eyleminin ön plana çıktığı görülebilir. Transhümanistler bu dönüşümün, dış dünyadan başlayıp sonra insana yayılan bir dijitalleşme şeklinde olacağını söylemektedir. Onlara göre, insanın farklılaşması ve yeni normallerin şekillenmesi yeni toplumsal düzeni meydana getirecektir. Yine bu akıma göre, bugün kabul edilen birçok doğrunun o evrende hiçbir geçerliliği kalmayacağı, ilk çağ insanı ile modern insan arasında ki fark kadar sarihtir. Gelecekte dijital etik ile bugünkü etik arasında ki tek ortak nokta ise evren sakinlerinin “Düzeni ve mutluluğu için ortaya konulan ilkeler”, olmaktan öteye gitmeyeceği iddiaları arasındadır (Harari, 2022: 41-54).

9- Sanal ortamda fiziksel sınırları aşmak muhtemel başarılar getirebilir. Beyin sapında yer alan retiküler korteks insan uyusa da arka planda çalışmaya devam eder. Yeni olan şeylerin kaydını alır ve sürekli tetiktedir. Bilinci aktif tutar. İnsan hayal kurduğunda veya hedef belirlediğinde (açık ve net olması şartıyla) bu sinir ağı o gün içinde (o kişi unutsa dahi) o hayale ve hedefe doğru algıları çalıştırmayı sürdürür. Hayal, insanın fiziksel ortamlardan bağımsız uçsuz bucaksız özgürce gezdiği alemlerde müşahede ettiği tüm imgelerdir. İslam filozofu Kindi'nin “tasavvur gücü” dediği (Uysal, 2013: 1-13) hayalin, rüyadan farkı otokontrolün insanda oluşudur. Retiküler korteks içinde önemi budur. İnsan hayal ile hedef belirleyebilir ve bilincini bu yöne doğru aktifleştirebilir. Bu da onun yaratıcı gücünü tetikleyebilir (Bıyıklı ve Gülen, 2018: 1273-1276). Bu sıralananları en iyi

yapacağı yerin de “sanal ortamlar” olduğu söylenebilir. Sosyofobik engeller potansiyeli yüksek bireylerin gerçek dünyada silik kalmasına yol açabilmektedir. Özellikle dijital alan bu rahatsızlığı yaşayan bireyler için fırsatlarla dolu bir evrene dönüşebilir. İnsanlar karşısında konuşamayanlar o evrende tahminlerin ötesinde ürünler geliştirebilir, üretebilir hatta ticaret yapabilir. Kurduğu hayalleri bulunma hissiyle daha da genişletebilir ve kendini gerçekleştirebilir. Gerçek dünyanın sınırlarının aşıldığı bu evren bir nevi zihinde var olan hayal evreninin izdüşümü gibidir. Bu da onun gibiler için çok büyük bir imkandır. (Geriş ve Tunga, 2020: 261-282).

10- İnsan bedeninden uzuvlarını kaybetse de “benlik” devam etmektedir. Bir eksiklik söz konusu değildir. Aynı şekilde bedende işlevini yapamayan organların yerine yerleştirilen protezler, biyonik uzuvlar o kişiyi benliğinden koparmamaktadır. Bedensel yenilenme ve güçlendirme söylenenin aksine insanı zihinsel ve ruhsal daha özgüvenli ve başarılı hissetmesine yardımcı olabilir.

11- Fizyolojik ve biyolojik yapısıyla zayıf olan insanı teknoloji vesilesiyle güçlendirmek imkanlardan sayılabilir. İnsan tarih boyunca zayıf bedenini kendi döneminin şartları ile korumaya ve güçlendirmeye çalışmıştır. Tehlikeler çoğaldıkça daha çok koruma alanları, teknikleri icat etmiştir. Sanayileşmeyle birlikte doğayı mekanik dönüştürmeyle değiştiren insan, kendini eskiye nazaran daha çok kazalara (ulaşım ve taşıma araçları, fabrika çalışma ortamları, kimyasal üretim) zihinsel ve bedensel hastalıklara (küresel salgınlar, kimyasal ve petrol kimya endüstri) maruz bırakabilmiştir (Dereli ve Şahinoğlu, 2020: 28-39). Bu sebep sonuç ilişkisinde kırılğan olan biyolojisi daha da zayıflamıştır. İnsanın bu acziyetine nazaran tıp-teknolojisi daha çok artmış ve güçlenmiştir. Önceleri farmakolojik olarak daha sonra da doğrudan bedene uyumlu protezlerle iyileştirmeler yükseltilmiştir. Bugün biyonik kol-bacak, yapay iç organlar ile insan eksikliklerini gidermeye çalışmaktadır. Biyo-teknolojide hücre transferleri ve genetik şifrelerin aşılması, genetik hastalıkların iyileştirmesinin habercisi olarak kabul edilebilir. İnsanda var olan bu bilme ve keşfetme merakı, müspet anlamda kullanıldığı müddetçe imkanlar daha çok açığa çıkabilir (Çavuş, 2021: 177-187).

12- Uzaklık ve zaman, sanal dünyada engel olmaktan çıkabilmektedir. Mutlak zaman teorisinde canlının var olması, uzay ve zamanda yer almasıyla ifade edilmekteydi. 1905'te Einstein'ın ortaya koyduğu görelilik teorisiyle bu algı zayıflamaya başlamış, kuantumla belirsizlik ve dolanıklılık onların yerini almıştır (Işıklı, 2015: 99-119). Bugün zaman-mekân algımız, VR (sanal gerçeklik) ile yeni bir ivme kazanmaya başladığı söylenebilir. Bir nevi sanal dünyada fiziksel sınır ve mutlaklık anlayışı da boyut değiştirmeye başlamış gibidir. İnsan hiç yorulmadan dünyanın bir ucuna saniyeler içinde gidip gelebilmekte, eşzamanla birçok işi aynı anda yapabilmektedir. Bu teknolojiyle çok sayıda kişiyle (yerli-yabancı) mesafe kavramını sıfırlayarak iletişime geçebilmekte, bir birey olarak dertleşebilmekte, tartışıp bilimsel teoriler üretebilmektedir. Sevdikleriyle görsel ve işitsel iletişimi istediği, planladığı zaman ve mekânda yapabilmektedir (Bingöl, 2018: 44-54). Fizik evrenini aşmanın imkanlarından bir diğeri de gündelik yaşamın kolaylaşması olduğu söylenebilir. Mobil üzerinden saniyeler içinde halledilen ödemeler, alışverişler ve çeşitli eğitim programlarına interaktif katılım, sağlık yardımları gibi daha birçok başlık bu kolaylıklardan sayılabilir. Bilhassa gitgide insan ve insan kaynaklı araçların çoğalmasıyla adeta kaosu andıran metropollerde saatler sürecektir işleri saniyeler içinde halletmek hem zaman açısından hem mental hem de fiziksel dinginlik yelpazesinde büyük bir imkân olarak görülebilir.

13- Sanal gerçeklik "ben" imgesini başka bir düzeye taşıyabilir. İnsanın fiziki varlığı sınırlarla yaşarken ruhu ise hep aşkın olanın peşinde gezinip durmaktadır. Hayal ve rüyalarda edindiği tecrübeyi bugün sanal dünyada gerçeğe en yakın şekilde yakalamış olma ihtimali ondaki bu aşkın olma arzusunu daha belirginleştirebilmektedir (Ercan, 2019: 115-135). Çoğu dini, felsefi ve mitos anlatılarında üst anlam arayışı içinde dolaşan bir "ben" karşımıza çıkmaktadır. Beden elbisesine sığmayan bu "ben" bugünde yine kendine yeni tanımlar yeni anlamlar kazandırma peşinde çabalayıp durmaktadır. Hep var olan ama Rönesans sonrası somut şekilde belirginleşen bu arzu sanki şu an ki evrenini de değiştirerek yeni bir varoluşun içine girmeye çalışmaktadır. Bu yeni evreninde (mobil-dijital yaşam) deneyimleyemeyeceği bir alan neredeyse yok gibidir. Ve zamanla bu sanallığa artı olarak tensel his duygusu için üretilmiş olan özel giysiler eklenmesi artırılmış gerçeklikle (VR) üst seviye bir algı oluşturması muhtemeldir.

Yeni evreninde öncelikle istediği kişiliğe bürünmesi ve özgürce bu evrende muhataplarını kendinin seçebilmesi “özgür ben” için bir adım olarak görülebilir. Çoklu kimliklerle çoklu alanlarda neleri başarabileceği adına bir iyi bir fırsatta olabilir. Bu durumların, genel olarak olumsuz gibi algılanması şu an ki gerçeklik algısı ile ilgili olabilmektedir. Oysa objektif bir bakış açısıyla bakıldığında alternatif bir dünyanın imkanları da görülebilir. Gerçek dünyada fiziksel görünüş, ses tonu bazı insanlar tarafından kişiliklerle özdeşleştirilmekte ve birey tarafından gerçek benliğin üstüne çıkabilmektedir. Muhatablıkta ilk algıların fiziki değerlendirmelerle oluşması potansiyellerin geç keşfedilmesine sebep olabilmektedir. Başka bir açıdan beden güzellik popülasyonunun sağanağı altında bulunan çoğu genç öyle ki tüm emeğini, zamanını buna yönlendirebilmektedir. Sanal dünyada her ne kadar görünürlüğü çoğaldığı düşünülse de gizliliğinde arttığı göz ardı edilmemelidir. Özellikle sosyal fobi yaşayanların, bedeni hakkında eleştirileceğini düşünen kendini “çirkin” olarak niteleyenlerin var olan üst becerilerini baskılamak zorunda kaldığı bir dünyaya alternatif olması bir imkandır. Yine doğduğumuz çevrede, çalıştığımız ortamlarda zorunluluk sebebiyle kurduğumuz ilişkilerin yapaylığı sanal alemde ki yapaylıktan çok ta farklı değildir. Her iki dünyanın öznesi insan olduğu için dijital alan için yapılan eleştirilerin gerçek hayatta da aynı şekilde karşılığını görmek mümkündür. Bir iletişim aracından daha fazla bir şey olma yolunda ilerleyen bu alternatif dünyaya olumlu yaklaşımlar mezkûr imkanların kapısını aralayabilir.

Dini ve kültürel kimlikleriyle bütünleşen “ben” lerin başka inanç ve kültürden insanlarla (öteki) diyalog haline girmesinin önünde güçlü bloklar olabilmektedir. Sanal dünyada mesafelerin olmaması bireye bu blokları yumuşatma ya da tamamen kaldırma imkânı da sunmakta ve birebir muhataplık yaşatabilmektedir. Bunu da evrensellik periyodunda önyargıları törpüleyen, hoşgörüyü yayan başka bir imkân alanı olarak görmek mümkündür.

14- Denek olarak kullanılan canlıların korunması sağlanabilir. Hippokratés’in (MÖ.460-370) anatomik yapıyı belirlemek için ilk hayvan deneyini yapmasından bu yana süreç, denek hayvanların aleyhine devam etmektedir. 18.yüzyıldan sonra başlayan duyarlılık yükselerek devam etmesine rağmen tamamen bunun bitirilmesi sağlanamamıştır. Etik

değerler, sınırlamalar ile yapılan revizeler çok önemlidir ama yine de yeterli değildir (Uludağ Ö., 2019: 1401-1413). Gelişen teknoloji ile bu duruma tamamen son verilebileceği bilim adamlarınca gösterilmeye çalışılmaktadır. Laboratuvarlarda üretilmiş hücre-doku kültürleri, çip testleri, ameliyatlardan sonrasında insandan alınan doku parçaları ve radyolojik cihazların kullanımı ile simülasyon yoluyla gerçeklik boyutunda çeşitli teknikler ile hayvan deneylerinin önüne geçilebilmesi canlılar dünyası için imkân olarak görülebilir.

15- Ölümsüzlüğü elde etmek zor olsa bile iyi bir ihtimalle süreç uzatılabilir. Ölümsüzlüğe ulaşmak bu dünya için ütopyik olsa da ona ulaşmak için yapılan çalışmalar uzun ömür için umut vericidir. Tıp ve teknolojik uygulamalar ile insan ömrü uzamaya başlamış ve daha da uzatılacağı öngörülmektedir (Demir S.T.,2021: 50-60). İnsan ömrünün uzaması ihtiyarlığın uzaması şeklinde algılanabilmekte ve eleştirilmektedir. Transhümanist çalışmalarda yaşlılığın iyileştirmesi de yer aldığı için uzun yaşamda hedeflenen ihtiyarlığın değil gençlik süresinin uzatılmasıdır. İnsanın yaş aldıkça geçmişini olumlamasının altında yatan duygu gençlik özlemidir. “Ah eski bayramlar, ah eski aile yaşantıları” gibi başlayan cümlelerdeki gizil nostalji, üç ay eşek sırtındaki yolculuğa, elde yikanan çamaşıra ve hiçbir sınırın olmadığı geniş aile yaşantısına değil gençliğin bitişinedir. Çünkü “gençlik” insanların zor bir dönem dahi olsa hayat serencamında kalmak isteyeceği zaman dilimlerinin başında gelmektedir. Transhümanizm, bu alanda ki teknolojik gelişmeleri desteklemektedir. Teknolojide yaptığı bu çalışmalarla birçok imkânı bir arada özgür insana sunmakta ve tercihini kendi yapmasını istemektedir. Bu konuda Baudrillard (2021: 311) yaşam uzadıkça simgesel değerlerin kaybolacağını düşünse de insanın iç sesinin genel olarak uzun yaşam senfonisi çalmaktan yana olduğu bilinmektedir.

16- Her geçen gün teknoloji ucuzlayacak ve dünyaya yayılması daha kolay olacak. Transhümanizmin lokomotifini olan teknolojinin aynı derecede herkese ulaşmayacağını bu sebeple eşitlik olmayacağını iddia edenler bugün söylediklerinde haklıdırlar. Fakat şu da bir gerçektir ki teknolojik bir ürün veya uygulamanın dünyaya yayılması hep zaman içinde olmuştur. Bu bir süreçtir. O yüzden eşitliğin sağlanması sadece bu kulvarda değil birçok kulvarda hemen mümkün olmamaktadır. Hedef bunun yaygınlaşmasını sağlamaktır. Ne

zaman gerçekleşeceği hem başarı durumuna hem de talep durumuna göre değişiklik gösterebilir. Şu an teknolojinin yaygınlaşması eskiye oranla daha hızlı ve mümkündür. Transhümanist düşüncenin hedeflerini destekleyen ve belirli aşamalarda başarı sağlayan çoğu tıbbi ve teknik uygulama (biyonik cihazlar, kriyonik, gen transferleri) şu an çok pahalı ve sadece belli kesimlere hizmet eder konumdadır. Ünlü Transhümanist Bostrom'a göre bu çalışmaların belirli zümrelerden halka inmesi ve ucuzlaması ancak çoğalıp yaygınlaşması ile mümkün olacaktır. Bir zamanlar belli bölgelerde uygulanabilen, tüp bebek tedavisi, kalp pilleri ve yapay organların transferinin artık dünyanın birçok yerinde uygulanması örnekler arasında sayılabilir (Bostrom, 2005:1-26).

17- Değişen dünyada İslam Düşüncesinin aktif olacağı büyük imkanlar oluşması muhtemeldir. Zengin kültür mirasına sahip, ihya ve tecdit hareketlerine yabancı olamayan bu medeniyetin, gelişen ve değişen dünyada, geleceğe sunacağı özgün önerileri kuvvetle muhtemel olacaktır. Her yüzyılda yeni bir yenileyici geleceği inancı da bu hareketin dinamizmini destekler mahiyettedir (Düzgün, 2021).

Şimdinin dünyasında güçlüyü işaret eden ibre teknoloji üzerinde durmaktadır. Transhümanizm düşüncesi de tam da bu noktadan beslenerek alanını genişletmektedir. Bugün insanın kullandığı makinelerle neredeyse bütünleşmeye başladığı söylenebilir. Görünen o ki bu durum daha da ilerleyecek ve gelişim devam edecektir. Bununla birlikte teknik gelişimin ortaya çıkaracağı tekno-toplum ve evren için felsefi ve dini fikirlere ihtiyaç hasıl olması öngörülebilir. Öyle ki dijital çağda insanın inançlarından kopmasının öyle kolay olmadığı farkında olanlar “online din” açılımlarıyla bu alanı da belirlemeye başladıkları görülmektedir. Böylelikle sosyal yaşam ile dijitalin arasındaki önü alınamaz bu geçişkenlikle dindarların da vecibelerini yerine getirmeleri ve sürekli orada var olabilmeleri için sanal mabetler uyarlanmaktadır (Haberli, 2019: 307-315). Teknolojinin ilerlediği bu zaman dilimlerinde gündeme gelmesi muhtemel bazı başlıklar şu şekilde sıralanabilir: Yenilenen ve sürdürülebilir yaşam ve doğanın inşası, yeni kimlik ve benlik prototipleri, biyolojik ve ontolojik formlar, ahlaki belirsizlik, yeni özgürlük-eşitlik türleri, dijital din ve pratik dindarlığın konumu, zihin ve ruhun durumu. İslam nazariyesi bu meselelerde çağın gerçekliklerine uygun düşüncelerle kilit rolü üstlenebilir. Öyle ki yön verme gücüne dahi sahip olabilir. Ahlaki kuralların sınırlarını belirlemede belirleyeceği

ölçütler, insanın ruhsal (spiritüel) yönüne yapacağı güçlü vurgular önem arz etmektedir. Bu bağlamda yenilikçi, geleceği öngörebilen ve dijital-etik kritiğine sahip akılların çıkması insanlık adına arzu edilen beklentilerdendir.

Transhümanizmin felsefelerinden olan, mutluluğa ulaşma, İslam felsefesinin de daima gündeminde olmuştur. Dünya ve ahiret mutluluğu ayrı ayrı ele alınmış ve bunlara ulaşmak için yapılması gerekenler tartışılmıştır. Mesela, hakikatin bilgisine ulaşmaya çalışmak mutluluk sebeplerinden biridir. Bununla birlikte Transhümanizm düşüncesinde bilgi çok önemli bir yere sahiptir. Bilgi kullanılarak teknoloji gelişmektedir. İslam felsefesinde bilgi ile ahlak arasında olumlu ilişki, dijital ahlak boşluğunu doldurmak için aktifleştirilebilir. Farabi, bilgi ile birlikte güçlü ahlak sahibi olunması gerektiğinin üstün insan olmanın özelliklerinden değerlendirmektedir (Az, 2017: 85-100). Bu açıdan Müslümanlar, güncel zamanı insanlık lehine çevirebilecek geniş bir envantere sahiptir ve bunu aktifleştirmek te insanlık adına imkanlardan sayılabilir.

18- Otorite ve irade elde tutulduğu müddetçe makinelerin kullanımı sürekli avantaja çevrilebilir. İnsan zaaf ve arzulara sahip iradeli bir varlıktır. Bu iradesi ile hem gücü hem de kontrolü sağlamaya çalışmaktadır. Dünya üzerinde varlık sahasına çıkardığı her ürünün kullanım amacını doğru şekilde belirlediği müddetçe halife olmakta ve doğaya, kendine değerler oluşturmaktadır. Bu sebeple var olan potansiyel güçleriyle (akıl-irade) her türlü fiilini evrensel iyiliğe dönüştürebilme yetisi onun için büyük bir imkandır. Makinelerin kontrolünü de bu güçlerle kaybetmemeye çalışması onun için önemlidir.

4.2. Transhümanizmle Ölümsüzlük Arayışının Tehdit Boyutu

Akademisyen ve bilim kurgu yazarı Vernor Vinge, teknolojinin akıllı yaşamı tamamen yok edebileceği riskinden bahseder (Vinge, 1993). Bostrom da bu sebeple dolayı çok ta iyimser tablo çizmenin doğru olmadığını söyleyerek bu minvalde varoluşsal riskleri sıralar (Bostrom, 2002: 1-37). Her şeyin hızla halledildiği bir evrende varlık-yokluk arasındaki o mesafe gitgide kaybolmaya başlamaktadır. İstenilen her şeye bu kadar hızlı sahip olmak duyumsamayı, odaklanmayı ve anlamı buharlaştırabilmektedir. Çoğu dinlerde tavsiye edilen inziva, sakinlik ve tefekkürle elde edilen içkinlik ve öze dönüş

teknolojik hızda yok olma riski ile karşı karşıyadır. Teknolojik gelişmelerin imkân yönleri yanında tehdit boyutları da vardır. Tehditkâr yönü olduğu için bir olguyu yok saymaya çalışmak doğru bir yaklaşım değildir. Çözüm üretebilmek için öncelikle tespitler yapmak gerekmektedir. Çalışmamız da bu tespitlere katkı sağlamak arzusundadır.

1- Transhümanizmin hedeflerinin kapitalist düzene hizmet ettiği söylenebilir. Çünkü Kapitalizmin, ölümsüzlük vaadi ve daimî mutluluk mottosuyla beslendiği düşünülebilir. Üretim-tüketim, para ve güç endekslerine bakıldığı zaman şu an dünyada hüküm süren en güçlü sistemin Kapitalizm olduğu söylenebilir. Tüketim-üretim döngüsüyle her geçen gün yerini sağlamlaştırdığını hissettiğimiz bu sistem insanın sürekli mutluluğu istemesi ve uzun yaşama arzusu üzerinden çarkını döndürdüğü görülebilir. Öyle ki yaşamak için öldürmeyi meşrulaştıran devletlerin savunma sanayisine (silah) ayırdıkları bütçe korkunç boyuttadır. Aynı şekilde bedenın güzelleştirilmesi, iyileştirilmesi ve yaşlanmaması için sağlık ve kozmetik alana hizmet eden küresel ilaç sanayisi her geçen gün en çok büyüme gösteren bir sektör olarak karşımıza çıkmaktadır (Ertuna, 2010: 6-18). Transhümanizmin ana kolu teknolojiye bilim-tıp ve teknik sahalarda büyük bir ivme yakalamış olmakla birlikte yine paranın en çok kullanıldığı alanların başında geldiği söylenebilir. Doğalın ve doğanın kapital uğruna feda edildiği bu kadar sarıhken onun desteklediği bir akımın masum olamayacağı ya da kalamayacağı da düşünülebilir.

2- Teknolojik gelişmeler ilk çıkış amacından farklı noktalara doğru kayabilmektedir. Teknolojik gelişmelerin ilk çıkış amaçlarında iyi niyet ve insanlığın faydasının gözetildiği doğrudur. Zamanla o fayda başkasına zarara dönüşebilmekte ve amacına tam hizmet edemeyebilmektedir. Harari' nin (2022: 64) belirttiği gibi, geliştirmeye iyileştirme arasında ki çizgiyi tam olarak ayıramamak bizi bu noktaya getirmektedir. İnsanın, felçli/özürlü birini iyileştirmek için ürettiği biyoteknoloji ürünleri daha sonra sağlıklı insanı daha sağlıklı yapmak için de kullanmak istemesi; ilk plastik cerrahi yöntemlerin askeri hastanelerde yaralanan askerleri tedavi etmek için ortaya çıkmasının ardından estetik adıyla sağlıklı bedenlerde de uygulamaya başlamış olmak düşündürücüdür. Modern tıp sektöründe sağlıklı ve hasta kavramları anlam kaymasına uğramış gözükmektedir. Mesela hasta-doktor ilişkisiyle yürütülen operasyonlardan biri, insanların bedenlerinde beğenmedikleri bölgelerine medikal uygulamalara izin vermesi şeklindedir.

Transhümanizmin de teknolojiyle varlığını koruyan bir akım olması ve hedefine varmak için çoğu uygulamayı mubah sayması insan bedeni adına tehdit içeren bir yaklaşım olarak görülebilir. Bilimin teknik uygulamadaki hızlı ve süper gelişimi yapmak istediği her şeyi elde etmeye çalışan insanı adeta büyülemektedir. Ölümsüzlüğe ulaşmak için yola çıkmış Transhümanizmin bu güçlü argümanlarla (teknoloji-para) hedefine adım adım yaklaştığı söylenebilir.

3-Genetik mühendisliği yoluyla olacak müdahalelerin sınırını belirlemek zorlaşacaktır. Bilim insanları bir yandan ürünler ortaya koyarken bir yandan da eksisiyle artısıyla durum tespiti yapmaktadırlar. Ümit verici konuşmaları bazen endişe sözleriyle de tamamlanabilmektedir. Ünlü bilim insanı S. Hawking'in 2014'te BBC'ye verdiği röportajda yapay zekanın ilerde insan ırkını yok edebileceği uyarısı ve zihnin makineye aktarımı için çalışan Elon Musk 'un yapay zekâ ile ilgili endişelerini dile getirdiği konuşmaları bu bağlamda önemlidir. Genetik mühendisliği ile insan genine uzanmak ve müdahale etmek te ciddi adımlardan biridir. Bilim insanı gen teknolojisi ile seçtiği en ideal genleri kromozomlara ekleyerek istenilen organizmayı oluşturma çabası içindedir. 19.yüzyıldan bu yana çeşitli çalışmalarıyla başarılı sonuçlar elde etmeye çalışan genetik alanın 1997'de Dolly'nin üretilmesi ve insan kök hücrelerinden doku ve organ üretimi önemli olaylardan biridir. Bu da organ nakillerinde uyumsuzlukları çözenin yolunu açmıştır. Gen teknolojisi daha çok endüstriyel alanda başarılar elde etmekle birlikte insanın kalıtsal hastalıklarını tespit ve tedavisinde ümitvar çalışmalara da imza atmaktadır. Fakat gen teknolojisinde, canlılar arası gen aktarılarak yeni genetik nitelikler ortaya çıkarmak doğal sürece müdahale olduğu için çeşitli riskler barındırmaktadır. Tabiatta yaratılış zincirlerinden birinin değişime uğramasının dengeyi bozma ihtimali yüksektir. (Bağcı, 2009: 1-15; Özyurt, Dayıoğlu ve Solak, 2005: 127-136). Transhümanistlerin de tam destek verdiği daha dünyaya gelmeden canlıya yapılacak hücresel düzeyde müdahaleler ile mükemmel ve sağlıklı bireyler elde etmek mümkün olacaktır. Bunun için özellikle kalıtsal aktarılan hasarlı ve hastalıklı genlerin ayıklanması gerekmektedir. Esasen burada öjenik bir düşünceden bahsedilmektedir. Anne karnında müdahale edilmiş ceninle başlayan yolculuk rahim laboratuvarlarında tamamen tasarlanmış fabrikasyon bebekler üretmeye doğru yol almaktadır. Tekno-bilimin güçlü ellerine bırakılan hücrelerle

ebeveynler sahip olmak istediği çocuğun özelliklerini sipariş verip (ödemesini yaparak) seçilmişler zümresine geçebileceklerdir. Bağışıklığı daha güçlü, genetik hastalıklardan arınmış, zihinsel ve bedensel güçlü çocuklara sahip olmayı kim istemez ki? Veya bu uygulamanın şahıs düzeyinden çıkarılıp devletlerin nüfus politikalarına eklendiği varsayıldığında hangi devlet diğer devletin politikasına karşı çıkıp hastalıklı, özürlü, zayıf, daha az zeki bireylerle kalmak isteyecektir ki? İstese bile varlığını uluslararası arenada nasıl muhafaza edecektir? Güçlü olanın yaşamaya devam ettiğini bilfiil deneyimleyen insanoğlu bu yarıştan geri kalmak istemeyecektir. Gen teknolojisinde ki bu uygulamaların sınırının ne olacağı nerede durulacağı bilinmemektedir. Etik çerçeveyi belirleyeceklerin teknolojiyi elinde tutanlar olduğu gerçeği ayrıca düşünülmelidir. Bugün Tanrı'nın yarattığını kusurlu ve eksik bulup müdahale etmek isteyen anne-babanın özgür kararıyla oluşturulmuş bireyin, “özgürlüğünü” nasıl konumlandırmak gerekir? Burada Tanrı seçimine karşı çıkan birey, orada ebeveyn veya bilim adamının seçimine karşı çıkmayacak mı? Bu anlamda Transhümanistlerin savunduğu morfolojik özgürlük tam olarak yine sağlanamamış olacaktır. Ebeveyn için mükemmel ve estetik olan seçimin, çocuk için aynı değerde bir yerde olacağının garantisi yoktur. Aslında bu müdahaleler bir anlamda seçilen birey içinde ebeveynler içinde çok boyutlu risklere açıktır. Öngörülen şudur ki; daha iyi ve eşitlikçi bir yaşam vadeden Transhümanistlerin iddia ettiğinin aksine, genetik alt-üst sınıfların ortaya çıkacağı ve keskin ayrışmaların olacağı, toplumsal yapılarda “eşitliğin” söylemden öte gidemeyeceğidir (Habermas, 2021: 11-117; Kaku, 2023: 234-235).

4- Teknolojiye erişimdeki eşitsizlik devam edecek ve sağlanmak istenen eşitlik sağlanamayacaktır. Transhümanizm düşüncesinin hedefleri teknolojik gelişimle paralel seyretmektedir. Teknolojik her başarı hedefe bir adım daha yaklaşma anlamına gelmektedir. Bilişim ve iletişim teknoloji sayesinde küresel bir köye dönen dünyadan bahsedilse de ulaşım ve kullanım her yerde eşit değildir. Tekno-sağlık hizmetleri, tekno-araçların kullanımı, ileri düzeyde donanımlı laboratuvarlar sadece belirli ülkelerin tekelinde kalabilmektedir (Küngerü, 2022: 1-22). Yine teknolojinin yaygınlaştıkça ucuzlayacağını iddia eden optimist Transhümanist bakış nüfusun azalması gerektiğini de düşünmektedir. Çünkü şu an dünya onlara göre çok kalabalık olduğu için kaynaklarda yetersizlik görülmektedir. Teknolojik araçlarında herkese eşit anlamda ulaşması da

zordur. İnsanlığın karşısında yine zenginlerin beden ve zihinlerini teknolojik anlamda güçlendirecekleri, eskidikçe parçalarını değiştireceği diğerlerinin ise öteki olacağı tanıdık bir dünya durmaktadır. G. Orwell'in (2021:152) mottoya dönüşmüş olan "Bazı hayvanların daha eşit", olduğu cümlesinin tam karşılığı olan bu yeni dünya aslında sadece araçların yenilediği eski dünyadır. Öyle ki zaman içinde yaygınlaşan teknolojiyle diğerleri de Transhümanizm boyutuna geçebilse dahi bir grup daha yüksek sürümle posthuman yolculuğuna devam edeceği ve yine eşitliğin sağlanamayacağı söylenebilir.

5- Transhümanizm dinler için bir tehdit oluşturabileceği düşünülebilir. Transhümanizmin insanlığa bu dünya için vaat ettikleri ile dinlerin ölümden sonraki vaatleri örtüşmektedir. İkisi de insana ölümsüzlüğü ve daimî mutluluğu müjdelemektedir. Esasen felsefi ve kültürel bir hareket olarak kabul edilen Transhümanizmin din formunda düşünülmesinde herhangi bir sakınca olmadığını transhümanistler dile getirmektedirler.

Din ve ideolojilerin özellikle ahlaki alanda birbirine benzeyen ilkeleri ve kuralları olduğu söylenebilir. Transhümanizm ve dinler arasında da bu söz konusu olabilir. İnsan sağlığı için talep edilenler, adaletin sağlanması, iyi bir evren hayali bunlardan sayılabilecek birkaç uzlaşma alanıdır. Fakat pratik sahada teolojik zemin, tehditlere karşı temkinli bir duruşa sahiptir. Burada aynı konularda amaçlarının bir olması her aracı mubah kılmaya yetmemektedir. İnsana bazı alanlarda sınır belirleyen dinleri Transhümanizm kısıtlayıcı olarak görmekte ve bunlardan kurtulmayı salık vermektedir. Teist düşüncenin bedeni "Tanrı'nın kudreti ve iradesi" üzerinden değerlendirilmesi onlar için yıkılması gereken bir şeydir. İnsan her türlü özgürlük yanında morfolojik özgürlüğü de elinde tutmalı ve yaratıcısı iradi olarak kendisi olmalıdır. Kör, rastgele oluşan evrimini de yine planlı, istekli bizzat kendi yapmalıdır. Bu söylemler karşısında özgürlüğe düşkün ve güce meyilli insan bocalayabilmektedir. Sarıh olarak dile getirmese de bazı eylemleriyle nereye ait olduğu net olmayan pozisyonlarda kalabilmektedir. Ve kendini onaylayacak, rahatlatıcak argümanlara sığınabilmektedir. Neden daha üst bilişsel bir zekaya, yaşlanmayan bir bedene sahip olmak istemeyelim ki? Dinler, bireye ölümden sonraki alemde isteklerine ulaşacağı müjdesi vererek bu dünyada bazı arzularına sınır koymasını gerektiğini telkin eder. Transhümanizm ise dünyada bunu başarabileceğini vadeder. Bu cesur tavır illa ki bazı din müntesiplerinin teolojik ve metafizik temellerinde aşındırıcı olma riskini

barındırmaktadır. Dinler için bir tehdit te bireyselleşmenin yayılma hızıdır. Modern yaşamın belirginleştirdiği bu olgu (birey) dinler içinde de (Tanrı-birey-doğa) önemli bir korelasyona sahiptir. Transhümanizm bireyin hiper özgür olmasıyla kendi hedeflerine kolayca ulaşacağını düşünmektedir. Bir realite şudur ki dijital makineler ile bütünleşmeye başlamış bilhassa milenyum sonrası doğan insanlar anlamlarını farklı değerler üzerine kurmaya başlamış gözüküyorlar. İnternetin kesintiye uğradığı anlarda bazı insanların (zamanla bütüne yayılabilir) zihinlerinde çok önemli bir nöronu kaybetmiş gibi (gerçekten kayıpta olabilir) nevroitik tavırlar sergilemeleri düşündürücüdür. Yeni yeni akımların inşa süreçlerinin devam ettiği bu zaman dilimlerinde insanlığın en kadim dostu dinler hem retorik düzeyde hem de aktüel alanlarda revizelerle daimî varlığını sürdürmesi, inananlar için bu tehditlerin engellenmesinde önemli bir adım olarak görülebilir (Aydeniz, 2020: 353-376).

6- İnsan ontolojisinin değişimi söz konusu olabilmektedir. Varoluşsal kaygı ve tehditler insanlık tarihinde ilk kez konuşulmamaktadır. Zaman zaman insanlık bu tarz çatışmalar içinde kendini bulmuş ve ontolojisi ile ilgili yeni söylemler üretme yoluna gitmiştir. 17.yüzyıl bu anlamda ontolojik değişimin dillendirildiği önemli zaman dilimlerinden biridir. Fakat 21.yüzyılda durum biraz farklılık arz etmektedir. Makineyle bütünleşmiş, bedenine ve zihnine müdahale eden ve kendini yaratmak isteyen, klasik evrim dışında kendi evrimini yapmak isteyen bambaşka bir varlıktan bahsedilmektedir. Bugünkü anlamda insan diyebileceğimiz bir insanın kalmadığı ontolojik değişim söz konusu olabilir. Doğayı tamamen kontrolünde tutup ona hükmeden insan merkezli (antroposentrik) bir bakış açısının odağı insandan geçiş veya insan sonrası bir anlayışa (trans/posthuman) çevrilmiştir. Teknolojiyle büyük ivme yakalayan insan dün içinde taşıdığı ölümsüzlük arzusunu artık gerçekleştirmek için somut adımlar atmaktadır. Bunu elde etmeye çalışırken de biyolojisini zincir ve engel olarak gördüğü için ondan kurtulmak istemektedir. Yaşlanmak gibi ölümün de hastalık olarak görülmesiyle başlayan iyileştirme süreci bilgisayar ortamına zihnin aktarımıyla sonuçlanacak ve bilindik biyo insan mevcutta olmayacaktır. Kendini tasarlayan, evrimini yapan yeni varlığın, ontolojisi de çok tabi yeni olacaktır. Ayrıca tam bireyselleşmeyi destekleyen Transhümanizm insanın şu an sosyal bir varlık statüsüyle hayatta kalmasına da müdahil bir tavır göstermektedir. Bundan

onu sıyırmaya çalışmak toplumsal statü kimliğinden de uzaklaştırma anlamına gelmektedir.

7- Sosyolojinin değişimi; Ontoloji değişince birçok alanda da değişimler söz konusu olacaktır. Toplumsal kimliğiyle hep özdeşleştirerek anlamlandırdığımız insan başka bir yaşama anılmaya başlayacaktır. Bugün dahi teknolojinin yaygın olduğu ülkelerde görülen sosyolojik değişimlerin riskleri konuşulmaya başlanmıştır. Globalleşen dünyada etkileşimin çok karmaşık hal aldığı ortadadır. Şu an geleneksel Türk kültürü ile büyümüş anne babaların çocukları internet aracılığıyla dünyanın bir ucunda ki başka kültürde ki (din, dil, ırk) bir bireyle görüntülü, yazılı iletişim kurarak yeni bir kültür yeni bir sosyalite oluşturmaya başlamıştır. Buradaki etkileşim kültürleşmenin ötesinde üçüncü yeni bir kültür (dijital kültür) oluşturulmasıdır. Sanal iletişimde zaman ve mekân sınırlarının olmaması gerçek ortamlarda ki buluşmalardan çok öte bir durum ortaya çıkarmaktadır. Bireylere; toplumsal normların, ebeveyn seçimlerinin, yer ve zaman kısıtlılığının olmadığı “sanal” dünya “gerçeğinden” daha cazip gelebilmektedir. Şimdiyi yaşarken riskin tespiti de kolay olmamaktadır kullanıcılar için. Çünkü önünde var olan akışkan dünyanın hızı hazla buluşunca akli değerlendirmeler ötelenebilmektedir. Devam eden süreçte insanın yeni normal dijital olduğu için rasyonalite de bu yeni normal üzerinden oluşmaya başlamaktadır (Favaro ve Akşit, 2014: 11-26; Eken, 2020: 31-71).

Ünlü sosyal analistlerden Amerikalı F. Fukuyama yeni bin yılda ortaya çıkan Transhümanizmi en tehlikeli akımlardan biri olarak görmektedir. Üstün varlığın ne gibi talepleri olacağı konusunda endişelerini dile getiren Fukuyama aynı zamanda bu akımın ilk kurbanında eşitlik olacağını düşünmektedir. İnsanın dönüşümüyle toplumun da büyük ölçekli değişimlerin olacağı bunun da neyin getireceği bilinmemesinin de tehdit boyutuna dikkat çekmektedir (Fukuyama, 2004: 42-43).

SONUÇ

Arkaik düşüncelerinden biri olan ölümsüzlük isteği ile bugün insan, gelişen teknoloji karşısında dijital ontolojik bir oluşumun içine doğru yol almaktadır. Homosapiensin teknik tarihçesinde en hızlı geçişlerin olduğu bu çağda görülen o ki; Rönesansla Tanrı eksenli anlayış (teosantirizm), insan merkezine (antroposantirik) çekilmişken artık makine-insan (cybersantirizm) bileşikliği ile insanı da aşan (transhuman) yeni bir paradigma oluşmaktadır (Dağ, 2020, s.15). Esasen insan varoluşundan bugüne gizil veya aşikâr sürekli kendini aşma gayreti içinde olmuştur. Güçsüz, zayıf ve tehditlere açık yönlerini dış evrende geliştirdiği teknik ile iyileştirmeye, güçlendirmeye ve korumaya çalışması kendisiyle yaşıt bir edimdir. Konumuz açısından önemli olan husus ise bu edimin müthiş hızlanması ve öngörülemez bir ivme kazanmasıdır. Kadim gelenek insan fizyolojisinin aşılamaz mahdut yönünü kabul edip bunun yerine içsel cihetiyle (spiritüel, ruh) ulaşabileceği zirveye (insan-ı kâmil, nirvana, kurtuluş) eforunu yönlendirmeye çalışmıştır. Bu da yine insanın göksel bir arzuyla dolu olduğunu göstermektedir. Doğasında, bulunduğu yerden bir üste geçme arzusu olan insan artık dünyadan ayrılıp uzayda koloni kurma hedefi ile mekânsal üst geçişe; fizyolojisinden, sınırlarından ayrılıp bir üst versiyonuna geçişle de Transhumana doğru ilerlemektedir. Gerçek dünya dediğimiz şu an ki yaşam alanını da sanal gerçeklik denilen alemle takas etmek ve zamanını oraya vermekle bir prova süreci yaşamaktadır. Sonsuzluk düşüncesini sınırsızlık ile bağdaştıran dijital kullanıcı için bu platform bulunmaz bir fırsattır. Yapay zekâ destekli bu sanal alem ve Transhümanizm arasında birbirini tamamlayan bir ilişki vardır. Bunun yanında algoritmalarla çalışan görünürlüğü her geçen gün artan robotlar da Transhumana geçiş için deneme alanlarından biridir. YZ çalışmaları insanın sadece bireysel kimliğine değil aynı zamanda toplumsal yönüyle habitusunu ve gelecek inşasını da içine alan bir etki alanına sahiptir. Transhümanist düşünce bu etkinin farkında olduğu için en ideal hayale bu yolla ulaşılabilmesi fantastik duyguları da içeren (Tanrıçılık) bir ütopya hayali kurmaktadır. Ciddi anlamda da çok yüklü meblağlarla bu alana destek vermektedir. Tabi bu durum ilerlemek midir yoksa ileriye gitmek midir (had aşma) hep tartışılardır mevcut durum, insan zekasını aşma yoluna doğru gidildiği realitesidir.

Tezin üçüncü bölümünde yer verdiğimiz Transhümanizmin teknolojisini bilmek çok önemlidir. Çünkü Transhümanist düşünce ölümsüzlüğe bu dünyada dijitalleşmeyle ulaşılabilceğini iddia etmektedir. Filhakika bu denli gelişen bir teknolojiye bilinen insanın aynı kalması zor görünmektedir. Çünkü bireylerin sanal mecralarda bulunma süreleri sürekli artmaktadır. Bilhassa kent yaşamında hem gündelik ihtiyaçlar hem de çalışma ortamlarında yapay zekâ destekli makine ve uygulamalar yerini her geçen gün biraz daha belirginleştirmektedir. İlk uygulandığı zaman dilimlerinde tepkiyle karşılanmış olan; işlevini kaybeden organların yerine takılan protezler, implantlar, piller ve tüp bebek yöntemi gibi birçok tıbbi uygulama çoktan sıradanlaşma aşamasına geçmiştir. Şimdi de sağlıklı bireylerin göz merceğine, deri altına yerleştirilmesi düşünülen çiplerle birlikte etkileşim kesintisiz olacak ve bugünkü biyo-fizyolojik insan, makine-insan formuna doğru yol alacaktır. İşte konumuz bağlamında en önemli gelişme de insan bedeniyle teknolojinin birleşmesi ve bizzat ontolojisinden bir parça kabul edilmeye başlanmasıdır. Daha önceleri yeniliğe ve değişime verilen tepki ve reflekslerin benzeri şu an Transhümanist teknolojiye veriliyor olsa da gitgide değişen dünyada kabullerin artacağını da tahmin etmek zor olmasa gerek. Çünkü teknolojik gelişmeler içinde insan sağlığını ve yaşamını iyileştirici, güçlendirici birçok fayda yer almaktadır. Sensörlü sistemlerin, akıllı makinaların, internet tabanlı her türlü işlemin ortasında rahatlığı, kolaycılığı ve hazzı elde eden insan pek tabi bunlardan vazgeçmeyi istemeyecektir. Fakat akıllı makinelerin kullanımı insan da olduğu müddetçe bir sorun teşkil etmeyeceğinin yanında kontrolü makineler eline aldığı zaman neler olabileceğinin kimsenin bilemeyeceği Transhümanist bilim adamları tarafından da itiraf edilmektedir (Dağ, 2020: 238). S. Hawking (The Telegraph, 2013). “Zihni bir bilgisayara kopyalamak ve ölümden sonra bir yaşam biçimi sağlamak, teorik olarak mümkün”, sonucuna ulaşmış olsa da ölümsüzlüğün pratik olarak mümkün olup olmadığı hakkında bilim dünyasında tam bir uzlaşma sağlanmadığı bilinmektedir. Bu sebeple tezde dikkati ölümsüzlük sonucuna değil ölümsüzlük sürecine odaklamak gerektiği hipotezine ulaşmaya çalıştık. Bu süreç; tıp, teknik, eğitim, eğlence, üretim-tüketim, siyasi, askeri, iktisadi gibi insanı ilgilendiren tüm alanlarda inovasyon çalışmalarının yürütüldüğü çok geniş bir yelpazeyi içerir. Bu çalışmaların sonucunu sürece aktif katılanların belirleyeceği bilinerek hareket edilmelidir. Müslümanların evrensel bir anlamın içine dahil olması için ret ve tekfir zihniyetinden uzaklaşarak sürecin

imkanlarını tespitle üretkenliğe (bilimsel-teknik), tehditlerini tespitle de tedbir almaya yönelmesini makul bir tavır olarak görmekteyiz. Yeni değerler üretebilmek, alternatif güçlü argümanlar oluşturabilmek bu anlamda önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, M. (2022). Geleceği düşünmeye Davet. (Kitap İncelemesi). *Rotary Dergisi*, s.52-54.
- Ahmedi, K. B. (2021). İslam ve Transhümanizm Bağlamında Süper Müslüman Kavramının Analizi. *Kocatepe İslami İlimler Dergisi*, 4(2): 238-258.
- Akçetin, N.Ç. (2018). İnsancı' Olmak ya da 'İnsan' Olmak: Hümanizm'e Eleştirel Bir Bakış. *Beytulhikme Philosophy Circle*, 8(2): 691-712.
- Akbaş, A. (2007). *Kur'an'a Göre Ebedilik*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Alper, H. (2022). *İmam Maturidi'nin Düşünce Sisteminde İnsanın Anlamı ve Değeri*. Ö.Türker ve İ.H.Üçer (Ed.), *İnsan Nedir? İslam Düşüncesinde İnsan Tasavvurları*. 2. Basım içinde (s.103-138). Ankara: İlem Yayınları.
- Anders, G., (2018). *İnsanın Eskimişliği* (H.Belen, Çev.). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Aydın, İ. H. (2021). *Beyin Siziniz 2.0 Metaverse Beyinler Arası İnternet*. İstanbul: Girdap Kitap.
- Aydın, M. (1998). *Hristiyanlık*. TDV. İslam Ansiklopedisi içinde. (c.17, s. 340-358). İstanbul: TDV.
- Aydın, M. (2007). İsa-Mesih'in Ölümünden Dirilmesi Hakikat Mi Mitoloji Mi? İsa'nın Ölümünden Dirilişi ve Taraftarlarına Görülmesiyle İlgili Rivayetlerinin Tarihsel Açıdan Değerlendirilmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 24(24-25): 89-118.
- Aydın M.S. (2000). *İnsan-ı Kamil*. TDV.İslam Ansiklopedisi içinde. (c.22, s.330-331). İstanbul: TDV
- Aydeniz, H. (2020). Geleneksel Değerler Üzerinden Bir Transhümanizm Eleştirisi. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, (53): 353-376.
- Az, M.A. (2017). Fârâbî'de Ruhun Ölümsüzlüğü Meselesi. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 12(20): 85-100.
- Bacon, F. (2020). *Yeni Atlantis* (C.Saraçoğlu, Çev.). İstanbul: Karbon Kitaplar

- Bağcı, H. (2009). Klonlama Teknikleri. *Journal of Experimental and Clinical Medicine*, 14(1).
- Bakkal, A. (2020). Hz. İsa'ya Atfedilen Mucizelerin Olağanüstülük Açısından Tahlili. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (45): 66-85.
- Bashırov, D. (2021). *Tasavvufta Ölüm*. (Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bursa.
- Baudrillard, J. (2021). *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm* (O.Adanır , Çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları. (1976).
- (2022). *Simülakrlar ve Simülasyon* (O.Adanır , Çev.) Ankara: Doğu Batı Yayınları .(1981).
- Baumann, F. (2010). Humanism and Transhumanism. *New The Atlantis*, 68-84. The New Atlantis. <https://www.thenewatlantis.com/publications/humanism-and-transhumanism>. [29-fall-2010].
- Baumann, Z. (2018). *Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri* (N.Demirdöven, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (1992).
- Bıyıklı, N. E., & Gülen, L. A. (2018).Hayal Gücü Ve Yaratıcılık Kavramlarının Tasarım Sürecine Etkisi. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 7(50): 1273-1276.
- Bilir, N. (2021).Yaşlılık Tanımı, Yaşlılık Kavramı, Epidemiyolojik Özellikler. Türkiye Solunum Araştırmaları Derneği.
- Bingöl, B. (2018). Yeni Bir Yaşam Biçimi: Artırılmış Gerçeklik (AG). *Etkileşim.(1)*: 44-55.
- Bostrom, N. (2002). Varoluşsal riskler: İnsan neslinin tükenmesi senaryolarının ve ilgili tehlikelerin analizi. *Evrım ve Teknoloji Dergisi*, 9.
- (2003).Are You Living in a Computer Simulation? *Philosophical Quarterly*, 53(211): 243-255.
- (2005). Transhümanist düşüncenin tarihi. *Evrım ve Teknoloji Dergisi*, 14(1): 1-30
- Bouzenita, A. İ. (2018). The Most Dangerous Idea? Islamic Deliberations on Transhumanism. *Darulfunun İlahiyat*, 29(2): 201-228.
- Braidotti, R. (2021). *İnsan Sonrası Bilgi* (S.Sam,Çev.). İstanbul: Kolektif Kitap
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (1984). *Sahîhu 'l-Buhârî Muhtasarı*, (trc.Ahmet Naim). (c.XII.XIII.). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

- Canan, İ. (1988). *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*. Ankara: Akçağ Yayınları (I.VI.XI.XVII.XVIII. Cilt).
- Cevizci, A. (2009). *Felsefe Tarihi*. Bursa: Say Yayınları
- Coşkun, F., & Gülleroğlu, H. D. (2021). Yapay Zekanın Tarih İçindeki Gelişimi ve Eğitimde Kullanılması. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 54(3): 947-966
- Çadır, Y. (2023). *Transhümanizm, Ölüm ve Ölümsüzlük*. Kırklareli: Kedidedi Yayıncılık.
- Çağatay, H. (2019). Yapay Zekâ ve Tekillik: Teknolojik Tekillik Bize Ne Kadar Yakın ve Neden Önemli? *MetaZihin*, 2(2): 231-242.
- Çalık, E. (2010). Hristiyan Medeniyetinin Dinî Kaynakları. *Gazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(2): 57-92.
- Çamlı, S.(2019). *İslam Felsefesinde Nefs İle İlgili Ölümsüzlük Teorileri*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Çavuş, Cennet C. (2021). Transhumanism, Posthumanism, And The Cyborg Identity. *Fe Dergi*, 13(1): 177-187.
- Çavuşoğlu, H. (2019). Ölüm Felsefesi ve Varoluşu. H.AKDAĞ ve F.Serkan Say (Ed.), *II. Uluslararası Eğitimde Ve Kültürde Akademik Çalışmalar Sempozyumu Tam Metin Kitabı* içinde (s. 116-121). Vize Akademik.
- Çelebi, E. (2021). Mevlânâ’da Zıtlık Ontolojisi: Varlık Ve Yokluk Üzerine Bir Değerlendirme. *İnönü Üniversitesi Kültür Ve Sanat Dergisi*, 7(2): 211-215.
- Çelik, F. Ve Özgür, H. (2022). Charles Taylor’un ‘Modernlik Eleştirisi’ Bağlamında ‘Bireysellik’ ve ‘Özgürlük’ Sorunları Üzerine Bir Çözümleme. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 24(43): 785-802.
- Çıkışır, G. (2017). *Muhammed İkbâl’de Benliğin Ölümsüzlüğü*. (Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.
- Çırak, B., & Yörük, A. (2015). Mekatronik Biliminin Öncüsü İsmail El - Cezeri. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (4): 175-194.
- Dağ, A. (2018). Nietzsche Ve Transhümanizm Bağlantısı Üzerine Bir Değerlendirme. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (25): 207-224.
- (2020). *Transhümanizm İnsanın Ve Dünyanın Dönüşümü*. Ankara: Elis Yayınları.
- (2021). *İnsansız Dünya Transhümanizm*. İstanbul : Ketebe Yayınları.

- Dağdelen, C. (2021). *Post-Hüman Transhümanizm Hareketi'nden Posthümanizm'e*. Konya: Tılsım Yayınevi.
- Davudoğlu, A. (1988). *Kur'an-ı Kerim ve İzahlı Meali.trc*. İstanbul: Seha Neşriyat ve Ticaret A.Ş.
- Demir, A. (2018). Ölümsüzlük ve Yapay Zekâ Bağlamında Trans-hümanizm. *Online Academic Journal of Information Technology*, 9(31): 95-104.
- Demir, O. N. (2019). İmam Mâtürîdî'de İnsan: Ruh, Nefs ve Beden İlişkisi Üzerine Bir İnceleme. *Kader*, 17(1): 228-254.
- Demir, S. T. (2021). Teknolojinin Neresindeyiz? Bilim ve Kurguda Gelecek-Zaman Tasavvurları. *AJIT-E: Academic Journal of Information Technology*, 12(47): 48-67
- Demirci, M. (1987). Mutasavvuflara Göre Ölüm. *İslami Araştırmalar Dergisi*, 1(3):93-95
- Demirci, K. (1998). Hristiyanlık. TDV. İslam Ansiklopedisi içinde. (c.17, s. 328-340).İstanbul: TDV.
- Demirel, Zeliha. (2022). Ehl-i Sünnet'e Göre Ölüm Sonrasında Yeniden Diriliş. *İslami İlimler Araştırmaları Dergisi*, (11): 91-110.
- Dereli, S., & Şahinoğlu, S. (2023). Sanayi Toplumlarında Sağlığın Toplumsal Bir Kurum Olarak Ortaya Çıkışı. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, 13(1): 28-39.
- Doğan, İ. (2021). Transhümanizm: Allah'ın Yarattığını Değiştirme veya İnsana Karşı Şeytan 2.0. *Marife*, 21(1): 11-36.
- Doku, E. (2021). Röportaj. Yunus Arslan, Lacivert Dergi. İstanbul, Haziran.
- Duygu, Z. (2021). *İslam ve Hristiyanlık*. İstanbul: Timaş Yayınları
- Düzgün, Ş.A. (2019). *Sarp Yokuşun Eteğinde İnsan*. Ankara: Otto Yayınları
- (2010). Modern Batı Düşüncesinde Ölüm Sonrasına İlişkin Tartışmalar: Eleştirel Bir Tahlil. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 51(1): 15-46
- (2021). *Hakikat Hareket ve İnşa*. Ankara: Otto Yayınları.
- Eken, M. (2020). Modern Görsel Kültürde M Nesli'nin Online İnanç Pratikleri. *Bilimname*, (43), 31-71.
- Eliade, M. (2003). *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*. c.1. (Çev.A.Berktaş). İstanbul:Kabalıcı Yayınevi.

- Ercan, E. A. (2019). Sanal Gerçeklik, Hakikat Kavramının Dönüşümü ve Popüler Kültürdeki Yansımaları. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi* (34), 115-143.
- Erdinç, Ziya. (2021). Teftâzânî'nin Düşünce Sisteminde İnsanî Nefsin Varlığı ve Hakikati. *Nazariyat*, 7(2): 157-194.
- Ergin, Ö. (2015). *Din Felsefesinde Ölümsüzlük Kanıtı*. (Yüksek Lisans Tezi). On dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Samsun.
- Ertuna, Ö. (2010). Yeni Bir Kapitalizme Doğru. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (45):6-18.
- Favaro, A., & Akşit, O. O. (2014). Zihinsel Haritaların Ve Deneyimin Dönüşümü: Total Recall. *Humanities Sciences*, 9(2): 11-26.
- Fazlıoğlu, İ. (2020). İnsan'ın Geleceği: Telaşa Gerek Yok: Hepimiz Öleceğiz! *İLEM İlmî Etütler Derneği*, Mayıs. <https://blog.ilem.org.tr/covid-19-sorusturma-dosyasi-1/>
- (2021). *Kendini Bulmak*. İstanbul: Ketebe Yayınları.
- (2023). Öz.Ne'nin kıyâmı: 'Ben', 'Biz' Ve 'Kendilik' hakkında Nazarî Bir Çözümleme. *Ceride* 1(1): 45-63.
- Frazer, J.G. (2021). *İnsan, Tanrı Ölümsüzlük İnsan Gelişimi Üzerine Düşünceler*. İstanbul: Kanon Kitap
- Freud, S. (1957). Thoughts for the Times on War and Death. trans. James Strachey. *The Standart Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*, Vol. XIV, 275-300. London: Hogarth Press. Bilek Yayınları. (1927).
- Fukuyama, F. (2004). Transhumanism. *Foreign Policy*, (144): 42-43.
- Geçdoğan, R. (2005). "İlim" Ve "Ruh" Kavramlarının Felsefe-Kelam İlişkisi Bağlamında Değerlendirilmesi. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gedik, İ. (1998). Dünyanın oluşumundan insanlığın gelişimine: Değişimler ve Dönüşümler. *Jeoloji Mühendisliği Dergisi*, 21(1): 75-139.
- Gerevî, F. R. (2021). Molla Câmî ve İbn-i Arabî'ye Göre İnsân-ı Kâmil. (İpek Şengül, Çev.). *Mutalaa*, 1(1): 122-140.

- Geriş, A., & Tunga, Y. (2020). Sanal Gerçeklik Ortamlarında Bulunma Hissi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(4): 261-282.
- Gözcü, A. (2007). 2. Dünya Savaşı. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 6(15): 369-78.
- Gültekin, T., & Bahadır, A. (2018). Mağara Alegorisi ve Simulasyon Bağlamında Ruh-Beden. *Düşünbil*, s.44-49.
- Günay, D. (2017). Teknoloji Nedir? Felsefi Bir Yaklaşım. *Yükseköğretim Ve Bilim Dergisi*, (1): 163-166.
- Güney, B. (2017). Dijital Bağımlılığın Dijital Kültüre Dönüşmesi: Netlessfobi. *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 1(2): 207-213.
- Gündüz, Ş. (2020). *Güç, İktidar ve Kutsal*. İstanbul: Hikav Yayınları.
- Haberli, M. (2019). Dijital Çağda Din ve Dindarlığın Dönüşümü. *Medya Ve Din Araştırmaları Dergisi*, 2(2): 307-315.
- Habermas, J. (2021). *İnsan Doğasının Geleceği*. (K. H.Ökten, Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları
- Harari, Y.N. (2018). *21.Yüzyıl İçin Yirmibir Ders*. (S. Sıral, Çev.). İstanbul: Kolektif Kitap
- (2021). *Homo Sapiens*. (E.Genç, Çev.). İstanbul: Kolektif Kitap. (2012).
- (2022). *Homo Deus*. (P.N.Taneli, Çev.). İstanbul: Kolektif Kitap. (2014).
- Harman, Ö.F. (2013). Yahudilik. TDV. İslam Ansiklopedisi içinde (c.44, s. 187-201). İstanbul: TDV.
- Hawking, S. (2013). In the Future Brains Could be Separated from the Body. *The Telegraph*, <https://www.telegraph.co.uk/news/science/10322521/Hawking-in-the-future-brains-could-be-separated-form-the-body.html> [20 Eylül 2013].
- Hessler, M. (2019). Techno-Humanity. *Icon*, (24): 65-76.
- Hökelekli, H.(2017). *Ölüm, Ölüm Ötesi Psikoloji ve Din*. İstanbul: Dem Yayınları.
- İskeçeli, S. (2023).İsmâil Hakkı Bursevî'ye Göre Ebedîlik ve Şefaât. *Sufiyye*, (14): 257-278.

- İşman, A. (2014). Teknolojinin Felsefi Temelleri. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (1): 1-19.
- İyigüngör, T. (2020). Doğal Yaşam Formundan Artırılmış Bedene Geçiş Transhümanizm *Uluslararası Bilişim, Teknoloji Ve Felsefe Dergisi*, 3(5): 15-27.
- El-İsfahani, R. (2010). *Müfredat*, Kur'an Kavramları Sözlüğü. Trc. Abdülbaki Güneş ve Mehmet Yolcu, İstanbul: Çıra Yayınları
- Işıklı, Ş. (2015). Kuantum Dünyasında Zaman Var mı: Uzay ve Zamanın Doğası Nedir? *Uluslararası İslam Medeniyetinde Zaman Sempozyumu* (pp.99-119). Konya.
- Kabakçı, I.& Odabaş, H.F.(2004). Teknolojiyi Kullanmak Ve Teknogerçekçi Olabilmek. *Sosyal Bilimler Dergisi*, (1): 19-28.
- Kahraman, F. (2013). Bir Tefsîr-Kelâm Problemi: Hz. Âdem'in Yasak Ağaca Yaklaşması. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(27): 191-226
- Kaku, M. (2023). *İnsanlığın Geleceği* (A.C.Çevik, Çev.). Ankara: Odtü Yayıncılık. (2018).
- Kalın, İ. (2021). *Açık Ufuk*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Karademir, N. (2021). *İnsanın Ölümsüzlük Arayışı*. İstanbul: Lejand Kitap.
- Karapınar, D.(2018). Geçmişten Günümüze Sanat Ve Teknoloji İlişkisi . *Uluslararası Sanat ve Sanat Eğitimi Dergisi*, 1(1): 16-22.
- Kavşut, M. S. (2018). Molla Sadrâ'da Ölümsüzlük Düşüncesi. *Kader*, 16(2): 433-461.
- Kavuran, T., & Dede, B. (2014). Platon Ve Aristoteles'in Sanat Etiği, Estetik Kavramı Ve Yansımaları. *Sanat Dergisi*, (23): 47-64.
- Kaya, M. (1995). Farabi. TDV. İslam Ansiklopedisi içinde. (c.12, s. 152-157). İstanbul: TDV.
- (2002). Kindi. TDV. İslam Ansiklopedisi içinde. (c.26, s. 41-58). İstanbul: TDV.
- El-Kindi, Ebu Yusuf Ya'kub bi İshak b. Es-Sabbah. *Felsefi Risaleler* (Mahmut Kaya.çev.). (2015), İstanbul: Klasik Yayınları.
- Kızıldağ, H. (2021)..Arkaik Devirlerden Post-Hümanizme Ölümsüzlük Arayışındaki İnsan: Ufuktaki Transhümanizm ve Kültür. M. Aça ve M.A. Yolcu (Ed.), *Sosyal Bilimler Işığında Doğa, İnsan, Toplum ve Kültür*. 1.Basım içinde (s. 81-95). Çanakkale: Paradigma Akademi

- Koç, M. E. (2021). Tasavvufun "İnsan-İ Kâmil" Perspektifinden "Transhuman" Bir Metamorfoz Mu? M. Yeşilyurt, M.Kızılgeçit, R. Ertuğay (Ed.), Yapay Zekâ, Transhümanizm, Posthümanizm Ve Din Uluslararası Sempozyum Bildiri Özet Ve Tam Metin Kitabı içinde (s.398-426). Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Koç, T. (2021). *Ölümsüzlük Düşüncesi*. İstanbul: İz Yayıncılık
- Koç, R. (2022). Dijitalleşen Kültür Ya Da Kültürün Dijitalleşmesi: Dijital Kültür Kavramı. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 15(38): 500-513.
- Koçak, M. (2015). *İslam Düşüncesinde Varlık Ve Yaşam Değeri Açısından İnsan*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erzurum.
- Korkmaz, M. (2018). Henri Bergson'da Zekâ ve İçgüdü. *Disiplinlerarası Sosyal Bilimler Dergisi*, (3): 65-83.
- Kul, A. (2011). *İbn Sina'da Ruh-Beden İlişkisi ve Ruhun Ölümsüzlüğü Problemi*. (Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bursa.
- Kurt, İ. (2021). *Transhümanizm ve Tekillik Bağlamında Dinin Geleceği*. Ankara: Eski Yeni Yayınları.
- Kurzweil, R. (2021). *İnsanlık 2.0* (M.Şengel, Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları. (2005).
- Kutlutürk, C. (2016). Hinduizm'de Cenaze Törenleri (Antyeşti Samskara). *Şarkiyat*, 8(1).
- Küçükvardar, M. (2019). *Bilişim Çağında Teknoloji Bağımlılığı ve Dijital İstila Üzerine Bir Araştırma*. (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Küngerü, A. (2022). Transhümanizm Ve Biyopolitika Bağlamında Değiştirilmiş Karbon Dizisi Örneği. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(1): 1-22.
- Matsumoto Y., Piraino S,& Miglietta M.P.(2019). Turritopsis dohrnii'de (Hydrozoa, Cnidaria) Ters Gelişimin Transkriptom Karakterizasyonu , *G3 Genleri|Genomları|Genetik* , 9 (12): 4127–4138.
- El-Maturidi, Ebu Mansur. (2019). Te'vilatü'l Kur'an Tercümesi (Y.V. Yavuz. Çev.), c.1-8. İstanbul: Ensar Neşriyat.

- Mettrie, L. (2022). *Makine İnsan* (A. Avcan ve E. Erkan. Çev.).
Ankara: Fol Kitap. (1960).
- Molo, Ü. (2021). Artırılmış Sonsuzluk: Dijital Kalıntılar ile Ölümsüzleşme Arayışları.
Kesit Akademi Dergisi, 7 (27): 82-98.
- More, M. (1990). Towards a Futurist Philosophy. *Transhumanism: A Futurist
Philosophy*, 1-7.
- (2003).
<https://web.archive.org/web/20131002225338/http://www.extropy.org/principles.htm>
[4 Jul 2024].
- Narol, S. (2018). İnsan Kelimesinin Kur'an'daki Genel ve Özel Kullanımları
Bağlamında Meallere Eleştirel Bir Yaklaşım. *Bilimname*, 2018(35): 477-504.
- Nietzsche, F.(2019). *Böyle Buyurdu Zerdüşt* (G.Birol, Çev.). Ankara: Dorlion Yayınları.
- O'Connell, M. (2021). *Makine Olmak* (Ö.Karakaş, Çev.).İstanbul: Domingo Bkz
Yayıncılık.(2017).
- O'Giebllyn, M. (2023). *Tanrı İnsan Hayvan Makine* (F.Sarılioğlu, Çev.). İstanbul: Altın
Kitaplar Yayınevi. (2021).
- Okuyan, M. (2019). *Çok Anlamlılık Bağlamında Kur'an Sözlüğü*.
İstanbul: Düşün Yayıncılık
- Orwell, G. (2021). *Hayvan Çiftliği* (A.Biçen, Çev.).İstanbul: Koridor Yayıncılık. (1945).
- Önder, M. (2019). *Sadreddin Konevi'nin Ölümsüzlük Anlayışı*. (Yüksek Lisans Tezi).
Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi. Konya.
- Özdemir, M. & Başaran, N. (2021). Transhümanizm, Posthümanizm ve İnsan Bilincinin
Yeni Kapsamı. *Journal of Islamic Research*, 32(1): 30-51.
- Özenç, A. (2018). Christopher Marlowe'un Doktor Faustus'unda Transhümanizm ve
Gnostisizm. *Türk Çalışmaları Dil/ Edebiyat*, 13(20): 619-629.
- Öztürk, M. (2006). Kur'an'ın Değer Sisteminde Dünya ve Dünyevi Hayatın Anlamı.
Tasavvuf: İlmî Ve Akademik Araştırma Dergisi, (16): 65-86.
- Öztürk, Y. N. (2012). Kur'an'da İnsan Kavramı. *Journal of Istanbul University Faculty
of Theology*, (3): 1-15.

- Özyurt, M., Dayıoğlu, H., & Solak, C. (2005). Gen Teknolojileri ve İnsan Hayatına Etkileri. *Journal of Science and Technology of Dumlupınar University*, (008): 127-136.
- Pearce, D. (2021).Söyleşi. Serdar Bilir, *Cins Dergi*, İstanbul, 28 Şubat.
- Pirim, A. G. H. (2006). Yapay Zeka. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 1(1): 81-93.
- Polat, S. (2021). *Kişisel Kimlik Düşüncesi Bağlamında Ölümsüzlük*. (Doktora Tezi). Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sivas.
- Redding, M. (2020a). Christianity is Transhumanism. <https://www.micahredding.com/blog/2012/04/25/christianity-transhumanism/> [11 Ekim 2020].
- (2020b). The Resurrection is Technological. [04 Ekim 2020].
- Reese, B. (2022). *Yapay Zeka Çağı* (M.Doğan, Çev.).İstanbul: Say Yayınları. (2018).
- Sağıroğlu, A. (2020). Öjeni ve Sağlam Bedenlilik. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (30): 115-33.
- Saruhan, M. S. (2006). İslam Filozof Ve Düşünürlerinde Ölüm Korkusu Ve Tedavisi. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 47(1): 18-36.
- Sorgner, S. L. (2009). Nietzsche, Overhuman Ve Transhümanizm. *Evrım ve Teknoloji Dergisi*, 20 (1): 29-42.
- Sönmez, A.(2020) *Kur'an-I Kerim'e Göre Ölüm Ve Sonrası*. (Yüksek Lisans Tezi). Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sivas.
- Söylemez, Mehmet M. (2021). Hz. Peygamber'in Tebliğinde Ahiret: Ahiretin İnsanın Dünya Yaşamındaki Önemi Ve Etkisi Üzerine. *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi*, 7(1): 229-244.
- Şimşek, S. (2001). *Yahudilik,Hristiyanlık ve İslam'da Tanrı Anlayışı*. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Tanhan, F. & Alav, Ö. (2015). Siber Kimliklerin Kişiliğe Yansıması: Proteus Etki (Tanımı, Nedenleri Ve Önlenmesi). *Online Journal of Technology Addiction and Cyberbullying*, 2(2): 1-19.
- Taslaman, C. (2020). *Big Bang ve Tanrı*. İstanbul: İstanbul Yayınevi.

- Tekin, M. (2021). Transhümanizm ve Posthümanizm Bağlamında Din ve Toplum. M.Tekin ve M. Özdemir (Ed.), *Transhümanizm& Posthümanizm (Disiplinlerarası Bir Çalışma)*. 1.Basım içinde (s.139-160). Ankara: Eski yeni Yayınları.
- Tekineş, A. (1998). Alternatif İslâmî tıp ‘Tıbb-ı Nebevî. *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, (4): 57-72.
- Temel, H. (2019). Transhümanizme Farklı Bir Bakış! *İnsan ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2): 372-380.
- Tözluyurt, M. (2018). Kur’an’da Allah Ve İnsan’ın Sonsuzluğu Üzerine Bir İnceleme. *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13(13): 185-212.
- Turan, R. (2019). İbn Miskeveyh’in Nefs Anlayışı. *Tasavvur/ Tekirdağ İlahiyat Dergisi*, 5(1): 203-219.
- Turgut, B.H. (2023). Ahlaki ve tür-etigi açıdan insan doğasının geleceği: Biyo-genetik gelişmeler kendi olma imkanı’nın yitimi anlamına gelebilir mi? [Jürgen Habermas’ın “İnsan Doğasının Geleceği: Liberal Öjeniğe Doğru mu?” adlı eserinin değerlendirmesi]. *4. Boyut Journal of Media and Cultural Studies - 4. Boyut Medya ve Kültürel Çalışmalar Dergisi*, (21): 157–170
- Turhan, G. (2024). İbn-I Arabî’de Ölüm Ötesi Hayat. *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi*, 10(2): 707-735.
- Türker, Ö. (2021). *Varlık Nedir? İslam Filozoflarının Varlık Tasavvuru*. İstanbul: Ketebe Yayınları.
- (2022). İslam Düşüncesinin Soyut Nefs Teorisiyle İmtihani. Ö.Türker ve İ.H.Üçer (Ed.), *İnsan Nedir? İslam Düşüncesinde İnsan Tasavvurları*. 2. Basım içinde (s.19-57). Ankara: İlem Yayınları.
- Uludağ, S. (2015). Erzurumlu Bir Fikir Adamı İbrahim Hakkı Erzurumî. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları .
- Uludağ, Ö. (2019). Hayvan Deneyi Çalışmalarında Etik Kuralların Tarihçesi ve Önemi. *ADYÜ Sağlık Bilimleri Dergisi*, 5(1): 1401-1413.
- Ulus, T. (2020). Kuşaklararası Çatışma Bağlamında Gençlerin Yaşlılara Eleştirel Bakışı: Bir Örneklem, Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *OPUS International Journal of Society Researches*, 16(28): 1154-1182.

- Unat, Y. (2012). Bir Rönesans Mühendisi: Leonardo Da Vinci. *Dört Öge*, 2(51). 51-66.
- (2020). Tarih Boyunca Evren Anlayışları ve Tanrı. *Bilim ve Ütopya*, (308): 1-13
- Uysal, E. (2013). Kindî Felsefesinde “Hayal Gücü” Kavramı. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 22(2): 1-13.
- Üstünyer, A. (2020). *Hristiyanlıkta Kurtuluş Teolojisi. (Yüksek Lisans Tezi)*. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir.
- Varol, E., & Varol, M. Ç. (2019). Kavram ve Kuramlarıyla Marshall McLuhan’a Bakış: Günümüzün Egemen Medya Araçları Ekseninde Bir Değerlendirme. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(1): 137-158.
- Vinge, V. (1993). The Coming Technological Singularity: How to Survive in the Post-Human Era. NASA (Dü.), Vision-21: Interdisciplinary Science and Engineering in the Era of Cyberspace içinde (s. 11-22). Cleveland: OH: NASA Lewis Research Center.
- Vural, A. (2017). Tasavvufî Düşüncede İnsân-ı Kâmil. *Akademik İslam Araştırmaları Dergisi*, 3(3): 243-247.
- Yalom, I.D. (2021). *Güneşe Bakmak Ölümle Yüzleşmek (Z.Babayiğit, Çev.)*. İstanbul: Pegasus Yayınları
- Yanık, M. (2020). Hristiyan Eskatolojisindeki Diriliş İnancının Din Felsefesi Açısından Değerlendirilmesi. *Din ve Felsefe Araştırmaları*, 3(5): 65-94.
- Yaran, Cafer S. (2001). İnsanın Egzistansiyal İhtiyaçları Ve Dinin Perenniyal Cevapları. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12(12): 79-96.
- Yavuz, Ömer F. (2006).Kur’an Perspektifinde Dünya- Ahiret Bütünlüğü. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 6(2): 159-198.
- Yazıcı, Ş. (2022). Transhumanların Yaşadığı Akıllı Şehirler: *Transurbanizm. Şehir ve Siyaset Dergisi*, (8): 51-53.
- Yazoglu, D. R. (1998). Antropomorfizm ve Hristiyanlık. *Ekev Akademi Dergisi*, 4(12): 259-273.
- Yazoğlu, R., & İmamoğlu, T. (2010). Mevlânâ Düşüncesinde Bir Ölümsüzlük Tecrübesi Olarak İradî Ve Doğal Ölüm. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 14(34): 9-19.

- Yeşilyurt, Y. (2017). *Posthümanizm ve Bilimkurgu Sineması*. (Doktora Tezi). Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Yeşilyurt, M. (2020). Hristiyanlığın “Imago Dei” Öğretisinin Transhümanizmle Uzlaştırılmasının İmkânı. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 9(5): 3624-3650.
- (2021). Hristiyan Transhümanizmi: Hristiyanlığın Tekno-Eskatolojik Yeni Yorumu. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 21(2): 815-845.
- Yıkılmış, G. (2018). Michel Foucault’da Episteme ve Süreksizlik Kavramlarının İncelenmesi. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(16):625-636.
- Yıldırım, M. (2006). *Kelâm İlminde Rızık Ve Ecel*. (Yüksek Lisans Tezi). Yüzüncüyıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Van.
- Yıldırım, İ. (2013). *Ölüm ve Ölümsüzlük Dersi*. (Seminer Ödevi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Çanakkale.
- Yılmaz, E. (2019). *İbn Sina Ve Fahreddin Râzi’de Ölümsüzlük*. (Yüksek Lisans Tezi). Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sivas.

ÖZGEÇMİŞ

Semanur Akpınar

A. EĞİTİM

Yüksek Lisans: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü,
Din Felsefesi Alanı, 2025, İstanbul

Lisans: Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, 2009, Ankara

Lisans: İstanbul Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, 2024, İstanbul

B. AKADEMİK DENEYİM

Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretmeni, 2014 tarihinden beri.

C. İLGİ ALANLARI

Kaligrafi

Sosyal Kulüplerde yer almak

D. YAYINLARI

Akpınar S. (2023). El-Kindi'nin İnsana Dair Görüşleri ve Modern Döneme Yansımaları.
H.İ. Dizman (Ed.). *İslam Düşünce Tarihinde İnsan Tanımları ve Psikolojik Bir Bakış*
içinde. (s.19-39). İstanbul: Liman Yayınları.